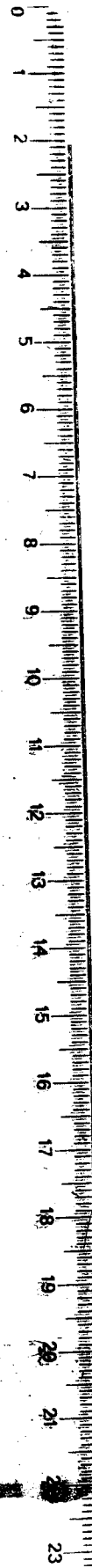
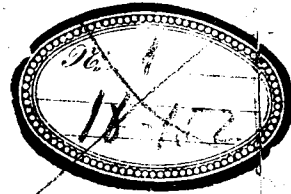

GRANADA
Sala A
11
Numero 152

~~22-3-1~~

2 400 40
MADE IN SPAIN

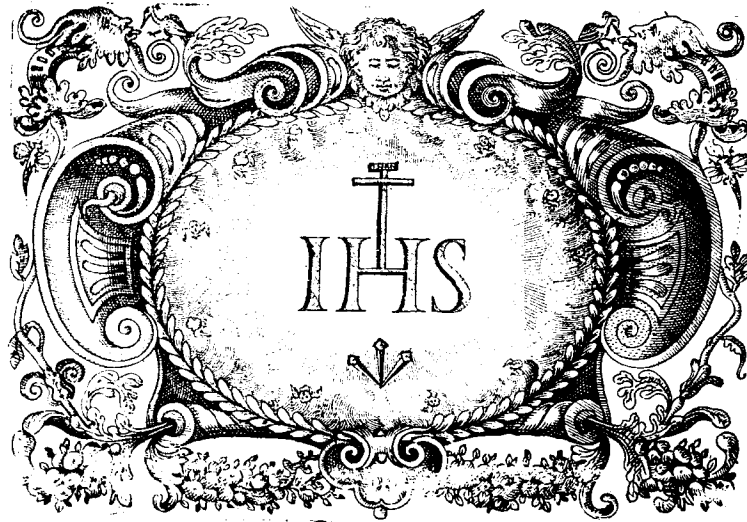
De Collegio de la comp. de s. i. y. granada. ^{CB}
R. 3065

MARTINI DE ROA
C O R D V B E N S I S
EX SOCIETATE IESV.

DE DIE NATALI SACRO,
ET PROFANO, LIBER VNVS.

SINGVLARIVM ITEM LO-
CORVM, LIBER VI.

AD D. IOANNEM BAPTISTAM
Centurionem, Marchionem Astapæ.

C O R D V B A E.

EX OFFICINA FRANCISCI DE CBA.

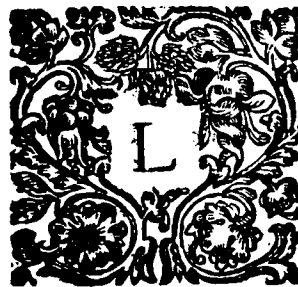
Anno. clj. dc.

ADD IOANNEM

BAPTISTAM CENTVRIONEM

MARCHIONEM DE ESTEPA.

LIBRI huius DE NATALI DIE
Natalis est hodie; lustricus erit,
cum tu illū, Illustrissime Mar-
chio, susceperis, & nomen ille
de tuo nomine acceperit, & in
eo lucem aspexerit, vitamque
hauserit: futuram, vt de tua
felicitate ominari licet, in om-
ni mortaliū memoria immortalem. Quam certè ac-
cipiet, non vt solus habeat, sed vt reddat: tibi scilicet
auctori vitæ, nominisque sui. Scriptis enim *Fit vna ex*
Virtus, expersque sepulcri. Etenim si qua in tempore æ-
ternitas, ea non aliunde quàm à litteris venit: ad eam
autem nisi bono omine, ac nomine commendentur,
aspirare non queūt. *Victurus Genium debet habere liber.*
Ingenium quidem hic meus, quale quale est, à me ha-
bet; Genium ut à te habeat necesse est, cum is de Ge-
nio sit, cui dies ipsi Natales curæ sunt, & sacra Nata-
lita cordi. Foetum edidi, non dignum quidem, quem
aut Natalitius Deus mensa, aut Dea cubili dignetur:
hoc est, quem probare, quem inter pulchra volumina
in scrinijs docti reponant: sed si tu sustuleris, hac sola
commendatione dignissimum. Romana autem res,
quem sibi potius quàm Romanum virū, id est, ex præ-
cipua Urbis, atque adeo Orbis nobilitate, patronum
adoptet? vt quem obscurat origo, illustret adoptio.

Ovidius
4. de Pont.
Eleg. 8.

Martia-
lia.

Quippe maiores tui, nobilissimum Vrsinæ familiæ
 germen, & prioris æui stirpe efflorescens, non ininus
 clari toga, quàm iago. Primus ille IOANNES VRSI-
 NVS eques Romanus, ante ipsos fere CCCC. annos
 Genuensis reip. iactatis bello rebus, ab Gregorio IX.
 Pontifice summo, subsidio missus, qui equitatu præ-
 fectus, par in bello dedit sanguinis specimen, & virtu-
 tis. Patriciam deinde feminam VLT RAMARINI
 nominis, matrimonij iure sortitus, generosa prole fuc-
 creuit, quæ numerofo foetu se fundens, Centurionū
 clarum nomen, & stemmata, gentis more vsurparunt.
 Nam quibus vberior posteritas, & potentia maior, ijs
 solēne fuisse memorāt, ad vnum nomen, quasi ad sig-
 num, publico foedere, veluti sacramēto euocatos, ad-
 uersus aliorū inuidiam conuenire. Hinc auus ille tuus
 ADAMVS CENTVRIO, vt longæuiores præteream, Vul-
 læ Marchio (vir nō Hispanus, sed quem Hispaniā sus-
 cepit merito, atque suspexit) sub Carolo V. Impera-
 tore, non stipendia, sed impendia fecit in expeditione
 Numidica; & vt bella opinionem, ita honorem illi ar-
 ma dederunt. Hoc certè Imperatori (amare enim no-
 uerat bellatores, qui sæpius bella peregerat.) & Phil-
 ippo filio gratior, quò in fouendo, retinendoque Ge-
 nuensis Reip. aduersus vtrumque studio, & deuotio-
 ne, cōstantior. Successit aut tui laudibus filius MAR-
 CVS CENTVRIO parens tuus, ipse etiam apud Hispanos
 Reges inter bella nutritus: quem Princeps AN-
 DREAS DORIA, adolefcētis virtute in primis deinde etiā
 cognatione sanguinis adductus, in sui locum nauali
 classi suffecit. Hæredi quippe nominis, & familiæ suæ
 IOANNETINO DORIA nepoti, IOANNETAM
 CENTVRIONEM, Adami Centurionis aui tui filiam,
 & Prin-

& Principis Ioannis Andreæ Doria parētem, in ma-
 trimonium collocarat. Huic præterea Rex Philipus
 honorificam procurationem decreuit, Rodolphum,
 & Ernestum Principes nepotes suos, in Hispaniam
 deducēdi. In alijs, iudicia Principum faciunt merita,
 non inueniunt, nam qui ab illis prouehitur, ornatus
 meritis æstimatur: nec seruili creduntur adulatione
 duci, qui omnibus imperant. Sed spes potius, quàm
 fructus in nouo est: itaque dignitas in eo donum est,
 nō compensatio meritorum. At in parente tuo, iudi-
 cium Regis ex meritis natum est, & per imperātis mu-
 nera, ostensa est dignitas seruiantis. Itaque post ho-
 norificas istas procurationes terra, marique manda-
 tas, in curiam euocatur; Hispanæ, vt fama erat, classi
 præficiendus; quæ Melitenſibus subsidio parabatur:
 nisi importuna mors, & consilia, Regis, & illius stu-
 dia præuertisset.

Accusarentur secula, si talis potuisset latere familia,
 cuius dignitas ad te sanguinis fonte per ducta, in pos-
 teris instauratur. Inter eos tu velut oliua semper flo-
 rēs, liberi vt nouellæ. Tu illis amore parēs, disciplina
 magister: illi tibi pietate filij, reuerentia discipuli: dig-
 ni parente, digni magistro: qui non tantum imaginē
 dedisti corporis, quàm signa transfudisti virtutis. A-
 mor principum monumenta excogitauit imaginum,
 ne viuentibus beneficijs, omnino auctor occideret.
Sed quanto verior est, qui uiuit in posteris? per quos plerūq; &
forma corporis redditur, & vigor animi protelatur. Erunt
 sane, cum te sideribus Deus intulerit, qui virtutē, qui
 dignitatem tuam posteris representēt. Adolefcens in
 primis Adamus Centurio Vullæ Marchio, paterna-
 rum non magis opum quam operum hæres, doctus,

Casiodo-
 rus lib. 2.
 8.

politus, & amans antiquitatis. Contemplabitur in eo
 posteritas parentis exemplum, optimi optimum. *In*
Principe enim, qui relicto successore fato concessit, una, itemq;
certissima Diuinitatis fides est, bonus successor. Quid verò
 alterum familiæ decus? D. Franciscus Centurio, æ-
 tate inferior, proximus dignitate: quem à te genitum,
 argumento sunt illæ virtutes, quæ in ætate maturissi-
 ma non emicant, sed augetur. Ab ore primæuo ca-
 na verba, & ante quartum decimum annum philoso-
 phorum dogmata non gustata, sed hausta: & cum sci-
 entiarum amore studiū probitatis, Quid cetera felici-
 cissimi matrimonij pignora? qui pueri? qua gratia? qua
 modestia? qua spe & animi, & ingenij? Nimirum domi
 habet unde discant, nō minus quàm à Lælio, & Hor-
 tensio filiæ, & à Cornelia Grachi. A parentibus enim
 cum alias virtutes, tum maximè suauitatem morum,
 & iucunditatem accipiunt. Timentur enim alij Prin-
 cipes, tu amaris. Certum alijs venerationem ex metu,
 metum ex feritate acquirere: tibi, reuerentiam a-
 more, amorem humanitate captare. Iura tollunt alij,
 tu reddis: & quod summæ potestatis est, non magis
 tuorum rector quàm tui, sustinēdo potius quàm vin-
 dicando laudaris. Sed alij virtutes alias probent; e-
 go doctrinam admiror: quæ, vt Principem decet, ita
 te ornat. Huic maioris rei libri debentur; amor in
 me tuo, huius inscriptio; non par meritis preti-
 um, sed debitum pignus, maiore, cum potes-
 tas erit, compensatione soluendi.

D. IOAN-

D. IOANNI BAPTIS

TAE CENTVRIONI, MARCHIONI

Astapæ, D. Franciscus Centurio de Corduba,

Parenti filius, Mecenati vates.

Qui debet, generose parens, tibi munera Vita;

Vt sua suscipias vota salutis, auct.

Te duce, te teneræ pariter fauore iuuentæ;

Ingenium crescit per tua vota meum.

Ingenuas didicisse iuuat studiosius artes:

Claraque Pieria tendere in astra Via.

Antiquos ritus, veterum, sacraria lustro:

Quas, etas clausit inuida, rimor opes.

Ampla patent, refer ita mihi penetralia Phœbi;

Quæ noua nunc didicit Musa referre pedes.

Thesauros aperit doctrinæ clauæ Roanus;

Hic mihi signat iter; hoc præeunte sequor.

Mille hic muneribus viridi decoratus ab æuo,

Multipli in clarum creuit honore virum.

Iupiter ingenium, cessit sua munera Phœbus;

Vranie sacras huic dedit artis opes.

Scripturæ euoluit si arcana volumina sacræ,

Quam facile implicitos explicat ille locos.

Ad populum si verba facit, quàm pectora mulcet.

Dictus, facundo quàm grauis ore tonat.

Pugnat, habet vires summas; respondet; acumen:

Tanta nec in Phœbo vis, & acumen erat.

Blanditur, Charites possint didicisse leporem:

Vrget, det victis docta Minerua manus.

Concinit, & vocem numerosa in carmina fingit,

Threicium credas concinuisse senem.

Doctri-

Doctrinam virtus, studiumq; decòrat honesti,

Canaq; cum prisca religione fides.

Numina si cupias artes coluisse per omnes

Prætulit ad cultum numinis ille facem.

Omnia grata mihi; sed non minus omnibus illud,

Tam multo florens munere, me quod amat.

Talibus ò vitam semper numeremur amicis,

Et pretium meriti constet amoris, amor.

Ille tuum nomen Ventura in secula prodet

Illi de nostro nomine nomen erit.

Illius scriptis præconia nostra perennant,

Auspiciis viuet tempus in omne tuis.

D. ADAMO CENTURIONI

DE CORDUBA MARCHIONI VLLAE,

D. Franciscus Centurio de
Corduba. S.

Claro progenies sat digna parente salutem

Accipe, pars animæ, Marchio, magna mea.

Nos præter sanctum fraterni fœdus amoris,

Eiusdem studii fœdere iunxit amor.

Cuius non dubium specimen tibi mitto, Roani.

De Natalitiis munera docta sacris.

Te fauore liber cælo caput exeret audax,

Aspiciet lucem lucidus ipse nouam.

Sed maiestatem capiunt si munera dantis,

Quæ tibi mitto, auctor, sat pretiosa facit.

Vnus multiplicis sophiæ percussus amore,

Doctrinæ varias mente coegit opes.

Scrutatur cupidus causas. atq; abdita rerum,

Quæ natura suo condidit in gremio.

Arduus inuehitur superi super ardua cæli,

Quæ que Deus textit, detegit ingenio.

Condidit atque sacris quæ diues pagina libris,

Eruit assiduus nocte, dieque labor.

Non satis hæc: clarum monumenta antiqua virorum,

Pellegit, & prudens optima quæque legit.

Qualis apis rutilis cum se librat, aera, pennis,

Transuolat, & latos acta pererrat agros.

Per varios frutices, per prataque florida, flores,

Inuolitans, rores, & thyma grata legit.

Floribus ex lectis mellitum fingere nectar,

Apparat: èque vnum pluribus edit opus.

Non aliter noster dum per diuersa locorum

Se se agit, ingenij plurima salce metit.

Delectos ducit succos hinc sedulus auctor,

Arteq; mirifica dulcia mella premit.

Cella breuis, fateor; verum distenta liquores;

Cælesti nam pars nectare nulla vacat.

Plurima multarum cernes natalia rerum:

Sparisæque per varios omnia iungit opus.

Quoque modo prisca ritus, moresque iaceant;

Priscorumque novos funera sorte darent;

Quoque modo sacris tandem cessere profana,

Sic licet vna breuis, pagina cuncta dabit.

LIBRI HVIVS VT TIBI RATIO

CONSTET, PAUCA HAEC IN
primis habeto.

DEDIE NATALI libro nomen est: scilicet quia de eius apud
varias gentes celebritate continens disputatio. Addi-
tur præterea, SACRO, ET PROFANO, quia non magis de homi-
num, quàm de Diuorum Natalitijs, ritus veteres indicantur.
Humanam enim sapientiam cum Diuina coniungere, sus-
ceptæ mihi partes sunt, HOC MEUM OPVS, HIC LABOR EST.
Iustas nuper S. S. Martyrum CORDVBENSIVM preces, & offi-
cia, sacerdotibus de more persoluenta cum edidifem, visum
deinde sacros, & antiquos Ecclesiæ ritus in eorum celebrã-
dis Natalitijs explicare. Qui cum ex gentium moribus, mag-
nam partem, ad Christianos translati sint, fuit etiam hæc pars
vberius persequenda. Non ingratum opinor opus, aut in-
iucundum ijs, qui doctrinæ veteris studio, aut alienorū oc-
casum scire cupiūt, aut suorum ortum inuestigare. Accessit
præterea Singulariū liber. VI. Secūdæ partis primi volumi-
nis complementum; historia quidem varium, & studijs hu-
manioribus. Nam de his, quæ ad Sacras litteras faciunt, di-
xi priore parte nonnulla; dicturus multo plura volumine
longiori; si illa ipsa, quæ dicta sunt, doctis atque intelligen-
tibus probatum iri intelligerem. Quod quia succedere iam
& vidimus, & audimus, successurum autem, ominantibus
plerisque doctiorum, speramus (nimirum accedente,
ut aiunt, lenocinio nonnitatis) ad opus continu-
andum, artem, & stylum quampri-
mum dirigemus.

ERRATA

ERRATA.

E. 13. seruauat, seruabat. 10. 4. exercitum, exercituum. 11. 13. Anobij,
Arnoby. 35. 14. acerbos, acervos. 37. 10. Phy. Phry. 47. 2. reditus, reddi-
tus. 50. pen. misse, missi. 76. 7. principatum, principatum. 101. 25. jci-
bi, scribit. 119. 24. ceciderit, ceciderit. 178. canadaiurum, canadaiurum,
179. 23. corcis, cornis. 183. 4. ve, vel. & 6. fulgme, fuligme.

✻ Iuan Vazquez del Marmol.

IVDICIVM ET APPROBATIO.

ex Regij Senatus decreto.

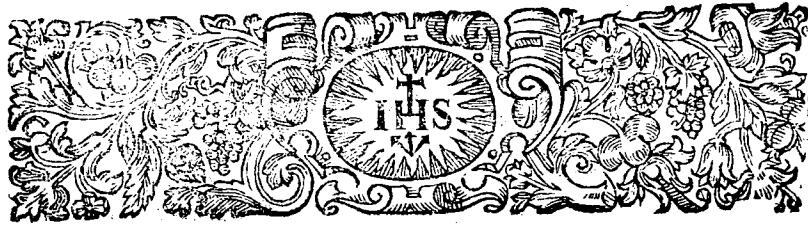
*R. adm. P^os. F. Didacus de Auila, Trinitariæ Familie. & P. Antonius
Martinez Societatis Iesu, Regij Senatus edicto, de his libris ita censue-
rut: Nihil in his Fidei aduersum reperiri, sed variam potius, & iucundã,
& maximè necessariã eruditionem, Diuinarum, humanarumq; litte-
rarū studiosis vt constat ex iudicijs, quæ ad primos quinque Singula-
rium libros, hoc est, in priore huius Voluminis parte, præposita sunt.*

PRAEMONITIO.

Græca tamen si Græcè à nobis descripta, ob characteris ino-
piam, Latine ab Operis edita sunt, ex vulgatis versionibus.
In quibusdam autem Græcis characteribus Latine vertendis,
atque etiam in interpūgendo; quid correctores, me absente,
peccauerint, nondum licuit videre.

tt 2

INDEX

INDEX

CAPITVM LIBRI DEDIE
NATALI.

CAPVT. I.

VARIJ gentium ritus ex
superstitiosis religiosi facti.
Iustralis aqua, thesauri stipi
cendendæ. olim ad templorum ianuas.
Sigilla, tabellæ pictæ in templis, item
scuta, arma, catenæ, laurusq; victo-
riæ. Quæ fere ex Hebræis. pag. 1

CAPVT. II.

Vetus mos Deum seruatore inuo-
candi ante poculum, & acclamandi
tutelares Diuos ante pugnam loci
aliquot ex Sacris litteris explicati.
De Dei ac Iesu nomine. Matutine
vespertinæq; preces in templis. Eæ sa-
lutationes proprie dictæ, & alia e-
iusmodi. pag. 7

CAPVT. III.

Varij gentium ritus in celebrandis,
sue etiam lugendis natalitijs diebus,
& eorum causæ, atq; rationes. Cor-

pus animi vinculum, & carcer, &
sepulcrum Philosophis dictum. pag.
12.

CAPVT. IIII.

Pythagoræ egregia sententia: Reiet.
tus eorum error, qui animas in cor-
pora tanquam in carcerem supplicij
ergo existimarunt inclusas. Inferi
appellata corpora. nostrorum in Na-
talitijs celebrandis mos, atque senten-
tia, & alia eiusmodi. pag. 16.

CAPVT. V.

Natalis dies in festis ne, & ferijs? in
publicis, an in priuatis? Deorum, ac
Regum natales publice festi feriatiq;
aliorum non nisi priuatum. Votiuæ
interdum feriæ apud veteres, vti a-
pud nostros. eadem de causa. pag. 21.

CAPVT. VI.

Sacra Natalitia quo ritu peracta: li-
bo ne ac mero tantum, an etiam vic-
tima?

tima? super eare diligens disputatio.
Ægyptiorum in sacrificijs mos. In
natali die cæde ac sanguine veteres
abstinebant. Sacrificiorum prisca ri-
tus. pag. 25.

CAPVT. VII.

Natali die gladiatores minime dati
priori seculo; posteriori verò multa
etiam paria. quod à Claudio vetitū:
& ne supplicia de nocentibus sumta.
Damnati de cruce depositi, soluti
vincti. pag. 29.

CAPVT. VIII.

De sacris natalitijs secundo quaesitū.
Varios in his ritus pro temporum va-
rietate seruatos. Victima interdum
Genio cæsa. Curare Genium, idem
quod colere. Dij genitales. Iuuenali,
& Horatio lux. pag. 32.

CAPVT. IX.

Genius quis. Eius origo ex vetere ac
nostra Theologia. Suum vrbibus, æ-
dibus, alijsq; locis Genium. Simula-
crorum ornatus, ferta, vestes, vn-
guenta. Quæ preces Genio in natali
fusa. Natalis avis quæ. pag. 37

CAPVT. X.

Ornatus ædium in die Natali exqui-
situs: idem qui in festis, & letitia
publica: rami, & lucernæ. amici, &
famuli in eo elegantius culti, æuo
imperatorum. pag. 43

CAPVT. XI.

De Epulis Natalitijs. Lantiores o-
lim diebus festis. Data etiam post

mortem in singulos annos, ex priuato
censu; interdum ex publico. Lectis-
ternium ante statuas eodem die fac-
tum: quarum dedicatio pro natali.
Iuuenes qui in nostris. externisque
litteris. pag. 45

CAPVT. XII.

Sportulæ olim ad Ianuas potentio-
rum tenuioribus datæ, deinde etiam
potentioribus. Amici, & clientes
munera misitabant: vestes, cibos,
argentum, coronas, etiam libros &
carmina. Laticlauia mappa. p. 49

CAPVT. XIII.

De muneribus Natalitijs secundo qua-
situm. qui darent, qui acciperent.
Domini etiam conuiuiis, & alijs da-
bant: accipiebant omnes, non magis-
tratus. Lex Cincia, & Iulia de do-
nis ac muneribus. pag. 56

CAPVT. XIII.

Quid gustatio, & gustatoriu, & sym-
phonia in conuiuiis? Plinio in Epist.
ad Brutium lib. I. & Ciceroni in E-
pist. ad Papirium lib. IX. lux. p. 62

CAPVT. XV.

De ludis Natalitijs, ci censes, vena-
tiones, munera Natalibus imperato-
rum data. Ludorum notæ quibus ap-
positæ in festis, pag. 66

CAPVT. XVI.

Quæ à quibus Natalitia celebrata.
A singulis sua; amicorum ab amicis,
sui similibus à doctis viris, filiorum
à parentibus, & cõtra, à populo Deo-
rur

rum, vrbis, Regum, imperij, Magistratus. Natans celebritas honoris ergo concessa: ablata ignominia causa. pag. 69.

CAPVT. XVII.

Locorum præterea natales dies celebrati, ac rerum, vt Mundi, Templorum, Reditus, Nauigiorum, Statuarum, Victoria. In quibus solemnes interdum epule, & munera, & quidem in annos singulos. pag. 74.

CAPVT. XVIII.

Natalis dies de SS. Martyrum ortu, & obitu dictus. Multi in eo ritus antiqui, sed Christiano more expiati. Ornata templa festo cultu; lertis & lucernis. pag. 80.

CAPVT. XIX.

De sacris epulis Natalijs. Agapa dictæ. Olim intra templa permixta, sublata postea. Sepulcra & ossa martyrum mero lauta. Honos templorū liminibus habitus maximus. p. 83.

CAPVT. XX.

Templorum olim limina coronata, adorata, & inuncta, ex ritu veteri. Gentibus ad fores adium, & portas vrbiū Deorum simulacra, quæ idētidem curata. Statuæ principum virorum ad ianuas: salutata interdum pro illis: ad quas etiam thus, & cerei. Qui amarent cur amatorum foribus oscula, ferta, & vnguenta darent. pag. 88.

CAPVT. XXI.

De sacris muneribus natalijs. Data & accepta Flores, vela, cerei, lapides, vnguenta, tabellæ sepulchris, & templis oblatæ, Clypeus qui olim in templis. Eorum dedicationes, quæ interdum anniuersarij, vt celebrat. pag. 96.

CAPVT. XXII.

Quæsitum præterea de sacris muneribus Natalijs. Floribus, vnguentis que conijerti sepulcra. Pecuniæ, obsoniaque in pauperes erogata. Libri etiam & carmina Martyribus oblata: & ab his interdum accepta. Vnguenta, & liquores saluberrimi ex offibus fugati ab obsepis corporibus. d. mones: edula mille prodigio. p.

CAPVT. XXIII.

Natalis Christi redire ab Aegypto olim celebris in Ecclesia. item sacrorum magistratum, vt Pontificatus, Cathedralis, Episcopatus, victoria, atque triumpho. Templorum, etiam apud Hebræos. Misia in his muneribus. pag. 106.

QVÆ IN LIBRO SINGULARIUM. VI.

CAPVT. I.

Ciceronis locus ex ea, quæ de haruspicum responsis, nunquam hactenus explicatus, illustratur. ludorum veterum instauratio quibus de causis facta. Thensam, locum, terram tene-

re, quid. pag. 113.

CAPVT. II.

Ritus & religio in contingendis thensarum funibus, aut vittis rerum sacrarū. Thensas equi ducebant deducebāt magistratus coronati, in veste Augustissima. Verba & nuntius in sacrificijs obseruata. Eorū varij ritus, & formulæ. pag. 120.

CAPVT. III.

Instauracionis altera causa subitus motus, luctus, funus, supplicium de nocente sumtum. Deos non animos sacrificantium modo, sed victimas lubentes, hilarasque exposcere. Sumtum id ex nostris litteris. Ex his locus explicatus. pag. 126.

CAPVT. IIII.

Quæsitum secundò de luctu. cur ab eo in sacris abstinendum. Plutarchi hac de re faceta narratio. Ludi intermissi & perempti, quando. Dies iunestiqui. pag. 129.

CAPVT. V.

Ciceronis locus de pecuniæ & gratiæ debitione planè & plenè explicatus. Beneficium aliud esse, aliud rem in qua hæret beneficij nomen: aliud gratiam, aliud mercedem beneficij dissolueret. pag. 132.

CAPVT. VI.

Linea diues, tessera larga, & alia quædam ex Marcialis Epigrammate de ludis Stella. lib. VIII. pag. 136.

CAPVT. VII.

Aquam olim equis in cursu sparsam, & quare. Propertij locus aliter atq; ab alijs explicatus. A qua honestè interdum pro lotio. pag. 138.

CAPVT. VIII.

Arcana salinæ, pallida vinar, inferium, quid? Propertij locus ex Elegia. VII, lib. IIII. explicatus. Libandi in sacris formula. Mos vrendi ad verum extorquendum. pag. 140.

CAPVT. IX.

Philantia mala & incōmoda, quæ? ex nostris externisque litteris. Peruidere, amor improbus apud Horat. labor, color improbus apud Virgiliū & Senecam. pag. 145.

CAPVT. X.

Pes in nauis velum: in homine cupiditates, & studia, maximè in sacris. Virgilij locus in. V. explicat. p. 149.

CAPVT. XI.

Arcana non scrutanda, sed tegenda. Id verbum in bonam aq; atque in malam partem acceptum. Nox pro nocturnis rebus. Curiositatis vitium reprehensum. Horatij locus diligenter expensus. pag. 152.

CAPVT. XII.

Curiositatem loquacitas cōsequitur, atque insipientia, quæ iræ, ebrietatis que comes. Arcana semper tegenda. Vni tormentum. Id quare cum colubro comparatur Prouer. XXIII. non laudanda sua. aliana non reprehendenda. pag. 159.

CAPVT. XIII.

Præclaræ quædam sententiæ, ex Sat. IIII. lib. I. Horatij explicatæ, & locupletatæ. In his multa ad mores, maximè in calumniatores, & perfidos, fraterni amoris pestes. pag. 164

CAPVT. XIII.

In importune dicaces, & qui falsum alijs crimen obieclant, ex Horatij sententia. A. Cecinn. locus in lib. I. Famil. de calumnia timoris & cæcæ suspicionis tormento. pag. 170

CAPVT. XV.

Niger quis dicatur. Is color mortis, malitiæ, sceleratorum, infelicitatis symbolum tam in sacris, quam in externis litteris. Albus contrâ. Atrati apud Iudæos rei. Christus candidatus sistitur. Vir bonus Candidatorum titulus. Cicero explicatus. p. 175

CAPVT. XVI.

Charta, manus dentata. Chartæ olim dente, concha ve lenigari solitæ. Cicero, & Petronius Arbiter explicati. pag. 161

CAPVT. XVII.

Morem scribendi elegia pro foribus, vel in pariete, maximè in laudem, à pri, co seculo ad nostrum etiam mansisse. Sopitionibus, vel Scipionibus scribere quid? Vere is ludimos, quo dormientibus ora fuligine obtinuit. Catullus, Petronius Arbiter illustrati, pag. 183

CAPVT. XVIII.

Horatij locus aliter atq; à Lambino, & Budæo explicatus, & illustratus ex eo D. Paulus ad Ephej. VI. Lucam apud Hebræos, expulcre significari. Gymnasium etiam apud eos fuisse. pag. 189

Finis.

MARTINI DE ROA.

EX SOCIETATE

IESV, DE DIE NATALI

SACRO ET PROFANO

LIBER VNVS.

CAPVT PRIMVM.

VARIAGENTIVM RITVS EX SVPERSTI-

tiosis religiosi facti, lustralis aqua, thesauri stipi condendæ olim ad tæplorum ianuas. Sigilla, signa, tabellæ pictæ in templis; item scuta, arma, catenæ, laurusq; victoria. Quæ fere ex Hebræis.

VB DIE S nascenti Christo Opt. Max. sacros, Marcellus ad me cum venisset, postea, quæ in cōgressu solemus, animaduertisti ne, inquit, quam multi ex prisco seculo ritus ad nostra etiam tempora deriuati: certè cum in alijs rebus, tum maximè in natalitiis celebrandis. Ita, inquam ego, Mar-

A ccelle:

*Multa ex gē-
sibus ad Chri-
stianos transf-
lata.*

Theodoretus

celle: sed illos superstitio inuenit, nostros tamen si-
miles religio coluit. Nec me fugit Ecclesiam ex gē-
tibus constitutam, quos Idolis immerito haberent
honores, vero Deo, diuisque libētius detulisse. Fa-
cit à me Theodoretus lib. VIII. De Euangelica ve-
rit. sub finem. *Illos.* (Deos gentium intelligit) *castos*
gloria, vanosq; Deus reddidit; suis autem Martyribus honorem
illorum dedit. Vbi de Natalitijs Martyrum sermo est;
quæ, vt infra dicemus, non letius modo, sed
etiam lautius quam illa gentium colebantur.

Enim verò cum abiurata maiorum superstitio-
ne, Christianam religionem induissent, quo primū
erat imbuta, recens, vt aiebat Poeta, seruauat odorē
testa diu: & nondum satis confirmata doctrina veræ
pietatis ad veteres ritus deuoluebantur. Quod ad
rem attinet. B. Ambrosius, siue vt alij volunt, Maxi-
mus in Serm. Cui titulus, Increpatio de Kal. Ianu.
De his, inquit, *Loquor, qui nobiscum Natalem Domini cele-*
brantes, gentilium se ferijs dederunt; & post illud caeleste conui-
uium, superstitionis sibi prandium parauerunt. Idoli enim por-
tio est inebriare vno mentem, ventrem cibo distendere, saltatio-
nibus membra torquere, & ita prauis actibus occupari, vt cogi-
ris ignorare quod Deus sit. Sed hoc, inquit Marcellus,
culpæ fuit, pleraq; alia religionis: nam cum in tem-
pla antiquiora præsertim ingredior, satis admirari
iuxta atq; gaudere non possum, cum superstitionis
instrumenta, in religionis insignia translata cōspicio,
& lustralem aquam, & thesauros stipi condendæ ad
ianuam video; & gladios, & scuta de bello, & de fer-
uitute catenas, & sigilla cerea ad genua, pedesque
sanctorum, & capta de hostibus signa, & tabe-
llas

*Multa in no-
stris templis
ex prisco ri-
tu:*

illas piætas eorum, qui è naufragijs, aut periculis e-
uaserunt, aut ipsæ etiam vestiméta, & nauium simu-
lacia suspensa contemplor, quæ non minus aliena
fuere, quam nostra. De lustratione, inquam ego, res
nota: nam ea publice priuatimq; recepta. Tertull.
de Baptismo. *Ceterum villas, domos, templa; totasq; vrbes*
aspergine circumlatæ aquæ expiant passim. Ritus certè totus
noster est; nã & ædes Dæmonū maximè spectris in-
festas, & messes cum à locustis vrūtur, & si quæ cō-
cepere ignem loca, & violata templa lustrali aqua
respergimus. Ad eam rem vasa gentes in templis ha-
bebant, qua sacerdotes aut sese, aut etiam ingredi-
entes aspergerent. Sozomen. *Ramos quosdam madidatos*
sacerdos tenens aspergebat ritu Græcorum, siue gentilium, intrâtes.
Asconius etiam in Diuinationem non aliunde cen-
set delubra dici, quam ab labris, siue vasis, quæ ad
deluendum habebantur in templis. Huc etiam spec-
tat Hippocrates in lib. de morbo Sacro (si tamen is
auctor est eius libri.) *Ipsi q; terminos, inquit, templorum Dijs*
designamus: vt nullus qui non purus sit, eos transcendat, & ingre-
ssi respergimus: non vt inquinemus, sed si quod etiam prius scelus
habemus, purificemus. Quem ad morem illa faciunt, quæ
scribit Durant. lib. I. De Ritib. Ecclesiæ. Cap. XXI.
Bozcius. Tom. I De sign. Ecclesi. lib. I. cap. XIII.

¶ Hic Marcellus, de lustratione, inquit, ista res
mihi non obscura; scio enim solemnē, & vſitatam a-
pud omnes fere gentes, Græcos, Romanos, Persas,
Aegyptios, Troianos, Hebræos, aliosq; sed de alijs
ritibus doceri me volo: Tum ego, Egregium certe
dissimulatorē: perinde ac tu nō ista melius noris quā
ego ipse, qui dico. An ignotus tibi Senecæ nostri lo-

*Lustralis a-
quæ vsus ve-
tustiss.*
Tertullian.

*Lustralis a-
quæ vasa pro
templis.*
Sozomenus.

Hippocrates

Durantius.
Bozcius.

Seneca.

cus Epist. CXVI. qui ad hunc ritum expressè. *Colitur autem non taurorum opimis corporibus contruci datis, nec auro, argentoq; suspenso, nec in thesauros stipe infusa, sed pia, & recta voluntate.* Et Varro de lingua Latina apertè. *Dijs, cum thesauris assen dant, stipem dicunt.* De tabellarum ritu Tibul. Eleg. III. lib. I.

Nunc Dea, nunc succurre mihi, nam posse mederi

Piſſa docet templis multa tabella tuis.

Virgil. in Catalecticis.

Non ego thure modo, aut piſſa tua templa tabella,

Ornabo, & puris ferta feram manibus.

Quem ad morem multa passim in scriptoribus. *Coronæ item, & lauri triumphantium dicatæ in templis, vt arma, & scuta Laribus, Herculi, & Marti.* De lauro imperatoris supra ostēdi. Auctores Senec. lib. de consol. ad Albinam. Cap. X. Vterq; Plinius; alter lib. XV. cap. XXX. alter verò in Panegy. Theodos. De armis Ouid. lib. III. Trist. Eleg. VII.

Miles vt emeritis non est satis utilis armis,

Ponit ad antiquos quæ tulit arma lares.

Machab. lib. I. Cap. VI. de Antiocho. *Et auduisse civitatem Elymaidem in Perside nobilissimam, & copiosam in argento, & auro: templumq; in ea locuples valde, & illic velamina aurea, & Lorica, & scuta, quæ reliquit Alexander Philippi Rex Macedo, qui regnavit primus in Græcia.* De gladiatorum autem armis Herculis ad postem fixis, nemo est qui ignoret. Iustinus autem ex Trogo lib. XX. scribit Sagittas Herculis in Thurinorum vrbe ad Apollinis, & ferramenta quibus equus Troianus compactus est, apud Metapontinos, ad Mineruæ consecrata. Sueton. in Calig. Cap. XXIII. *Tres gladios*

in necem

Theſauri ſi pi condenda in templis. Marcus Varro.

Tabellæ prodigiorum, vt aiunt, olim in templis. Tibullus. Virgilius.

Coronæ, & laur. triumph.

Seneca. Plinius.

Arma etiam ad Lares. Ovidius.

lib. Machab. 1. cap. 6.

Iustinus.

Suetonius.

in necem suam pręparatos Marti vltori addito Elogio consecrauit. Idem in Vitellio. Cap. X. *Pugionemq; quo se is occiderat (scilicet Otho imp.) in Agrippinensem coloniam misit Marti dedicandum.* Huc etiam Tertull. respexit in lib. De resurrectione carnis: *Gladius bene de bello cruentus, & melior homicida laudem suam consecratione pensavit.* Huc refer illud Dionis in Antonino Caracalla. *Factum est Paulo ante quam necaretur, vt Alexandria magnam incēdium, sicut ego accepi omnem interiorem partem templi Serapidis in vaſerit; eoq; solus gladius, quo fratrem interfecerat conſagravit, ceteris omnibus ab iniuria ignis conſervatis.*

¶ Iouipræterea reduci, qui re bene gesta ex bello redierant, dedicabāt. Laodamia Proteſilao apud Ovidium Epist. XIII. ita scribit.

Dij precor à nobis omen remouete ſiniſtrum,

Et ſua det reduci vir meus arma Ioui.

Et paulò post in eadem Epist.

Et dices referas arma fac iſta Ioui.

Et qui à seruitutis iugo liberati Catenas, & annulos ferreos Saturno, & Laribus donabāt Martial.

Has cum gemina compede dedicat catenas,

Saturne tibi Zoilus priores.

Item Horat. lib. I Sermon. Sat. V.

Donasset iam ne catenam,

Ex voto Laribus querebat.

Sed hunc etiam morem ex Hebræis opinor acceptū, apud quos Aaronis virga consecrata in tabernaculo fuit, in signum rebellionis filiorum Israel, Numer. XVII. *Dixitq; Dominus ad Moysen, Refer virgam Aaronis in Tabernaculum testimonij: & seruetur ibi in signum rebellionum filiorum Israel. Fecitq; Moyses sicut præceperat Dominus.*

*Tertullianus
Dio Cass.*

Arma de bello ad Iouem reducem.

Manumissi catenas, & annulos Dijs dicabant. Martialis. Horatius:

Qui mos ab Hebræis.

Numer. 17.

Eadē in nostris templis.

Quid tam simile, quam id quod passim nostris videmus in templis, vbi enses, scuta, galeæ, signa suspēsa. Excepit Marcellus, & probe tu; inquit, ista, sed de cereis imagunculis ritum esse veterem, qui doceas? Tum ego cereas, inquam, quod ad hoc pertinet, non doceo, non lego, sed laneas, aut scirpeas. Fest. Pomp. lib. XIII. vbi de Pilis loquitur. *Ideo in*

Compitalibus manet constitutum, ne humano sanguine sacra poluerent; utq; pilas, & effigies viriles & muliebres ex lana in compitis suspenderent; Laribusq; tot pilas, quot essent seruorum capita, & tot effigies quot essent liberi, noctu pro victimis darent: ut si quod periculum familia immineret, aut triste fatum, hoc sacrificij genere expiarent. Varro lib. VI. de ling. Latina.

Varro & Lingua Latina.

Argei sunt è Scirpeis virgultis; simulacra sunt hominum triginta: ea quotannis à ponte Sublicio à sacerdotibus publicè iaci solent in Tyberim. Nam & suum etiam inesse fluminibus numen arbitrabantur. Sigilla etiam id est hominum simulacra, quæ arte fictili compingebantur, in facellu Ditis aræ Saturni, allata scribit Macrobius lib. I. Saturnal. cap. XI. ea, Oscilla etiam dicta quidam existimant, & ex eo ritu Virgilio carmen ex II. lib. Geor.

Sigillorum mosætiquus. Macrobius.

Virgilius.

Oscilla ex alta suspendunt mollia pinu:

interpretantur: ut velint fictilia simulacra ex pinu suspēsa, quemadmodum ad sacras olim arbores lucernæ, ut supra monuimus. Sed ea de re Seruius, & cum eo pleriq; iuniorum aliter. De quo nihil certè laboro, hoc vnum dico, videri nostros

hanc quoq; superstitionem in religionem commutasse.

VETVS

CAPVT II.

VETVS MOS DEVM SERVATOREM INUOCANDI ANTE POCULUM, & ACCLAMANDI TUTELARES DIUOS ANTE PUGNAM. Loci aliquot ex Sacris litteris explicati. De Dei ac Iesu nomine. Matutina vespertinaq; preces in templis ea. Imitationes proprie dictæ, & alia eiusmodi.

AECEGO de isto ritu, sed quoniam huc me fermo deduxit, addam etiam alios veterum ritus, non quidem mutatos, sed vindicatos, & ex superstitionis religiosos factos à nostris; atq; ex Dæmonū cultu ad Dei laudem, gloriamq; traductos. Nam vt Nouendialia sacra præteream, quæ illi aut luendi causa piaculi, aut auertendi periculi gratia faciebant, & cum illis rite consentiunt, quæ ab Hispanis Nouenas, o Nouenarios, appellantur: atq; vt omittam solemnes pōpas in festis, & prælatas Diuorum, vti apud nos thēsas, & fercula: & solemnibus Dijs carmine supplicatum & multorum dierum ad Deorum templa, & puluina continuatas obsecrationes, neq; de igne nouo qui in Paschalis cerei consecratione excitatur, qui ritus à vestalibus obseruatus, aut de inedia in festorum peruigilijs, & ante sacrorum ceremonias nō secus atq; apud nos ante sacram Eucharistiæ cōmunionem, quidquam attingam.

¶ Illud tamen non præteream; solemne nostris esse ante poculum præfari nomē Iesu, id est veri seruatoris, atq; saluatoris; cuius rei simile etiā aliquid lego

Monēdi alia sacra.

Diuorū thēsas in pōpis.

Ignis noui ritus vetustis.

*Jupiter ser-
uitor ante
pocula inuo-
catus.
Athenæus.*

lego a quod Athenienses; qui iussu Regis Amphictio-
nis Iouis Seruatoris nomen ante poculum inuoca-
bant. Docet Athenæus lib. II. cap. I. Iouis preterea Serua-
toris nomen inuocare constituit memorie gratia bibentium, quod
sic bibentes salutem sine dubio consequerentur. Quæ sanè per
suasio (quod ad Iouem attinet) ut ridicula est atq;
impia, ita nos sapere docet, & veri Seruatoris nomẽ
non in corde modo, sed semper in ore gestare, qui
vnus & solus nobis, & seruator, & salus. Apud La-
tinos autem moris fuit inter pocula sibi benè preca-
ri solemni verbo BENEDICENDI. Plaut. in Sticho
Actu. V. Scena. IIII. *Benè nos, bene me, bene nostram etiam
Stephanium. Bibe, si bibis.* Nec præsentibus solùm, sed
etiam absentibus benè precabantur. Tibul. libro. I.
Elegia. I.

Sed bene Messallam sua quisque ad pocula dicat.

Nomen & absentis singula verba sonent.

Ouidius.

Ouidi. lib. II. Fastorum.

Larga precaturi sumite vina manu.

Et bene nos, bene te, patriæ pater optime Cæsar.

Dicite suffuso per sacra verba mero.

Liuius.

Liuius lib. XXXIX. de Quintio Flamminio, qui
hominem inter epulas secari percussu iusserat: *Facinus,*
inquit, *seuum, & atrox, inter pocula, atq; epulas, vbi libare
Dijs dapes, vbi bene precari mos esset, ad spectaculum Scorti pro-
cæcis in sinu Consulis recubantis mactatam humanam victimam
esse, & cruore mentem vesperjam.* Cristiano etiam ritu ac-
clamato Tutelari aliquo gentis Diuo, ut B. Iacobo
apud Hispanos, prælia committuntur. Nec dissimi-
le illud quod Iustinus de Macedonibus narrat. lib.
XXIII. solitos nimirum imperatorum nomina
pro

*Diuorum tu-
telarium ac-
clamatio in
bello.*

pro numinibus in prælijs acclamare. *Nunc orbitatem De Macedo-
amissorum filiorum docebant, nunc excidia urbium metuebant, nibus Iusti-
nunc Alexandri, Philippiq; Regum suorum nomina, sicuti nomina nus.
in auxilium vocabant. Quo etiã referri posset illud Cor- De Germa-
nelij Taciti in lib. de moribus German. fuisse apud eos nis insinuat
Herculem memorant, primumq; omnium ituri in prælia canunt. Tacit.
Herculem scilicet appellasse videntur, ut eius numi- Lipsius.
ne confirmarentur ad pugnam. Quamquam Lipsi-
us magni vir ingenij, atq; exquisitæ doctrinæ aliter
distinguit, ac putat, nõ eam Taciti mentem, ut Her-
culem canerent, sed quod alacres, & cum cantu in-
ciperent pugnam, id quod idem Tacitus lib. II. Hist.
docet. Sed hic certè cantus nihil aliud fuit quam in-
gens confususq; clamor sese ad pugnam incitantium
quem ille Germana voce: *Baritum.* à clamando ducta
appellauit. Id vero fieri solitum virorum alioqui for-
tium, aut etiam Diuorum invocatione, tum ut terre-
rent hostes magnis illis nominibus obiectis, quorum
opem præsto sibi futuram ominarentur, tum ut sese
eorum memoria & spẽ præsentis auxiliij ad congres-
sum animarent, verisimile est.*

Quem morem, ut pleraq; alia ab Hebræis barba-
ri acceperunt: quibus solemnis fuisse ritus iste ex sa-
cris litteris haud obscure colligitur. Machabeorum
in primis lib. II. cap. XII. *At illis qui cum Esdrin erant diu-
tius pugnantibus, & fatigatis, inuocabit Iudas Dominum adiuto-
rem, & ducem belli fieri: incipiens voce patria, & cum hymnis cla-
morem extollens. Psal. XIX. Hi in curribus, & hi in equis, nos an-
tè in nomine Dei nostri inuocamus. Quid est eni inuocare
nomen Domini, nisi Dominum nomine suo in auxi-
lium vocare? Ideo rectè Dauid Psal. XLIII. In te inimi-*

*Qui mos ab
Hebræis.*

*Machab. lib.
2. cap. 12.*

*Psal. 19. il-
lustratus.*

Et Psal. 43.

cos nostros ventilabimus cornu, & in nomine tuo spernemus insurgentes in nobis. Nam ad eius nominis compellationem corrueant hostes, & consternabuntur. Malach. III. Quia Rex magnus ego dicit Dominus exercitum, & nomen meum horribile gentibus. Ad illud igitur inuocatum cohereant hostes necesse est, & tremore soluantur.

Malach. 4. Dei, ac Iesu nomē horribile hostibus.

D. Paulus.

¶ Quare cum Apostolus dicit: *Vt in nomine IESU omne genu flectatur, Cælestium, terrestrium, & infernorum:* Hoc dicit, tantam inesse virtutem in hoc nomine, ut eo audito Inferi contremiscant, & quotquot eius sunt hostes, solutis genibus in terram cœcidant tremebundi. Flecti autem genua, vel solui, consternati, ac debilitati animi, & dedititij symbolum esse, suo loco diximus. Iam verò quod cælestes etiam ad genua prouoluendos dicit Apostolus, dedititiorum in morem id facturos significat: quoniam Christum Regem suum adorantes agnoscunt.

Vespertine matutinaq; preces, & laudes, idolorum in templis.

Tibullus.

¶ Quid? quod præter lineas etiam Sacerdotum vestes, inquit Marcellus, & rasum caput, matutinas vespertinasque preces, & ad tibiam cantus in Sacris apud eosdem reperio. Eæ salutationes, & laudes appellabantur. Tibull. lib. I. Eleg. III. de Sacris Isidis.

*Et mea votiuas persoluens Delia noctes,
Ante sacras lino tecta fores sedeat.
Bisq; die resoluta comas tibi dicere laudes
Insignis turba debeat in Pharia.*

Excitationes quid.

Prima enim hora templum aperiebatur, & matutina salutationes fiebant, quæ Excitationes, & templi dicebatur apertio. Apuleius Milesiæ fabulæ lib. XI. *Reb' iam ritè consummatas inchoata lucis salutationib' reli-*

Apuleius.

giosipri

giosipri primam nunciantes horam perstrepunt. Cicer. pro Rosc. Amerin. *Quod si luce canes quodq; latent, cum Deos salutatum aliqui venerint; ut opinor, ijs crura suffringantur.* Seneca lib. XV. Epistola vltim. *Vitemus salutationibus matutinis fungi, & foribus assidere templorum.* Prudentius in Peristeph. huc allusit.

Cicero.

Seneca.

Prudentius.

*Manè salutatum concurritur, omnis adorat
Pubes.*

Idem octaua hora fiebat, & templa claudebantur. Martialis.

Martialis.

*Nunciat octauam Phariæ sua turba iuuenæ;
Atq; pilata redit, iamq; subitq; cohors.*

Vtramq; Anobij locus complectitur in VII. *Quid sibi volunt excitationes illæ, quas canitis matutini, collatis ad tibiam vocibus? Obdormiscunt enim superi, remeare ut ad vigilias debeant. Quid dormitiones illæ, quibus bene ut valeant auspiciabili salutatione mandatis? Somni enim quiete soluantur, occupariq; ut hoc possint, lenes audiendæ sunt naniæ.* Arnobius.

Crebra huiusce rei apud Liuium & fere omnes antiquos scriptores mentio. Scio tamen ista meras nugas, addo etiam infernas fraudes dolo malo Dæmonum inuentas, ad hominum mentes superstitionibus obligandas. Sed hoc ago, plures eius sæculi ritus ad nos deriuatos, & meliores effectos, atq; diuinis honoribus consecratos. Eos nunc non est in animo persequi; suum librum priuatus hic labor, si tempus & valetudo tulerint, feret. Hoc interim lectoris monitos velim; quod ad mores attinet multa illos optima, & honestissima siue inductione naturæ, siue instinctu Dæmonum (qui per religionis speciem cæcos inducebat in fraudem) studiosissime

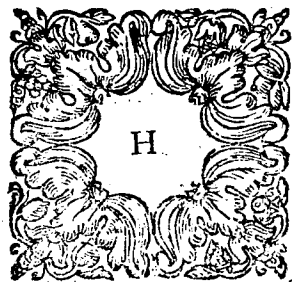
*Ethnicis
multa ad mo-
res optima.*

Clem. Rom. coluisse. Audite Clementem Romanum Apostolicum. Const. lib. I. Etenim si cultores Daemonum in illis suis sceleratis & detestabilibus, atq; impuris sacris offensione Deiplenis, usque in hunc diem sancta imitantur &c. Si illi inquam vanam, ac confictam opinionem habentes, ac nulla spe firma subnixi, quæ sanctitatem, & religionem habent, imitari student &c. Quam certe in sententiam innumera prope possem cum testimonia, tum etiam exempla proferre. Sed de hoc alias, vt dixi.

CAPVT. III.

VARIIS GENTIUM RITVS IN CELEBRANDIS, SIVE ETIAM LUGENDIS NATALITIJS DIEBUS, & EORUM CAUSÆ, ATQ; RATIONES. CORPUS ANIMI VINCLUM, & CARCER, & SEPULCRUM. PHILOSOPHIS DICTUM.

Ingressus ad disput. de die Natali.

IC Marcellus, redeamus, inquit, ad superiora, & si vacas animo, neque habes aliquid, quod huic sermone præuertendum putes, explica amabo nobis de natalitiorum antiquo more quid sentias. Ego vero, inquam, huic doctrinae semper vaco Marcelle: hoc autem tempore cum sit nihil aliud quod libenter agere possimus, ea de re non grauabor explicare quid sentiam. Primum igitur antequam de celebritate dicam varias gentium ea de re sententias moresque proponam. Perso in primis Natalem suum religiose coluerunt,

erunt, vt tradit Herodotus, & sæpe Athenæus: Romani vero nullo die lautius curati, aut lenioribus sacrificijs, aut ludis magnificentioribus oblectati. Quanquam ij qui Gades olim incolere, in lucem editos lacrimis, mortuos cantibus prosequébatur. Quem etiã morem Causiani, Celsiæ, Gymnosophistæ, Bragmanes, Stobæo ex aliorum auctoritate referente, seruarunt. De Thracibus in Terpsicore Herodotus, Valerius, Mela, Solinus, & Archias poeta in primis nobilis testatum litteris reliquerunt. Cuius extant inter epigrammata Græca in hanc sententiam hi versus.

*Thracas quis laudat soleant quod plangere natos
In lucem quoties edidit alma parens?
Contra felices vocitant, quos flore iuuentæ
Ancillans Parcæ mors inopina rapit.
Illi dum viuunt properant ad pessima quæq;
Ast ipsa mors suam contulit ipsa mali.*

Plutarchum memini in libro De audien. Poetis & Tragico nescio quo Senarios illos in hanc sententiam referre, quos Aristides, & Cicero Tuscul. II. & Strabo luculentus auctor lib. XI. tradunt esse Euripidis in Thenistocle, vel vt alij volunt, in Cthesiphonte.

*Oportuit nos funeris lætæ grati
Dolere natum maxima ad discrimina.
At mortuum qui cassus est laboribus,
Efferret læto corde, lætis vocibus.*

Videor mihi non ab re facturus si Macrobij sententiam laudem, maximam his quæ dicta sunt lucem allaturam. Is enim primo libro, quem scripsit in

B 3. somnium

Persis Romanisq; natalis dies festus.

Natalē qui lætæ prosequantur.

Archias Poeta.

Plutarchus.

Euripides.

Macrobius.

som. Scipionis, cap. II. ¶ Nam & qui primū, inquit, Pythagorā & qui postea Platonē secuti sūt, duas esse mortes, vnā animi, animalis alterā prōdiderūt. Mori animal, cū anima discedit e corpore; ipsā vero animā mori asserētes, cū à simplici, & indiuiduo fōte naturæ in mēbra corporea dissipatur. Hæc autem est causa cur eūdē mortis Deū, modo Ditē, modo imitē uocamus: cū per alterā, id est animalis mortē, absolui animā, & ad veras naturę diuitias, atq; ad propriā libertatē remitti, faustū nomē indicio sit: per alterā uero, quæ uulgo uita existimatur, animā de imortalitatis suæ luce ad quasdā tenebras mortis impelli, uocabuli testemur horrore. ¶ Et lib. II. *Mortuos enim ad sepulturam, inquit, prosequi oportere cum cantu, plurimarum gentium, uel regionum instituta sanxerunt, persuasione hac quia post mortem animæ ad originem dulcedinis musicæ, id est ad cælum redire credantur.* Eleazarus certè apud Aegesippum lib. V. excidij Hierosolimitani. *Nonnullis, ait gentibus mos est, ut hominum ortus fletibus, occasus gaudijs prosequantur: & illos ad ærumnā natos doleant, hos ad beatitudinem rediisse gratulētur: illos ad seruitutē uenisse ingemiscāt: hos ad libertatē remissas gaudeāt.*

Natalis cur legendus.

Et facit, quod iudicare possum, ab illis ratio: nam qui suscipitur in hanc lucem, quam uiam inibit, quā non mille asperitates molestam, infinitæ difficultates periculofam, discrimina infestam efficiant? Testetur id Posidippus, uel ut alijs placet, Crates ille Cynicus, cuius illa citantur,

*Quem teneas uita callem rogo? iuxta tribunal
Iurgia, & anxius est quæstus: at in domibus
Curæ; durus labor agris imminet. Vndiq; ponto
Terror: opes peregre qui gemit, vsq; pauet.*

Crates Cyn.

Pauperies

*Pauperies grauior; conuiuia mente quietem
Excutiunt: Calebs heu male sanus eris.
Proles fastidium: genus hac sine concidit: omnis
Mente caret iuuenis: uiribus inde senex.
Virum igitur malis optandum, uel neq; nasci
Unquam, uel fato perniciose rapi.*

Ex quibus opinor Aufonius carmen illud suum de uita humana desumpsit. Argumentum idem, eius ratio tractandi liberior.

Aufonius.

*Quod uitæ sectabor iter, si plena tumultu
Sunt fora? si curis domus anxia; si peregrinos
Cura domus sequitur: mercantem si noua semper
Damna manent: Cessare uetat si turpis egestas? &c.
Optima Graiorum sententia: quippe homini aiunt
Non nasci esse bonum; natum aut cito morte perire.*

Vita mortis incommoda.

Nec aliam ob causam Plato in Cratylo, corpus *Soma* appellat, ueluti *Sema*, id est sepulcrum. Atque in Gorgia profert illud Euripidis. *Quis nouit utrum uiuere mori sit, mori autem uiuere?* Maximus quoque Tyrius Platonis studiosissimus imitator idem sane affirmabat; quod ex posteriore memoria plurimi tradiderunt. Nam Macrobius corpus, ait, uinculum à Cicerone appellari, quasi sepulcrum, quod carcer est sepulcorū. Homerus autem corpus *Demas* appellauit, quod sanè uocabulum & corpus ipsum & carcerē, siue uinculum significat: tāquam corpus sit carcer animi. Quem Secutus uirg. Aen. VI.

Plato corpus appellat sepulcrum. Euripides.

*Hinc metuunt, inquit, cupiuntq; dolent, gaudentq; nec curas
Respiciunt; clausæ tenebris & carcere cæco.*

Corp' carcer Virgilius.

Quē locū Seruius definitiones esse corporis arbitratur. Quin habeo etiā Palladæ nō inlegās epigramma Græcum,

Seruius.

Græcum, cuius sententiam verbum verbo reddens, sic expressi.

Corpus dolor animi, Infernus, Parca, onus, necessitas, Et populus ferox, & pœna cruciamentorum, Sed quando egressa fuerit è corpore, tanquam è carceribus Mortis, fugit ad Deum immortalem.

CAPVT IIII.

PYTHAGORÆ EGREGIA SENTENTIA:

Reiectus eorum error, qui animas in corpora tanquam in carcerem supplicij ergo existimarunt inclusas. Inferi appellata corpora. nostrorum in natalitijs celebrandis mos, atq; sententia, & alia eiusmodi.

Pythagoræ dictum.

ON Minus igitur acutè quã grauius Pythagoras, quẽdam ex discipulis conspicatus, curando corpori diligentius vacantem, vt opimum nitidumque habitum sibi cõpararet: *Hic, inquit, non desinit molestia: em sibi carcerem struere.* Sensit vir e-

gregius animũ corpore ceu carcere inclusum, quod quo pinguius fiat, eo magis animum opprimat, inẽtisque lumen exstinguat. Sed ne illud quidem mysterio vacat, quod apud Pallada, corpus Inferorum afficitur appellatione.

Corpori Inferi nomen datum.

Primi enim illi Theologi nihil aliud Inferos putauerunt, quã ipsa corpora, quibus inclusi mortalium animi tam multa sæpe incommoda, dolores, ægritudines,

tudines cruciatus ferre cogãtur. Auctor est Macrobius, qui lib. I. in somnium Scip: cap. X. sic scribit: ¶ Ante quam studium philosophiæ adolesceret, qui per diuersas gentes auctores in constituendis sacris ceremoniarum fuerũt, aliud esse Inferos negauerunt, quam ipsa corpora, quibus inclusæ animæ, carcerem foedum tenebris, horridum sordibus, & cruore patiuntur. Hoc animæ sepulcrum, hoc Ditis concaua, hoc Inferos vocauerunt, & omnia quæ illuc esse credidit fabulosa persuasio, in nobis metipsis, & in ipsis humanis corporibus assignare conati sunt. Obliuionis fluuium errorem dicebant animæ obliuiscẽtis Diuinæ originis maiestatem: Phlegetonem ardores irarum, & incendia cupiditatum; Acherontem humanæ varietatis dolorem, & ægritudinem animi fluctuantis; Cocytum, quidquid homines in luctum lacrimasq; compellit: Stygẽ, quidquid inter se humanos animos in gurgite mergit odiorum ¶ &c. quæ sequuntur.

¶ Sententiam profecto dignam talibus ac tantis viris. Si tamen ita accipiatur, vt debet, nec simpliciter corpus hoc carcer intelligatur, sed quatenus mortale, & corruptum, peccatorum illecebras, & vitiorum incitamenta suppeditans: atq; vt aiebat Sapiens, animam aggrauans; à quo se liberari cupiebat Apostolus ad Rom. VII. Alioqui enim error Platonius videtur à Concilio Bracharensi primo dånatus, cap. VI. Non enim defuere qui animas censerent vna cum Angelis à Deo creatas, ac deinde fastidio affectas rerum Cælestium, amare cepisse terrenas, atq; iccirco à Deo in corpora tanquam in car-

Macrobius.

Fabularum de inferis explicatio.

Corpus vt carcer animi

Platonius error.

ceres fuisse detrufas: Sed hunc errorem grauissime refutat doctissimus è nostris Belarminus Cardinalis Tom. III. lib. III. cap. XI.

*Belarmini
Cardinalis.*

¶ Quid ni optaret ille patientissimus Iob ita fuisset quasi non esset, de vtero translatus ad tumulum: periisse diem in qua natus esset, noctemque illam, in qua dictum erat; Conceptus est homo. Quid ni Hieremias vates ille fidsimus diem maledictam apellet, quæ in hanc susceptus est lucem, quæ nihil fere lucis habeat præter nudum nomen, inanem titulum, & vanam compellationem. Id causæ fuit cur Ecclesia nostra Sanctorum virorum occasus potius felicissimos, quam dubios ortus celebrandos duxerit, & tractum à Natali nomen, ad eorum è vita discessum accommodarit; ac obitum ipsum Natalitiorum appellatione coonestarit. Neque id quidem, vt impij quidam nebulones effutiebant, recenti memoria inuentum, sed Apostolorum instituto veteri confirmatum. Etenim Smyrnenfis Ecclesia, vt est apud Eusebium lib. III. cap. XIII. in epist. quam ad Catholicos scribit, elapso à corporato nondum anno centesimo, post enarrationem martirij Policarpi. ¶ Nobis, inquit, in vnum aliquando coactis Dominus præstabit, vt celebrem eius martirij diem instar natalis festi, cum exultatione & gaudio quantum fieri potest maximo recolamus. † Idem ipsum Clemens, Tertullianus, Cyprianus, Nyffenus, Alexandrinus, Origenes, Augustinus ostendunt. Sed de hac re sub huius libri finem vberius.

*Sanctorum
mors pro na-
tali.*

Eusebius.

Excitasti me, inquit Marcellus, vt ab Aethnicis scrip-

scriptoribus, ad auctores Sacros transfirem, quidq; ipsi de Natalitijs diebus, deq; eorum celebritate senserint, explicandum mihi proponerem. Ecclesiastes enim laudabat magis mortuos quam viuentes, & eum qui natus non esset, feliciorum vtroque iudicabat; nec diem mortis diei natiuitatis dubitat antepondere. Quid vero aliud expiatio apud Leuiticum femina, quæ partum edidisset, ostendit, quam vitæ sordes, quas subit foetus, & subiturus ingreditur in hanc vitam? Hieronymum audiamus velim, qui cum illud Leuitici secum ipse perpenderet; *Nemo inquit, ex omnibus sanctis inuenitur diem festum, vel conuiuium magnum egisse in die natalis sui: nemo inuenitur habuisse letitiam in natali suo, vel filia. Soli peccatores super huiusmodi natiuitate letantur. Inuenimus enim Pharaonem regem Egypti diem natalis sui cum festiuitate celebrantem; in nouo vero testamento Herodem. Vterq; tamen eorum ipsam festiuitatem Natalis sui profusione humani sanguinis cruentauit.*

Hieronymus

¶ Sed B. Augustini temporibus Natalitijs dies conuiuijs celebrabat, letitiaq; communi. Ipse enim Augustinus natalem suum conuiuijs celebravit, & disputatione solemni. In lib. de ordine, parentis ingenium se periclitatum sæpè commemorat. *Sed in quadam, inquit, disputatione præcipue non parua rei, quam die natali meo cum conuiuijs habui, & in librum contuli. Est illa de Beata vita, quam ille in II. Retract. ex occasione natalis sui ortam dicit.*

*B. Augustinus
Natalē
suū celebrat.*

¶ Hic ego, optimè verò, inquā, Marcelle: sed illi quos Hieronymus reprehendit, piaculum non videntur horruisse cruoris in Natali suo profusi. Vide ris mihi, inquit ille, ad rem ipsam aggredi, & velle

ritus veteres explicare. Ita Marcelle, inquam; videmur enim mœstitia sermonis animum contraxisse neque diem magis occasus nostri, quam ortus, hodierno sermone familiariter defleuisse. Nunc quoniam quid veteres cum profani, tum etiam sacri de Natalitiis censuerint, audiuiſtis; deriuemus alio sermonem; relaxemus tantisper animum, atque ab ista dicendi tristitia, ad letitiam hilaritatemque traducamus. Musis, inquit ille, amicus, vt ait Horatius,

Tristitiam & metus

Trade proteruis in mare Creticum

Portare ventis :

*Quæ gentes
natalem cele
brarint.*

Et redi ad cætera. Tum ego, Persis in primis, Aegyptijs, Idumæis, alijsq; gentibus solempne fuisse Natalitia celebrare compertum est: Romanos in eam rem plurimum studij, ac diligentia adhibuisse docebo, quo ritu, quibus sacris, quibus ludis, quibus animi & corporis oblectamentis, quo deniq; splendore peragerentur, ostendam. Nam tametsi de Natalitijs nonnulli pauca scripsere; nemo vnus rem ex instituto tractauit. Poetæ, Historici, Oratores aliud agentes leuiter plerumq; ritus, ac mores aliquos tetigere: nemo tamen, quem ego nouerim, hoc suscepit, vt vniuersum genus scribendo explicaret, aut quæ sunt in auctorum libris dispersa colligeret, in volumemq; conferret. Nam qui vnus omnium professus est Cenforinus aperta libri inscriptione, se de Natali die dicturum; aut nihil est quod dicit,

aut certe fat parum. Iuua igitur Marcelle, & cum opus erit, etiam dirige.

† * * †

*

CAP.

CAPVT V.

NATALIS DIES IN FESTIS NE, ET FERijs? in publicis, an in priuatis? Deorum, ac Regum natales publice festi feriatq; aliorum non nisi priuatim. Votina interdum feriae apud veteres, vti apud nostros, eadem de causa.

NATALES dies feriarum numero contineri, eosdemq; quasi Deorum immortalium festos atq; solempnes summa religione celebratos, cum auctoritas multorum, tum ipsius vocabuli vis, notioq; confirmat. Tibull. ad Cherintum de die Natali.

Natales dies feriat.

Est qui te Cherinte dies dedit hic mihi sanctus,

Atq; inter festos semper habendus erit.

Horatius lib. II. Sermonum.

Ille Repotia, Natales, alios ve dierum

Festos albatu celebrat.

Tibullus.

Horatius.

Macrob. lib. I. Sat. cap. XV. ¶ Sunt præterea feriae propriae familiarum, vt Claudiae familiae, vel Aemiliae seu Iuliae, siue Corneliae: & si quas ferias proprias quæq; familia ex vsu domesticæ celebritatis obseruat. Sunt singulorum, vt Natalium, fulgurum susceptiones, item funerum, atq; expiationum. † Nec dissimile id quod apud nos etiam seruari multarum vetus consuetudo familiarum ostendit: qui-

Macrobius.

Priuate a pulnos, eria

C 3 die

die vel graui sunt perfunctæ periculo, vel quo alio ab Diuis beneficio affectæ, solemnes, & anniuersarias in eorum honorem ferias agitare. Id verò & à priscis etiam obseruatum diuinus Poeta docet Aeneid. VIII. apud quem ita Rex Euander Aeneam alloquitur sacrificio, conuiuioq; peracto.

Virgilius.

*Non hæc solemnia nobis
Has ex more dapes, hanc tanti numinis aram,
Vana superstitione veterumq; ignara Deorum
Imposuit. Sæuis hospes Troiane periculis
Seruati facimus, meritosq; nouamus honores.*

Horatius.

Subscribit Horatius. III. Carmin. Ode. VIII. qui agendum sibi dicit hilariter diem, quod contigerit magno Deorum beneficio, præsentis vitæ periculo liberari.

*Voueram dulces epulas, & album
Libero caprum prope funeratus
Arboris ictu.*

Hic dies anno redeunte festus: &c.

In festis quid insit.

Macrobius.

Eiusmodi itaq; dies festos haberi solitos vidimus: nunc quid in festis insit diebus explicemus; ac tum quidem quomodo Natalitia celebrarētur intelligemus. Macrobius lib. I. Sat. cap. XVI. *Festis insunt sacrificia, epulæ, ludi, feriæ.* Quanquam qui ferias dicit, festos etiam intelligat necesse est, quamuis non semper reciprocentur. *Sacra verò celebritas est, vel cum sacrificia Dijs offeruntur, vel cum dies Diuinis epulationibus celebrantur.* Quæ omnia in Natalibus insunt: nam & feriatii fuerunt, & sacrificijs, epulis, ludisq; celebrati. Atq; vt de ferijs dicam, feriatos fuisse Macrobius docuit: superest tamen vt ostendam, qua ratione feriæ agerentur

tur: an iustitium indictum, negociatio conquirent, opifices ac tabernæ cessarint; serui deniq; ab operibus vacationem acceperint? Moneo itaq; inter festos dies ac ferias hoc inesse discriminis: quod ferijs opus facere nefas esset; festis autem omnibus nõ item: vt suo loco dicemus. Nam & si Cicero eam, quæ de ferijs est legem interpretans, scribit. *Festorum dierum ratio in liberis requietem habet litium, & iurgiorum: in seruis operum & laborum.* Locutum eum de festis quibus adiunctæ sunt feriæ, neminem arbitror dubitare. Cũ igitur feriæ aut priuatæ sint, aut publicæ; Macrobius singulorum dicit esse natales, quanquã eorum causa familia tota cessaret. Eas autem qui ex vsu domesticæ celebritatis obseruaret, neq; litè persequi, neq; ius, aut causam dicere, neq; negociari, neq; vllis se impedire operibus poterat, nisi ijs quæ ad Deorum sacra, epulas, ludosq; spectarent. Mortales cæteri suum quisq; negotium agebant. Ita Martialis de Natali Restituti lib. X.

Festorum dierum ratio.

Priuarum feriarum iura.

Martialis.

Octobres age sentiat Kalendas

Facundi pia Roma Restituti.

Linguis omnes, & fauete votis

Natalem colimus, tacete lites.

Horatius autem operibus solutos memorat seruos.

Horatius.

Cras Genium mero

Curabis, & porco bimestri

Cum famulis operum solutis.

Mihi verò dubium non est, quin dies natales quidam festi, ac feriatii publicè fuerint. Deorum in primis quorum etiam ortus celebratos tradit antiquitas. Nam præter Mineruæ Natalem, qui in primâ Quin-

Natales quidam publicè festi.

qua-

quatuor diem incurrebat, Martialis in Natali Domitiani, Natalem Iouis sacrum fuisse sic docet.

Cæsaris alma dies, & luce sacratio illa,

Conscia Diætaum, quæ tulit Ida Ionem.

Arnobius.

Et Arnobius lib. VII. cum formulam, qua Rex Sacrorum in feriis indicendis vteretur, explicaret, in hunc modum scribit. *Lauatio Deum matris est hodie: Iouis epulum cras est: Esculapij geritur, celebraturq; vindemia: lectisternium Cereris erit idibus proximis: Telluris Natalis est:*

Regum Natales festi.

Dij enim ex vteris proleunt, & habent dies letos, quibus eis ascriptum est auram usurpare vitalem. Sed de hoc postea; nunc de Regum Natalibus pauca; quos in festorum numero repositos Plato in Alcibiade. I. testatur, cum de Persis loquitur. ¶ POST QUAM verò natus est primogenitus qui succedit in regno, primo quidem eum diem omnes qui sub regno sunt, celebrant: atq; ita in posterum quotannis Natalem Regis diem sacris ac festis omnis Asia colit. Cum vero apud nos quis nascitur, ne vicini quidem, ut ait Comædus, sentiunt. ¶ Adlusit Seneca in Hercule Oethæo, in choro.

Seneca.

Sequitur dira lampade Erymnis,

Quorum populi coluere diem.

Nempe principum ac regum, quorum natales dies perinde atq; Deorum immortalium festi, feriatique habebantur. Huius rei testimonia passim apud auctores, in quibus frequens Natalium imperatorum mentio; de quibus & nos suo loco plura dicemus.

(†*†)

CAP.

CAPVT. VI.

SACRA NATALITIA QVO RITV

peracta: libo ne ac mero tantum, an etiam victima? super eare diligens disputatio. Egyptiorum in sacrificijs mos. In natali die cæde ac sanguine veteres abstinebant. sacrificiorum præsci ritus.

NATALES dies festos ac feriatos esse pronunciauimus, hoc est celebritatem habuisse Deorum, Sacrificia, epulas, ludos: de quibus pauca sigillatim. Nam sacrificia Genio rerum parenti fiebant. Ita Tibullus Natalem diem acturus

Genio sacrificatum.

ea præfatur, quæ in sacrificijs imperantur.

Dicamus bona verba, venit Natalis ad aras:

Quisquis ades lingua vir, mulierq; faue.

Tibullus.

Sed quæ tandem ratio sacrificij? victima ne, an precibus litandum? victimam cædi natalitij fas non erat. Thure Genius, ac mero, interdum libis, floribusq; curandus. De thure Tibull. lib. II. Eleg. II.

Sacra Natalitia sine victima.

Vrantur pia thura focis, vrantur odores,

Quos tener è terra diuine mittit Arabs.

Tibullus.

Et lib. I. Eleg. VII. de thure & libo.

Huc venias hodiernæ tibi dum thuris honores,

Liba, & Mossopio dulcia melle feram.

Ouid. Am. I. Eleg. VIII. *Sit tibi deficiēs postcædi munera causæ,*

Ouidius.

Natalem libo testificare tuum.

Persius Sat. II. de Natali Macrini. *Funde merum Genio.*

Persius.

D De flo-

De floribus Horat. lib. II. Epist. I.

Horatius. Tellurem porco, Sylvanum lacte piabunt:

Floribus, & vino Genium memorem brevis æui.

Pultē fitilla Genio fieri scripsit Plinius lib. XVIII.

Plinius. Et hodie, inquit, sacra prisca, atq; natalium pultē fitilla conficiunt. de ea mentio apud Arnob. lib. VII. ¶ Quid fitilla? quid frumen? quid africcia? quid Gratilla, ca-

Arnobius. tumeum, conspolium, cubula, ex quibus duo quæ prima, sunt pultium nomina, sed genere, & qualitate diuersa: series verò quæ sequitur liborum significantias continet; & ipsis etiam non est vna, eademque formatio. † Aegyptiorum hoc, inquit Marcellus, arbitror institutum, quibus erat in more positum, vt precibus & thure solo placarent Deos; cæde, ac sanguine religiosus abstinerent.

Aegyptia scilicet.

¶ Rectè tu quidem, inquam ego, Marcelle, & ex Macrobij sententia, qui Satur. lib. I. cap. VII. ita scripsit. ¶ IN hoc Saturni cultu, quem Deorū principem dicitis, ritus videtur, (de victimis loquitur) ab Aegyptiorum religiosissima gente in arcana templorum vsq; ad Alexandri Macedonis occasum defuisse. Post quem tyrannide Ptolemæorum oppressi hos quoq; Deos in cultum recipere Alexandrinorum more, apud quos præcipuè colebantur, coacti sunt. Sed quia nunquam fas fuit Aegyptijs, pecudibus aut sanguine, sed precibus & thure solo placare Deos: ijs autem duobus aduenis (Saturnum, & Serapim intelligit) hostiæ erant ex more maclandæ, fana eorum extra pomerium locauerunt, vt & illi sacrificijs solemni sibi cruore colerentur, nec tamen vrbana templa pecudum more polluerentur. †

Macrobius.

Por-

Porphyrius etiam in lib. de Sacrificijs idem docet.

¶ TRIBVS de causis Dijs, inquit, sacrificandum est, vt veneremur; vt gratiam referamus; vt necessaria ab ipsis petamus, malaq; propellamus. Ad hæc autem impetranda votū animi satisfacit, cui addi possunt ex frugibus munuscula quædam. Animalia vero maclare nefas est, primi enim sacrificatores non animalia, sed herbas primum, floresq; deinde arbores sacrificarunt, atq; aromata subfumigarunt. †

Porphyrius.

¶ Sed apud Græcos etiam non in templis, aris ve omnibus, sed in aliquibus & præcipua de causa morem istum seruatum esse reperiō: Nam Cloatius Verrius Ordinator. lib. XI. Deliam esse dicit, apud quam hostia non cædatur; sed tantum solemni Deum prece venerentur: quam Pythagoram velut inuolam adorasse produunt. Quod certè cū eo quod diximus aptè congruit, nam si Genio natalibus hominum præfecto hostia non cæditur, neq; Apollini cædi debet Genetoro, hoc est genitori. Ac nūc quidem mysterium illud capies, cur cum in Delon venit Aeneas nullam maclauit hostiam, nisi cum proficisceretur, Apollini & Neptuno res diuina facta est diuersa in ara. Si quidem templum ingressus Aeneas Pötifex nullo peracto sacrificio statim inchoat preces.

Ara apud Græcos in cruentæ. Cloatius Verrius.

Da propriam Tymbæe domum, da mania fesi:

Et genus, & mansuram vrbem.

Vbi, & in eo quod petit, & quo nomine petit, proprietatem seruata admireris. Nam genitorem Apollinem iure patrem appellat, & à genitore ac patre genus, hoc est posteritatem petit.

Virgilius.

*Cato de liber
educ. Apolli
nis genitui
ara.*

B. Cyrillus.

Clem. Alex.

M. Varro.

¶ Acutè, inquit Marcellus, vides : nam & Cato De liberis educand. aræ mentionem fecit his verbis: *Nutrix hæc omnia faciebat in verbenis ac tubis, sine hollijs, vt Deli ad Apollinis genitui aram.* Huc etiam spectant illa B. Cyrilli lib. IX. in Iulian. ¶ **V**IDERE autem licet ex altari, quod adhuc apud Delon est, apud quod adhuc quia nullum animal offertur; piorum vocatum est altare. † Clemens præterea Alexand. Stromat. lib. VII. eiusdem aræ sic meminit. ¶ **S**ED antiquissimam quidem aram in Delo sanctam vulgo iactarunt. ad hanc autem solam dicunt etiam accessisse Pythagoram, cæde & morte minimè inquinatam. † Hic verò, vt ab esu abstinebat animalium, ita nec Deo cruentas offerebat hostias. Sed quid est causæ cur eo die victimæ non cedantur? Varro, inquam ego, in eo libro cui titulus est, Articulus, siue De numeris, visus est mihi è re natam rationem huiusce rei, quam quærimus, attulisse. ¶ Id moris, institutiquè maiòres nostri tenuerunt, vt cum die natali munus annale Genio soluerent, manum à cæde, ac sanguine absternerent, ne die qua ipsi lucem acceperant, alijs demerent.

(† * †)

? * ?

CAP.

CAPVT VII.

NATALI DIE GLADIATORES MINIME
dati priori seculo; posteriori verò multa etiam paria: quod à Claudio vetitum: & ne supplicia de nocentibus sumta.
Damnatì de cruce depositi, soluti vincti.

DE O dies hosce pollui sanguine veteres censuerunt, vt ne munera quidè, id est gladiatores in his dare soliti sint nisi forte rudibus pugnaturos, non ferro. Ouid. III. *Quidius.* Fast. de Quinquatuor festis diebus.

Sanguine prima vacat: nec fas concurrere ferro:

Causa, quod est illa nata Minerva die.

Alterà, tresq; super raso celebrantur arena;

Ensis exercitis bellica lata dea est.

Dio in Antonino Caracalla: inter alia feritatis eius indicia hoc numerat, quod ne natali quidem suo à cædibus temperasset. *Antoninus ante quam excederet ex Macedonia, ludos gladiatorios fecit suo natali die: nam ne illo quidem abstinnit à cædibus.* *Dio Cass.*

¶ Titus etià in fratris, Vespasianiq; patris Natali, duorū millium quingentorum spectaculū dedit, vt scribit Iosephus Antiquit. Iudaic. lib. VII. cap. XX. ¶ **C**AESARI autem maritimam Cæsaream reuerfo, vinctus Simon oblatus est: & illum quidem triumpho, quem Romæ acturus erat, seruari iussit. Ibi autem moratus fratris sui natalè diem clarissi-

*Gladiatores
dati.*

Gladiatores dati. mē celebrat, multam partem damnatorum, eius honori attribuens. Numerus enim eorum qui cum bestijs depugnarunt, quiq; ignibus cremati sunt, & inter se digladiantes perire, duo millia quingentos excessit. † Proxime autem in Natali patris idem fecisse narratur. ¶ POSTEA Cæsar Berytum venit (hæc autem est ciuitas Phœnicis prouinciæ, colonia Romanorum) & in hac quoque diutius demoratus est, maiori vsus claritudine circa natalem patris diē, tam magnificentia spectaculorum, quam sumtibus alijs excogitatis: cum etiam captiuorum multitudo, eodē quo antea modo periret. †

¶ Quin etiam cum eo vrsania principum processisset, vt gladiatorum cædibus natalitia polluerent, & innumera quoque paria pro salute sua (nempe ij victimæ Saturni) populo exhiberent. Claudius imperator rem fædam, ac piaculum arbitratus qua die sibi à Dijs vitæ productionem atque salutis precarentur, ea mortalibus alijs vitam, & salutem adimere: edixit (narrante Dione) prætoribus gladiatorios ludos ne præberent: aut si quis alius eos vbicumque locorum daret, ne susceptos eos, factos ve pro salute sua vel scriberet, vel etiam diceret.

¶ Palilibus autem, qui dies vrbi Natalis erat, nulla victima cæsa. Plutarch. in Romulo. ¶ AB initio autem nihil animatum ad sacrificia adhibebant. Existimabant diem ipsum patriæ origine consecratum, purum, & sine sanguine seruari oportere. † Et certe tanta in hoc religio, vt ne supplicium de nocenti sumi liceret. Philo Iudæus contra Flaccum. ¶ Bonis & recte non insolenter administrantibus

rempu-

republicam præsidibus mos est in neminem damnatum animaduertere, donec solemnes celebritates natalitiaq; Augustorum festa prætereant: at ille per eos ipsos dies iniustis pœnis affligebat homines innocios. † Et non multò post depositos è patibulis noxios, & cognatos ad sepulturam ex more redditos scribit, per eosdem dies. ¶ Atqui noui quosdam iam crucifixos, instanti tali festo de cruce depositos, & ad sepulturam ex more cognatis redditos: quandoquidē decebat vel ad mortuos redire aliquod fructum ex Imperatoris natalibus, simulq; celebritati suum sacrum honorem seruari. At iste non mortuos deponi de crucibus, sed viuos crucifigi iubebat. † Contra quam fecit Agripa Iudæorum Rex, qui cum Sylam olim amicum sed importunum beneficiorū exprobatorem teneret in vinculis, Natali suo solui iussit, & ad conuiuium inuitauit. Iosephus Antiquit. Iudaic. lib. X. cap. VII. ¶ DV M frequenter Syllas Regis prouocaret iram, & illi plus indignationi, quam rationi tribueret, non eum remouit à præfectura solummodo, sed etiam tradendum vinculis in patriam destinauit. Cumq; eius ira longo fuisset tempore mitigata, & perspecta ratione in memoriã reuocasset, quantos pro eo labores ille pertulerat, eius remisit culpam. Die siquidem festiuo natiuitatis suæ, dum cuncti quibus imperabat, in magna letitia versarentur, Syllam reuocari iussit, secum videlicet comesurum. † Sed commune hoc cum Kal. Ianuarijs, omnibusq; festis diebus, quos Romani eximios habere à bona: prorsus, vt ne viacire homines fas ducerēt; etiã soluerēt interdū per dies aliquot celebriores.

CAP.

In reos non animaduersū

Depositis patibulis noxijs.

Soluti vinculis.

vt Kalend. Ianuarijs, & ceteris festis.

CAPVT VIII.

DE SACRIS NATALITIIS SECVNDO
*quæsitum. varios in his ritus pro temporum varietate serua-
 tos. Victima interdum Genio caesa. Curare Genium, idem
 quod colere. Dij genitales. Iuuenali, & Horatio lux.*

EXCEPIT Marcellus, & prorsus, in-
 quit, huic sententiæ subscripsissem; &
 censerem tecum hostiam in Natalitijs
 nullam cædi, nisi venisset mihi in mē-
 tem Horatius, qui multis interdum lo-
 cis reclamationem, cum porcum, & agnum in Natali cæ-
 sum ostendit. Audi tu illum lib. III. Car. ad Aelium
 Lamiam.

Cras Genium mero

Curabis, & porco hircæstri.

Horatius.

Quæ verba Acron ad sacrificium manifestè refert.
 Non recipio ferrum, inquam ego, sed retundo. Si
 tamen sic possum, nam declinare ictum haud facile
 possum. Sed obiiciam tibi scutum fatis firmum, &
 probum ex officina domestica M. Antonium Deliriū
 cuius & ingenium & doctrina mihi valde proba ur.
 Is enim in Senecæ Medeam Actu. I. sub initium hoc
 se nodo sic explicat, vt dicat: viuas sensilesq; hostias
 ab omni sacrificio Genij alienas. Verum aliud esse
 facere Genio, seu placare Genium; aliud curare Ge-
 nium: illud ad sacrificia, & diuinæ rei curationem
 perspicuè pertinere: hoc ad lætitiā, hilaritatemq;
 animi, corporis inuitationem, & largioris mēse ap-
 paratum. Vnde dicti homines geniales, & Genio in
 dulgere

*M. Antonij
 Delirius.*

dulgere, cui Genium defraudare opponitur.

¶ Ego vero sic etiam existimo, curare Genium
 idem esse quod colere, quod sacra ei facere: quod ea
 procurare, quæ ad eius religionem cultumque per-
 tinent. Dij enim & sacra curantur; & qui in comen-
 dis, ornandisque Idolis occupantur, curationem fa-
 cere, aut adhibere dicuntur. Ita Cicero in I. De na-
 tura Deorum. *Omnis cultus & curatio corporis erit
 eadem adhibenda Deo, quæ adhibetur homini, &c.*
 Curari à multis Voconium, dixit Plinius I. lib.
 Epist. V. id est, coli & obseruari. Tertullianus etiam
 in lib. de Ieiunio, sic loquitur. *Nam & Ioel exclamauit,
 Sanctificate ieiunium, & orationem prospiciens iam ex tunc &
 alios Apostolos, & prophetas, sancituros ieiunium & prædica-
 turos officia curantia Deum.* Arnobius etiam in Deorū
 cultu curandi verbum agnoscit lib. VII. *Sequitur vō
 de signis aliquid, simulachrisq; dicamus: quæ multa arte com-
 ponitis, & religiosa obseruatione curatis.*

*Curare Geni-
 um.*

Cicero.

Plinius.

Tertullianus.

¶ Iam verò vt superior locus aliter explicetur,
 proximus tamen ex lib. III. Ode. XI. haud facilè sol-
 uatur. In Natali enim Mœcenatis, ornatam argento
 domum describit, erectam aram, & verbenis cinctā,
 & paratam victimam, quæ pro incolumitate patro-
 nicæ datur.

*Victima in
 Natali cessa*

Ridet argento domus; ara castis

Vincta verbenis auet immolato

Spargiat agno.

Quare ætatum, vt opinor conuersio mutationem ef-
 fecit in sacris Deorum, ac cæremonijs Sacerdotum:
 non secus atq; in ciuium moribus, in legibus, ma-
 gistratibus, institutisq; reipub. Id etiam causæ fuit
 cur Clemens, Tertullianus & Arnobius in libris ad-

E uersus

uerfus gentes, summæ illos leuitatis infimulent. Nā in Albano antiquitus monte, nullos alios licebat tauros nisi niueos immolare. ¶ NONNE, inquit Arnob. lib. II. istum morem religionemque mutastis? atq; vt rufulos liceret dari Senatus est cōstitutum sanctiōne? nonne cum Romulo, Pompilioq; regnantibus, percocta planè ac madida concremarent Dijs exta, Rege sub Tullo femicruda cœpistis, & leuiter animata porricere, prisca obseruatione contempta?

Arnobius.

Floribus, herbis, odoribus primum sacrificatum.

¶ Nectamen obscurum est floribus primum atque herbis & odoribus, mox libis atque liquoribus sacrificatum: deinde instigante malo Dæmone miseris homines ad brutas non modò, sed ad humanas etiam hostias descendisse. Natali etiam vr̄bis cum sanguine olim abstinuissēt, postea cæsis victimis Capitolium fœdauere. Colligo ex Paulo Orosio Hist. lib. VII. cap. XIII. vbi de Philippo Vr̄bis Natalitia celebrāte: ¶ Post tertium, inquit, imperij eius annum, millesimus à cōditione Romæ annus, impletus est. Ita ludis magnificis augustissimus omnium præteritorū hic Natalis annus à Christiano imperatore celebratus est. Nec dubium quidem est, quin Philippus huius tantæ deuotionis gratiam, & honorem ad Christum, & ad Ecclesiam reportarit: quando vel ascensum fuisse ab eo Capitolium, immolatasque ex more hostias, nullus auctor ostendit. † Vides in Natali vr̄bis in Capitolium itum, & ex more hostias immolatas? Atque huc forsan Iuuenalis spectasse videatur Satira II.

Iuuenalis.

*Moris erat quondam festis seruare diebus,
Et Natalitium cognatis ponere lardum,*

Acce-

Accedente nona si quam dabat hostia carne.

Hoc est, si pro temporum, sacrorumq; ratione, victima fieri contingebat. Iam de Dijs Natalitijs siue Genitalibus pauca. Non enim Genio solùm, sed & Iunoni in Natalitijs factum. Genium viri colebant, Iunonem natalem feminæ. Hanc autem natalitiam Deam esse vel nomen ipsum argumento est: nam à iuuando putat Cicero nominatam: & Lucinam alij dixerunt, quod edendis in lucem foetibus præesse putaretur. Nec illud alienum ab sententia nostra, quod eam aeri præesse, aut aeris elementū esse, quo vno animantium vita sustinetur, censuerunt. Natali ideò Tibullus nominat.

Iuno & Genius Natalitij Dij.

Tibullus.

Natalis Iuno sanctos cape thuris acerbos,

Quos tibi dat tenera docta puella manu.

Vbi puellam videas Iunoni facientem thure, libo, ac mero, vti Genio viri paulò post.

Annue, purpureaq; veni perlucida palla;

Ter tibi sit libo, ter Dea casta mero.

An quia negarent feminis Genium propitium futurum, aut Iunonem viris? minimè verò: altius quid subesse putat noster Delrius. fortè quia gignendi actum solis viris cum Aristotele in lib. de generatione animal. feminis solam perpeffionem, & pariendi laborem, cui præerat Iuno, tribuebant. Sed viris æquè atq; feminis Iuno, & Genius natalitij Dij. Seneca

Seneca.

Epistol. III. *Singulis & Genium, & Iunonem dederunt.* Plin. lib. I. Nat. Histor. *Cum singulos ex semetipsis Deos faciant, Genios, Iunonesq; adoptant sibi.* Et auctores generatim loquuntur, tametsi per Genium viri, per Iunonem feminæ iurent. Minutius in Octauio.

Minutius in Octavio. Et est eis tutius per Iouis Genium peierare, quam Regis. Scilicet quia vſitatum illo æuo per imperatoris Genium deierare. Quin & non iurasse, aut etiam peierasse per illum, capitale interdum alicui fuisse, Dio Cassius, & Suetonius prodiderunt. Iurat etiam Quartilla apud Petronium. *Iunonem meam iratam habet.* Quamquam Tibullus per puellæ suæ Genium iurat.

Tibullus.

Iuuenalis.

*Hæc tibi Sancta tua Iunonis numina iuro,
Quæ sola ante alios est mihi magna Deos.*

Sed hoc in puellarū gratiam factum, quod in alio Iuuenalis reprehendit.

Seruius.

Et per Iunonem Domini iurante magistro.

Decet enim viros Natalis potius Dei meminisse, quā Dex: licet promiscuè colerentur, eodemq; ritu: nisi quod Genium venerantes frontem tangunt. Seruius in Virg. Aeneid. III. *Physici dicunt esse consecratas numinibus singulas corporis partes: vt aurem memoria.* Hinc illud Eglog. VI. *Cynthius aurem vellit, & admonuit: frontem Genio, vnde venerantes Deum frontem tangimus.* Deniq; vt ad reliquum Genij cultum accedam; moneo primum Neptuni etiam Natalitij mentionem à Pausania fieri in Laconicis. *Non procul à theatro Lacedæmoniorum ædes est Neptuni Natalitij.* Quia eiliberorum etiam quærendorum cura nonnulla. Sed Iouē etiam Natalitium dicunt, quod ab

eo cuncta, non fecus, atq;
à primo fonte nascuntur.

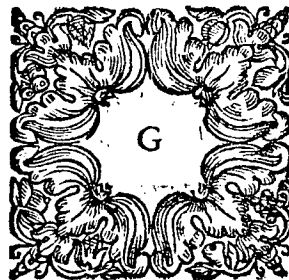
???

(*)

CAP.

CAPVT. IX.

GENIVS QVIS. EIVS ORIGO EX VETERE ac nostra Theologia. Suus vrbibus, ædibus, alijsq; locis Genius. Simulacrorum ornatus, ferta, vestes, vnguenta. Quæ preces Genio in natali fusa. Natalis anis quæ.

ENII originem ex Pausania vide, Marcelle. Is enim Iouis & terræ filium credidit in Achaicis, Agdestim postea dictum ab Agdolapide in Phygæ sinibus, inauditæ per omnia vastitatis: qui puerum ex Ioue conceptum mugitibus editis multis, decimo mense, cognominatum edidit materno ab nomine Agdestim. Ideo Deorum filius appellatus. Fabulæ: quas mirè ridet Arnobius in V. Ferunt autem ij qui theologi dicebantur, nobiscum Genios nasci bonos, ac malos, qui & hortentur ad bonum, & ad scelus impellant: idq; & oracula, & auctores docuere præclari. Nam præter Menandrū Comicum poetam, Homerus ita censet; quoties cū Heroibus Dij collocti dicuntur, aut adfuisse pugnantibus, intelligendum Genios illos fuisse, non Deos. Neq; verò homines solùm, sed plantæ, loca, ædificia, mensæ suos credebantur Genios habere custodes. Prudentius optimè.

*Quamquam cur Genium Romæ mihi fingitis vnum,
Cum portis, Domibus, Thermis, Stabulis soleatis
Assignare suos Genios, perq; omnia membra,*

E 3

Vrbis

Genij origo.

Arnobius.

Omnibus fere rebus sui Genij.

Prudentius.

Urbs perq; locos Geniorum millia multa Fingere.

Stadius.

Stadius in Syluis libro III. mensæ Genium attribuit.

Castæ Genius tutelaq; mensæ.

Et Martialis libris etiam suum Genium dedit.

Martialis.

Virturus Genium debet habere liber.

Consonat illud ex Ennodio Theoderici Panegyriste:

In casu negotiorum nutabat euentus, quando litteris Genius non dabatur. Vnus ubique ingenia mæror oppresserat.

Genij Senat-
tus, populi,
exercitus.

Suus etiam senatui Genius, suus populo Romano, suus exercitui, vt nummi ostendunt, quos ego cum hac inscriptione vidi. GENIO SENATVS: GENIO

Pausanias.

POPVLI ROMANI: GENIO EXERCITVVM:

ijs sacra, ijs templa dicabant, vti de Atheniensibus

Pausanias tradit in Atticis. *Primi enim mutilos Mercurios*

coluerunt; iydemq; bonorum Genio templam dedicarunt. Sed

Veri Genij
qui.

hæc ex vera Theologia cæci æthnici ad aniles fabu-

las detorserunt. Nam bonorum Angelorum singu-

lis hominibus tutelam additam christiana fide doce-

mur. Singulis etiam Ecclesijs, populis, seu prouin-

cijs suos etiam Deus Angelos, à quibus custodian-

tur attribuit: vt ex plurimis sacrarum litterarum lo-

cis colligunt Patres Clemens Romanus, & Alexan-

alijq; complures; quorum testimonijs superfedeo.

¶ Genium igitur natali die non solùm sacris, &

eo ritu quem diximus, sed fertis etiam vnguentisq;

curabant, atq; vt adesset sacrificijs; faueret, annue-

retq; votis precabantur. Tibullus lib. I. Eleg. II.

Tibullus.

Hæc ades, & centum ludos Geniumq; choreis

Concelebra, & multo tempora funde mero.

Illius è nitido stillent vnguenta capillo,

Et capite, & collo mollia ferta gerat. Et lib. 2. Eleg. 2.

Ipsæ

Ipsæ suos Genius adsit visurus honores,

Cui decorent sanctas mollia ferta comas.

Illius puro distillent tempora nardo,

Atq; satur libo sit, mædeatq; mero:

Sed hoc ex communi ritu, nam circa Deorum simu-

lacræ ea fiebant, quæ circa ipsos homines. Ita Arno-

bius lib. VII. *Etia Dijs fertis, coronis afficiuntur & floribus.*

De vnguentis lib. I. *Si quando conspexeram lubricatum læ-*

pidem, & ex oliui vnguine odoratum, tanquam inesset vis præ-

sens adulabar, affabar. Apuleius lib. I. Florid. *Vel trun-*

cus dolamine effigiatus, vel cespes libamine humigatus, vel læ-

pis vnguine delibutus. Theophrast. ¶ *EIVSDEM* homi-

nis est vnctis lapidibus, qui in viarum amphractibus

& compitis stant, oleum è lecytho diffundere; dein-

de cum in genua procubuerit, & adorauerit, alio fa-

cessere. † Ideo Clemens Alexand. Stromat. lib. VII.

lapides pingues appe llat. *Li autem ipsi omne lignum, &*

omnem lapidem pinguem vt dicitur adorantes. Huc spectat

Prudentius lib. I. contra Symmachum.

Saxa inlita ceris

Viderat; vnguentoq; Lares humescere nigros.

Signa etiam in bello religiose inuncta quia in his im-

peratorum gestabantur imagines, qui pro dijs cole-

bantur. Plin. lib. XIII. cap. III. *Aquila certe, ac signa*

puluerulenta illa, & custodijs horrida inunguntur festis diebus.

¶ Quin & lauri etiam imperatorum inungeban-

tur. Tertullianus in lib. de corona militis. *Triumphæ*

laurea folijs struitur vnguentis delibuitur à lacrymis coniugum,

& matrum, fortasse quorundã & Christianorũ, & apud barbaros.

Sed totus hic ritus ex religioso factus est superstitio-

sus ab æthnicis, qui illum ab Hebræis didicerunt; à

quibus

Deorum si-
mulacræ co-
ronata, & in-
uncta.

Arnobius.

Apuleius.

Theophrast.

Clemens A-
lexand.

Prudentius.

Plinius.

PhiloIude^o. quibus sacra omnia inuncta. Philo. lib. III. De vita Moſis. ¶ v r verò inſtruxit eos ſacraſtis veſtibus, ſūſit vnguentum ſuaueolentiſſimum confeſtum arte vnguentaria, quo primum ſubdialia vaſa, altare, labrumq; perunxit aſperſa ſepties: deinde tabernaculum, & ſacra vaſa ſingula, arcam, candelabrum, thymiaterium, menſam, calices, phialas, cæteraq; ſacriſcijs deſeruiencia. Poſtremò adductum Pontificem inunxit profuſo largiter in caput eius ſacro vnguine. † Haſtenus Philo. Et quidem ritus iſte adhuc apud nos religioſè ſeruatur, nam & templa ipſa oleo ſacro delibuta ſacrantur, & vaſa ſacriſcijs dedicata, atq; adeo ipſi etiam ſacerdotes atq; pontifices. Quo de ritu plura infra cap. XX.

Ezechiel explicatus.

¶ Ex hoc ego more Ezechielè interpretor: apud quem Deus populi ſui perfidiam exponens. *Et oleum inquit, meum, & Thimiam meum poſuiſti coram eis.* Hoc eſt vnguentis idola curaſti, thus adoleuiſti, & quem mihi honorem debebas, illis exhibuiſti. ita ſequitur. *Oleum, & mel quibus enutriui te poſuiſti in conſpectu eorum, in odorem ſuauiſſimis.* Olei autem nomine vnguentum accipitur, qui, vt conſtat Exod. III. ex myrrha, Cinnamonommo, calamo odorato, & caſſia fiebat, oleo miſtiſ. Quanquam & oleum purum Dijs olim oblatum, & ad ſacriſcia adhibitum ex Virg. conſtat Eglog. V. & Aeneid. VI. Videntur autem illi hunc ipſum morem ex religione Iacob in ſuperſtitionem illam impiam conuertiffe. Nam, vt ſcribit B: Auguſtin. lib. XVI. de Ciuitate Dei cap. XVIII. ¶ NON more Idolatriæ lapidem perfudit oleo Iacob, velut faciens illum Deū neq; enim adorauit eundem lapidem, vel ei ſacri-

Mos idola agendi vnde.

B. Auguſt.

cavit;

cavit; ſed quoniam Chriſti nomen à Chriſmate eſt, id eſt ab vnctione. †

¶ Quidquid eo die peteretur a Genio multo videlicet hilarato mero, facile ſe impetraturos arbitrabantur; ideoq; vt annueret, precabantur. Tibull. lib. II. Eleg. II.

Annuat & Cherinte tibi quocumq; rogabis;

En age; quid ceſſas? annuit ille, roga.

Et lib. III. ad Iunonem Natalitiam.

Annue, purpureaq; veni perlucida palla.

Sed poſteritatem maximè, & longioris æui ſpatium à Dijs Natalitijs poſtulare ſolebant. Tibullus Meſſalæ ortum celebrans.

At tibi ſuccreſcat proles, qua facta parentum

augeat; & circa ſtet veneranda ſenem.

Huc veniat Natalis auis, prolemq; miſtret,

Ludat & ante tuos turba nouella pedes.

Natalis autem auis eſt cornix (ne quiſquam Iunoniam alitem ſuſpicetur) quam concordie ſymbolū veteres in nuptijs inuocabant, vt cohæreat cum altero verſu (quod vidit linceus ille oculus Scaligeri)

Vota cadunt. Vtinam ſtrepitantibus aduolet alis,

Flauaq; coniugio vincula portet amor.

Martialis Kalendis Martijs, quas ſibi Natales celebrat, ter nouenos addi precatur annos.

His vos, ſi tamen expedit roganti

Annos addite ter precor nouenos.

Tibullus præterea in Natali Meſſalæ Elegia VII. libro I. Sic.

At tu Natalis multos celebrande per annos

Candidior ſemper, candidiorq; veni.

Preces, quæ Genio funde rentur, ratas fuiſſe.

Tibullus.

Posteritas et vita diuturnitas poſtulat.

Tibullus.

Natalis auis

Martialis.

Tibullus.

Sed vt definiam, solemnum verborum, ac precum, sacrorum etiam rationem Ouidius libro. III. Tristium. Elegia. XIII. in Natalem suum complectitur.

Ecce superuacuis (quid enim fuit vtile nasci)

Ad sua Natalis tempora noster adest.

Dure quid ad miseros veniebas exulis annos?

Debueras illis imposuisse modum.

Scilicet expectas solitum tibi moris honorem?

Pendeat ex humeris vestis vt alba meis?

Fumida cingatur florentibus ara coronis,

Micaq; solemni thuris in igne sonet?

Libaq; dem pro te genitale notantia tempus,

Concipiamq; bonas, ore fauente preces?

Non ita sum positus, nec sunt ea tempora nobis,

Aduentu possim letus vt esse tuo.

Funeris ara mihi ferali cincta cupressu

Conuenit, & structis flamma parata rogis.

Nec dare thura libet nil exorantia Dinos,

In tantis subeunt nec bona verba malis.

Si tamen est aliquid nobis hac luce petendum,

In loca ne redeas amplius ista precor.

CAP

CAPVT X.

ORNATUS AEDIVM IN DIE NATALI

exquisitus: idem qui in festis, & letitia publica: rami, & lucerna. amici, & famuli in eo elegatius culti, a quo imperatorum.

ON Genius modo, sed etiã *Cultus aediæ in natali.* ædes lætitiæ argumento curata diligentius, & ornata, cum ad sacrificia, tum ad cõuiuia celebranda. adhibita mundicies exquisita, coronę, lucernæ. De suo sæculo Plautus in Pseudolo Act. I. Scē. II. *Plautus.*

Tibi hæc præcipio, vt niteant ædes:

Tu esto lectiferniator, tu argentum eluito, tu extruito:

Hæc cum ego à foro reuertor, facite vt offensam parata,

Versa, præsterga, strata, lautaq; costaq; omnia vti sint.

Nam mihi hodie Natalis dies est.

Nec est ille cultus apud B. Augustinum vlla in parte dissimilis. ¶ **CONSIDERATE** quando aliquis homo potens, aut nobilis Natalem suum, aut filij sui celebrare desiderat; quanto studio, ante plures dies, quidquid in domo sua sordium inuenerit, ordinet emundari, quidquid ineptum, & incongruum projici: quidquid vtile & necessarium præcipit exhiberi. Domus etiam si obscura fuerit dealbatur: pauimenta scopis mundantur, & diuersis respersa floribus adornantur: quidquid etiam ad lætitiã animi, & corporis delicias pertinet, omni sollicitudine prouidetur. † De festo lucernarum ornatu Horatius

D. August. Orat. I. de aduentu.

lib. IIII. Od. XI. De Natali Mœcenatis.

Ridet argento domus, &c.

*Horatius ex
plicatus.*

Cuncta festinat manus, huc & illuc

Curstant mistæ pueris puellæ:

Sordidum flammæ trepidant rotantes

Vertice fumum.

Iuuenalis.

Quantum & de igne possit intelligi ad sacrificia comparato. De ramis ad ianuas Iuuen. Sat. I X.

*Coronata fo
res.*

Tollis enim & libris æstorum spargere gaudes

Argumenta viri: foribus suspende coronas.

Iam pater es.

Vtrumq; Persius Satyra. V. De Natali Herodis.

At cum

Herodis venere dies, vnttaq; fenestra

Dispositæ pinguem nebulam vomuere lucernæ,

Portantes violas.

*Natali suo
priuatî quis
quesacrificat*

Ornabantur autem ædes, quia in his sacra Genio fiebant, & conuiuio excipiebantur amici. De priuatorum Natalibus loquor, in quibus priuatim in suis quisq; ædibus, & excitabat aram è cespite, & sacrificabat, & conuiuia celebrabat. nam in Natalibus principum, aut etiam vrbis, scio in Capitolium itû, & epulum ex publico datum. Ita Horatius vbi de ornatu domus egit, proximè subdit.

*Secus si prin
cipî, aut vr
bis Natal.*

Ara castis

Vincta verbenis auet immolato

Spargier agno.

Horatius.

Et libro I. Carminum. Ode. XIX.

Hic viuum mihi cespitem,

Verbenas pueri ponite.

Apud Plautum verò nitor ædium, & cætera imperantur

rantur, quia magnificè volebat ille, summos viros accipere. Nec domus solum, sed amici, & famuli diligentius atq; elegantius ornabantur. D. Ambrosius (sive vt alij volunt Maximus) in Ser. XIII. de Natali Domini. ¶ **L**ETITIA quanta sit, quantusque concursus cum imperatoris mundi istius natalis celebrandus est, benè nostis. Quemadmodum duces eius, principes, omnes etiam militantes accurati fericis vestibibus, accincti operosis cingulis, auro fulgente pretiosis, ambient solitò nitidius in conspectu regis incedere. †

*Amici, & fa
muli ornati.
B. Ambrosi*

CAPVT XI.

DE EPVLIS NATALITIIS. LAVTIO-
res olim diebus festis. Data etiam post mortem in singulos annos, ex priuato censu; interdum ex publico. Læstisternium ante statuas eodem die factum: quarum dedicatio pro natali. Iuuenes qui in nostris externisq; litteris.

IAM de epulis Natalitijs: Conuiuium enim, atq; epulæ datæ. Sed cuiusmodi istæ? earum enim tria sunt genera. Vnum cum peracto sacrificio epulabatur. Crebra huius rei mentio apud auctores cum Græcostum etiam Latinos. Quare nihil hic de libationibus, epulisq; ludorum attingam: de quibus multa conscripta: nec epulum in triumphis ac funeribus post sacrificia datum commemorabo. Epulones apud Athenienses ludorum epulare

sacrificium adornabant. Triumviri, ac septemviri epulonū apud Romanos Ioui epulas cæterisq; Dijs, peractis sacrificijs, instituebant. Secundum Genus lectisternia: quibus, Dijs epulæ apponebantur. Tertij generis epulæ sunt natalitiæ, quæ tametsi sacrificia consequebantur, & cum honore Deorum coniunctæ erant, conuiuij tamen, & voluptatis magis, quam sacrificiorum ratio habebatur, non secus atq; in Charistijs Hilarijs, epulisq; triumphalibus. auctores passim. epulum hoc Cicero natalitiam cenam appellat. I. in Antonium. *Hodie non descendit Antonius. Cur? dat Natalitiam in hortis.* Ita etiam Natalitias dapes Martialis lib. VII. in Sextum.

*Ad Natalitias dapes vocabar,
Essem cum tibi Sexte non amicus.*

Et certè splendidius eo die quam alijs cenatum. Scribit enim Vopiscus in Tacito, eum fasianam auem, nisi suo, & suorum Natali, & diebus, vt ait, festiuissimis posuisse. In Natali principis epulum ex publico datum. Dio lib. LIIII. ¶ NATALEM Augusti Iulius Antonij filius tunc prætor celebrauit Circensibus, & venatione: senatum etiam, & ipsum Augustum ex decreto patrū epulo excepit in Capitolio. †

¶ Quod etiam seruatum post mortem illius, vt ex Dione, alijsq; colligitur. Quibus epulis innupti inter alios, innupteq; nisi ex priuilegio senatus interesse non poterant. Dio lib. LIIII. ¶ OB HÆC, & alia eius facta, eum collata ad id pecunia statuis honorauerunt, permiseruntq; id quod antea nequaquam licebat, vt Natalitjs Augusti, innupti, innuptaq; inter alios spectare, epulisq; interesse possent. Quin & pri-

*Natalitiæ
epulæ.*

Cicero.

Martialis.

*In Natali
principis epu-
lum.*

*Datum etiã
post mortem.*

& priuati etiam homines natalem suum post mortē celebrari iusserunt, & in eam rem annuos redditus testamento hæredibus reliquerunt. Cicero II. de finibus. ¶ QVÆRO quid sit curtam accuratè, tāq; diligenter caueat, & sanciat, vt Arynachus, & Timocrates hæredes sui (de Epicuro loquitur) de Hermachi sententia, dent quod fatis sit ad diem agendum natalem suum quotannis, mense Gamelione. † Marcellus iureconsultus in Pandectis Rubrica de Annu. legat. & fide com. scribit quædam in diem suum natalem certam pecuniæ summam reliquisse, vt eo die lectisternium fieret, rosæ ponerentur in arca, siue in busto; epulum daretur. Lectisternium autem erat, cum mensæ Dijs epulæq; apponebantur. Docet etiam lapis qui Comi.

ITEM PIVS EUTYCHIANVS MARITVS EIVSDEM VALERIANAE SCHOLAE VEXILLARIORVM LARGITVS EST H. S. XXX. N. L. CVIVS SVMMAE REDDITV, QVODANNIS DIE SS. NATALIS EIVS ANTE STATVAM LECTIS. EX H. CCL. PONANT. SPORT. H. CCL. INTER PRAESENT. SIBI DIVID. OLEV M ET PROPIN. PER ROSAM PRAEBEANT.

Vbi animaduertas licet lectisternium ante statuam eius, cuius natalis ageretur factum, & datam pro natalitia cena sportulam: deinde oleum & propinationem. Titus autem Fundilius ob dedicationem statuæ in Natali suo sportulam, & epulum, & oleum dedit. Reatinus lapis hæc docet.

TITO FUNDILIO GEMINIO VI. VIR AVG. MAG. LAPIS REATINI. AVGVSTALES PATRONO. ET QVINO. PER-

PET ← ○,

Marcell. IC.

*Lectisterniū
ante statuas.*

*Natalis statuæ
dedicatio*

*Lapis Rea-
tinus.*

PRIMO, OPTIME MERITO. HICARCAE AVGV-
STALIVM SE VIVO H.S.XX. DEDIT VT EX
REDDITV EIVS SVMMAE DIE NATALI SVO
IIIII. K. FEBR. PRAESENTES VESCERENTVR.
ET OB DEDICATIONEM STATVAE DECVRIO-
NIBVS ET SEVIRIS, ET IVVENIEVS SPORTV-
LAS, ET POPVLO EPVLVM, ET OLEVVM EADEM
DIE DEDIT.

Alias autem in dedicatione statuarum, quæ quasi na-
talis quidam erat, ludi, cænæ, epulum, sportulæ da-
tæ, vt statuarum inscriptiones docent, quas tu faci-
lè apud Brisonium videas lib. VIII. de formulis. Et
ante principum statuas libamina in eorum natalibus
posita docet Flau. Vopis. in Tacito. ¶ DIVORVM
templum fieri iussit, in quo essent statuæ principum
bonorum, ita vt iisdem, natalibus suis, & Palilibus,
& Kalend. Ianuarijs, & votis libamina ponerentur. †

Sed qui sunt illi Iuvenes, quibus sportulas Titus Fū-
dilius dedit? Fortasse milites, siue Augustales illi fa-
ctionarij, nam & hac etiam significatione iuvenes re-
perias, vt annotavit Lipsius lib. I. Epistolic. cap. I.
Familiare etiam est nostris litteris Iuvenes pro mili-
tibus ponere. Isai. XXXI. Et iuvenes eius vestiga-
les erant. Psal. 77. Iuvenes eorum comedit ignis.

Sed hoc passim. Quanquam
alij ad Sacerdotes
Augustales id
referunt.

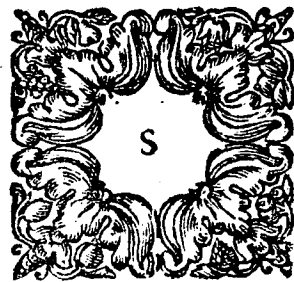
?*?

(*)

CAP.

CAPVT. XII.

SPORTVLÆ OLIM AD IANVAS POTEN-
tiorum tenuioribus data, deinde etiam potētioribus. Amici,
& clientes munera misit abant: vestes, cibos, argentum,
coronas, etiam libros & carmina. Laticlania mappa.

CIO sportulam, inquit Mar-
cellus pauperum subsidio in-
uentam; nam quos ad rectam
cenam vocare potentiores de-
dignabantur, ijs sportulas da-
bant. Hinc sibi, familiæq; te-
nuiore victum, vestitumque
comparabant. Ita Martialis
lib. III. Gargilianum obiurgat, quod cum nihil ad
eum sportularum pertineat, nec de suo habeat vnde
viuat, viuat tamen.

Sportula nulla datur; gratis conuiuia recumbis:

Dic mihi, quid Roma Gargiliane facis?

Vnde tibi togula est, & fusca pensio cella?

Vnde datur quadrans?

Cum ratione licet dicas te viuere summa,

Quod viuis, nulla cum ratione facis.

Sed miror cur Scuiris, & Iuuenibus Augustalibus
sportulæ datæ sint. Ita, inquam, Marcelle: sed æuo
priori; nam posteriore prætores etiam, atq; tribuni Iuuenalis.
sportulâ captare, & exposcere cœperunt. ita Iuuen.

Lubet à præcone vocari

Ipsos Troiugenas: nam vexant limen, & ipsi

Nobiscum. Da prætori, da deinde tribuno.

G

Et

Sportula
quid.

Martialis. lib. III

Libatum an-
te statuas in
Natali.

Flauis Vop.

Iuvenes qui
olim dicti.

Plinius iunior. Et lego apud Plinium iuniorem scribentem ad Traianum, aliquid simile. ¶ QVI virilem togam sumūt vel nuptias faciunt, vel ineunt magistratū, vel opus publicum dedicant, solent totam bulen, atq; etiam è plebe non exiguum numerum vocare, binosq; denarios, vel singulos dare. † Non dissimilis apud nos ritus. Sportulæ quippe ad potentiorum ianuas, pauperibus dantur; & cum episcopatus initur, aut eiusmodi quædam munera suscipiuntur, sparguntur populo nummi. Imperatores etiam obsonia distribuabant liberis tantū, & ingenuis, non seruis. *Cassiod.* lib. XII. Epistol. XI. ¶ QVAPROPTER obsonia populo distribuenda, ab illa indictione, propitia tibi diuinitate concedimus, &c. Munera ista Quiritum sunt: non furrupiat locum liberi fortuna seruilis. †

¶ Ad rectam itaque cenam, & ad sportulam in Natalitijs inuitabant: inuitati non impunè cenabant: nam ipsi etiam munera missitabant. *Terent.* in Phormione. *Porro autem Geta feriatur alio mure, vbi heri pepererit, porro autem alio, vbi erit puero natalis dies.* Vbi *Terentius*, Ferire, dixit, vt molestiam & dolorem significaret, quo tenuiores præsertim afficiuntur, cum sæpe munera missitare coguntur. Auari enim cum lucro inhiarent, sæpius in anno Natalitia celebrabant. *Martialis* in *Clytum*, lib. VIII.

*Vt poscas Clyte munus, exigasq;
Vno nasceris octies in anno,
Et solas puto tres ve, quatuorue,
Non natalitias habes Kalendas.
Quod si ludis adhuc, semelq; nasci
Vno iam tibi non sat est in anno;*

Natum

*Natum te Clyte nec semel putabo.
Si tibi deficient poscendi munera caussa,
Natalem libo testificare tuum.*

Quid. Ouidius.

Sanè quod ad consuetudinem istam missitandorum munerum attinet, trita res, & vulgata. Video enim & in legibus etiam eius rei factam esse mentionem nam vbi de donationibus inter virum, & vxorem de cernitur, lex ita habet. *Si vir vxori munus immodicum in Kalendis Martijs, aut Natali die dedisset.* *Vlpianus* in L. Interdum. ff. De verb. Signific. discrimen inter donum, munusque constituens, munus, ait, donum esse cum caussa, vt Natalitium. Hinc Natalitiam *Sardonichen* *Persius* dixit, & Natalitium *Iuuenalis* Sat. II. idest, quam dono Natali die acceperat. Hinc ille merito apud *Petronium* de seruo queritur, quod vestimenta cubitoria, quæ sibi Natali die cliens donauerat, perdidisset. Cenatoria tu intellige, de quibus *Martialis*:

*Pugnorum reus ebriaque noctis
Cenatoria mittat aduocato.*

Sed cuiusmodi tandem ista munera? inquit *Marcellus*. stanae, & certa? Minimè verò, inquam ego, *Marcelle*: nam & bellaria & vestes, & aues, & obsonia, & vassa, & nummi, multa que id generis, pro voluntate pariter atque facultate mittentium dari solita accepimus. Quamquam præcipua quædam erant dierum quorundam festorum munera, vt *Saturnaliorum cerei*, visceratio *Latinarum*, ac *funerum*: cætera promiscua fuisse reperio. Ferè omnia *Martialis* vno epigrammate dabit, cuius initium supra libauimus.

Lex de muneribus.

Vlpianus.

Vestimenta cubitoria.

Martialis.

Cuiusmodi munera.

Præcipua quorundam festorum.

Martialis.

*Abfit cereus aridi clientis,
Et vani triplices, breuesq; mappa.*

Expectent gelidi iocos Decembris.

Ioci Decembris, qui. Saturnalia intelligit, quæ decembri mense celebrantur. Iocos autem appellat, quoniam totos illos saturnalium dies, & tempus, vt ait, Macrob. ¶ **SOLEMNITER** feriatum deputabant colloquio liberali: conuiuia quoq; mutua sibi comitate præbentes. Sed erat in mensa sermo iucundus, & vt castitate integer, ita appetibilis venustate. † De natalitijs muneribus postea.

Natalitia muneris.

*Agrippæ tumidus negociator
Cadmi municipes ferat lacernas.*

Lacernæ.

*Pugnorum reus, ebriusq; noctis
Cenatoria mittat aduocato.*

Cenatoria.

*Infamata virum puella vicit.
Veros Sardonichas sed ipsa tradat.*

Sardonichas.

*Mirator veterum senex auorum
Donet Phidiaci torenna calis;
Venator leporem, colonus hadum.*

Toreumata.

*Piscator ferat æquorum rapinas.
Si mittit sua quisq; quid poetam
Missurum tibi Restitute credis?*

**Lepores.
Hedi.
Pisces.**

Plantus.

Apud Plautum in Pseudolo Act. I. Scen. II. ad scorta leno sic loquitur. ¶ **FACITE** hodie vt mihi multa huc ab amatoribus conueniât. Nam nisi penus annuus hodie conuenit, cras prostituam vos. † Deinde singulis edicit, quid petere debeant: frumentum nimirum, vinum, carnem, oleum, & alia eiusmodi. Cerei autem quid sint, & eorum consuetudo mittendorum obscura non est. Macrob. & Arnobius, & ab his

his complures docuere. Mappæ mentionem apud Petronium video, qui cum de Trimalcione loqueretur, sic scribit. ¶ **PALLIO** enim coccino adrasum incluserat caput, circaq; oneratas veste ceruices laticlauiam immiserat mappam fimbrijs hinc atq; illinc pendentibus. † Lautiores ita etiam apud nostros accumbunt, mappa ad pectus de collo suspensa, ne vestes ciborum reliquijs inquinentur. Laticlauiam verò intellige quibusdam ad similitudinem clauatorum vestimentorum fibulis intextam. Martialis.

Lato mappalæ clauo.

Et alibi. mappa.

Et lato variata mappa clauo.

Missæ igitur interdum pura, interdum clauata. **Lâ** prid: in Alexand. ¶ **CONVIVIUM** neq; opimum neq; nimis parcum, sed nitoris summi fuit: ita tamen, vt pura mantilia mitterentur, sæpius cocco clauata, aurata verò nunquam. † Martialis lib. III. in dissimulatum Septitium.

Lâpridius.

Ergo nec argenti sex scrupula, Septitiane,

Missæ nec à quarulo mappa cliente fuit.

Vides etiam argentum missum. Sed Saturnalibus: vide in Natalitijs. idem auctor lib. VII. in Sextum, causam reddit cur se ad Natalitiam non vocasset.

Argentum.

Sed causam scio: nulla venit à me

Argenti tibi libra postulati:

Nec leuis toga, nec rudes lacernæ.

Martialis.

Et lib. X. in Crispinum, de toga, & argento.

Quando breuis gelida missa est toga tempore Brumæ?

Argenti quando missa selibra est?

Sed vide, quæso, quanta in donis profusio, ex vno solum Iosephi testimonio: qui de muneribus, quæ

Iosephus.

Ptholemæus Aegypti Rex in filiorum natalibus accipiebat, in hunc modum scribit lib. XII. cap. IIII. cum Hyrcanum eius gratiam ambientem, superassedonis omnes regni proceres, diceret. ¶ **POSTERA** verò, inquit, die ad vnumquemq; Regis amicum accedens, & ad potentes aulae, hos quidem salutauit, famulos autem interrogauit, quæ dona daturi sunt Regi die natalis filij eius? illis vero dicentibus, quosdam daturus decem talenta, alios autem nobiles secundum magnitudinem substantiæ suæ: contristari se simulauit, quasi non valens talem donationem offerre: nam plus quinq; talenta se non habere affirmabat. Quod serui audientes dominis nunciauerunt: qui gauisi sunt, sperantes Iosephum Regem offendere, propter munerum paucitatem. Instante verò die, cæteri quidem offerebant talenta non plus viginti, qui magnam videbantur offerre munerum quantitatem: Hyrcanus, quos comparauerat pueros centum, & virgines totidem, vnicuiq; dans talentum portare, obtulit pueros quidem Regi, puellas vero Cleopatrarum Reginae, omnibus munerum magnificentiam admirantibus, & ipsis regibus, & amicis eorum, &c. † Hactenus Iosephus.

Quanta in donis profusio

¶ Verum ne singula persequar, hoc tantum dicam, libellos etiam, & carmina doctis viris inter munera. Censorini liber ostendit, quæ de die natali inscripsit, quod eum Q. Cerellio pro natalitio munere mitteret, Lucianus etiam Macrobiani librū, id est, eorum qui ad longam ætatem peruenerunt, natalitij muneris loco Quintillo misit. Atq; id se missurum significat supra

Libelli etiam missi.

pra Martialis in Natali Restituti.

*Si mittit sua quisq;, quid precam**Missurum tibi Restitute credis?**Martialis.*

Scilicet, nisi carmina, quæ opus & opes poetarum. Tibull. etiam lib. III. Eleg. I. Neræ libellum mittit, Kal. Martijs, & musas alloquens ita canit.

*Per vos auctores huius mihi carminis oro,**Castalianamq; vmbra, Picriosq; lacus.**Tibullus.**Ite domum, cultumq; illi donate libellum.*

Docet etiam lex Saturnalium apud Lucianum in Macrobi. I. cuius illud. XIII. caput. ¶ **REMITTITO** vicissim diuiti pauper, libellum aliquem veterem, aut si quid ipse scripsit, quod fausti ominis sit, & conuiujs accommodatum: quaecumq; potuit; idq; diues leto admodum, hilariq; vultu accipito, acceptum protinus perlegito. † Sed quid ni homines lubentes accipiant, quæ Dijs etiam donata placebant? Carmina enim Capitolino Ioui dicata Suetonius scribit in Nerone cap. II. ¶ **RECITAVIT** & carmina non modo domi, sed in theatro, tanta vniuersorum letitia, vt ob recitationem supplicatio decreta sit, atq; pars carminum aureis litteris Ioui Capitolino dicata. †

*Saturnaliū lex apud Lucianum.**Carmina Iouidicata.**Suetonius.*

¶ Coronæ etiam missæ ex floribus apud Aegyptios, vt scribit Athenæus lib. XV. cap. X. Partamis enim Aegyptiorum Rex coronam ex floribus ab Amasi accepit, cum natalem suum celebraret: ¶ **NARRAT** prædictus Hellanicus, cum esset priuatus Amasis, atq; vulgarem vitam degeret, in Aegypto idcirco regnasse, quia coronam ex pulcerrimis floribus composuisset, formaq; præstantissimis, quam dono misit ad Partamidem Regem Aegypti, cum Natalem suum

*Coronæ etiā ex floribus missæ.**Athænicus.*

suum is celebraret. † Quare Ennodius Theoderici Regis Panegyristes, egregiè ad eum verba faciens.

Ennodius.

¶ PROPRIIS, inquit, maiestas tua oblationem litterariam dignetur altaribus; quia ne fenescat claritudo operum, aduocanda sunt linguarum exercitia. Quid egeris, ne vetustas sibi vendicet, obliget catena referentium disciplinarum. † De muneribus satis: quare si placet, pergamus ad reliqua.

CAPVT XIII.

DE MVNERIBVS NATALITIIS SE

cundo quaesitum, qui darent, qui acciperent. Domini etiam conuiuio, & alijs dabant: accipiebant omnes, non magistratus. Lex Cincia, & Iulia de donis ac muneribus.

ESIERAM ego: at Marcellus, Paululum etiam num deesse videtur his rebus, quas exposuisti, quod sit tibi ante explicandum, quam illuc proficiscaris, quo te dicis intendere. Quidnam? inquam. Qui darent, inquit, qui acciperent munera. Tum ego, munera ijs mitti diximus, qui natalitia celebrarent; quos ego dedisse pariter munera, nihil dubito. Auctor mihi Plinius Epist. lib. III. qui de Iulio Basso à Bithynia repetundarum reo tum redeunte, sic scribit. ¶ MVLTIS enim atq; etiam principi dixerat, sola se munuscula dumtaxat Natali suo, aut Saturnalibus accepisse, & plerisq; misse. † Nec abest ab hac sententia Martialis cum Diodorum aspergit, quod

Plinius.

Munera data, & accepta.

quod tametsi munera largiretur ipse non pauca, nulla tamen acciperet.

*Natali Diodore tuo conuiuia senatus
Accubat: & rarus non adhibetur eques.
Et tua tricenos largitur sportula nummos,
Nemo tamen natum te Diodore putat.*

Martialis.

Hoc est, nemo missis muneribus natalem tuum celebrat, cum tamen tu plurima des. Similis locutio lib. VIII. in Clytum de quo supra cap. proximo.

Natum te Clyte nec semel putabo.

Si rectas autem cenas, & sportulas dabant, ut docuimus: & sportulae cibos & nummos habent, munera illos satis lauta dedisse, quis dubitat? Lautiores praeterea Domini conuiuio suis voce clara potestatem facere solebant poscendi quae vellat; interdum iterata: idq; prius quam gustatione sublata nouum mensae ferculum inferretur. Petron. Arbit. ¶ IAM Trimalcio eadem omnia lusu intermisso poposcerat, feceratq; potestatem clara voce, si quis nostrum iterum vellet mulsim sumere; cum subito signum Symphonia datur, & gustatoria pariter à choro cantante rapiuntur. † Adlusit Martialis.

Mos lautiorum in cenis.

Arbiter.

*Nil est miserius, nil gulosius Santra,
Restam vocatus cum recurrit ad cenam,
Quam tot diebus, noctibusq; captauit,
Ter poscit apri glandulas, quater lumbum
Nec erubescit peccare de turdo.*

Martialis.

Et est apud eundem lib. II. in Caecilianum epigramma perelegans, quo liberio rem etiam fieri potestatem ferendi domum, aut mittendi quae vellent, haud obscure declarat.

Domum quae quis volet à conuiuio ferant.

H Quid-

Quidquid ponitur hinc & inde verris;

Mammæ suminis, imbricæq; porci,

Communemq; duobus attagenam:

Mullum dimidium, lupumq; totum.

Murenæq; latus, femurq; pulli,

Stillantemq; alica sua palumbem.

Hæc cum condita sint madente mappa,

Tradunt puero domum ferenda.

Nos accumbimus ociosa turba:

Vllus si pudor est, repone cenam.

Nec obscurum illud eiusdem poetæ in hæc sententiâ.

Premia conuiuæ det sua quisq; suo.

*Lusus talo-
rum domino
rum sumtu.*

Lusum etiam talorum, aut alium quempiam dominorum sumtu, maximè imperatorum æuo, agitari solitum docet in Octauio Tranquillus cap. LXXI.

Suetonius.

vbi scribens ad filiam, inquit. ¶ MISI tibi denarios ducentos quadraginta, quos singulis cõuiuis dederam, si vellêt inter cenam vel talis, vel par impar ludere. † Sed expressit hanc cõsuetudinẽ B. Ambros.

B. Ambrosi.

Qui ad conuiuium inuitantur apophoreta secũ reportare cõsueuerũt.

Apophoreta

Apophoreta autem munera sunt, quæ aut conuiujs Domini dabant aut confectis ludis, fautoribus amicisq; editores mittebant, aut etiam in Circo, aut in theatro spargebant, quæ à mittendo sunt misilia nominata. Testimonia apud alios multa, sed selecta apud Lipsium in Saturnalibus. Non omittendus tamen Capitolinus, qui scribit. ¶ DONATOS à L. Vero post cenam conuiujs suis pueros decoros, qui ministrauerant singulis: donatos etiam structores & læces singulis quibusq; donata & viua animalia vel cicurum, vel ferarum, aujum, vel quadrupedum, quorũ

*Julius Capito-
linus.*

quorum cibi apposti erant: donatos etiam calices singulis per singulas potiones murrinos, & Christalinos, Alexandrinos; ac quotiesbibitum est, data etiam aurea, atq; argentea pocula, & gemmata: &c. data & vasa aurea cum vnguentis ad speciem alabastro rum, data & vehicula, &c. † Lamprid. in Eligabalo, ait eum, *Donasse conuiujs argentum omne, quod habuit in conuiuio, & omnem apparatus poculorum.*

Læpridius.

¶ Persarum Reges Natali suo cenam prebent, & Persis munera mittunt. Herodotus lib. IX. & ab eo Athenæus lib. III. cap. VI. ¶ REGIAM cenam Rex ipse proponit, quæ semel tantum singulis annis paratur, eoq; die quo Rex natus est: quæ cena Persarum quidem idiomate Tycta, at Græce Annum appellatur. Tunc caput solum purgat; Persisq; mittit munera. † Vultis ne autẽ videre quanta in dâdis muneribus dominorũ profusio? Caranus Macedo in nuptiali cena strigiles sæpe aureas, argenteas phialas, bilycythos aureas, argenteasq; vnguentis plenas, vasa magni pretij dedit. Ac præter ea, quæ de cena Cleopatraz ab Athenæo plurimi referunt, Possidonius lib. Histor. XXVIII. scribit Antiochum Regem in cenis, quæ fiebant in honorem Daphnes, multa conuiujs apophoreta dedisse; aureas coronas, argentea vasa, feruorum, equorum, camelorum non exiguã copiam. Sed Natali maximè die magna dona nõ solum accepta, sed etiam data, præter corollaria & apophoreta: cuiusce rei innumera apud Dionem, Suetoniumq; testimonia. Quanquam eo interdum progressa principum auaritia, vt Natali suo donum edicto etiam exegerint. De Commodò Xiphilius.

*Persarũ Re-
ges munera
mittunt.*

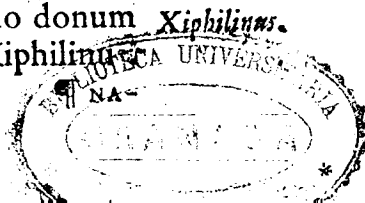
*Carani Ma-
ced. splendi-
da munera.*

Possidonius.

*Antiochi
munera.*

*Imper. dona
imperant.*

Xiphilius.

¶ NATALI suo die nobis, vxoribusq; nostris, liberis que singulis binos aureos, tanquam aliquas primitias imperauit; idq; tributum pendere coegit, iteq; ex senatoribus, qui in reliquis ciuitatibus erant, quinq; denarios exegit. † Ciaconium de ritu conuiuandi, & appendicem Fuluij Vrsini, sed Athenæum præcipuè, moneo vt legas.

¶ Satis igitur à me probatum relinquitur mutua fuisse dominorum, & conuiuiarum munera, pro facultate, ac dignitate singulorum. Quare definiam cum B. Ambrosij, siue Maximi locum adiunxero, qui cum in vigilia natalis Domini de celebritate natalitia principum loqueretur. ¶ DEINDE, inquit, quia in die natalis sui sciunt eum largum futurum, ac donaturum plurimum vel ministris suis, vel ijs, qui in domo eius abiecti putantur, & viles, tanta prius thesauros eius replere diuitiarum varietate festinant, vt in quantum prorogare voluerit, prorogatio copiosa non desit; & ante voluntas donandi deficiat, quam substantia largiendi. †

*Magistratus
ne natalitia
quidem mu-
nera accipiunt*

Plinius.

¶ Dixi dedisse omnes munera, & accepisse: nunc magistratus excipio, qui ne natali quidem suo, aut Saturnalibus munuscula accipiebant. Plin. lib. III. Epist. ad Vrsinum de Iulio Basso, qui repetundarum, post reditum à Bithynia postulabatur ob accepta munera. ¶ IN alijs enim quamuis auditu grauioribus non absolutionem modo, verum etiam laudem merebatur. Hoc illum alias onerabat, quod homo simplex, & incautus quædam à prouincialibus aut amicis acceperat: nam fuerat in eadem prouincia quæstor. Hæc accusatores furta ac rapinas, ipse munera

voca-

vocabat. Sed lex munera quoq; accipi vetat. † Saturnalia intelligit, & natalitia, & alia eiusmodi, quæ propriè munera. ita paulò post. *Multis enim, atq; etiam principi dixerat, sola se munuscula duntaxat Natali suo aut Saturnalibus accepisse, & plerisque misisse.* Et quidem Bæbius Macer Consul designatus, censuit Bassum lege repetundarum teneri. Vide quanta in hoc religio. Quanta certè, inquit Marcellus, nostro æuolentia. ad magistratus quasi ad auream, vt aiebat ille, messem ascenditur. Simulacra iudicum olim sine manibus, etiam sine oculis; quia non manus modo, sed oculos etiam abstinentes habere debent; nunc oculatas etiam manus habent, vt est apud Plautum; credunt quod vident. Quot sunt qui plura iudicent oculata die quam cæca? Sed hoc facit vnus aut alter, mira in grauioribus iudicijs abstinentia. Hoc leges, hoc iura decernunt; vetant, puniunt Reges. Lilius. *Quid legem Cinciam excitauit de donis & muneribus, nisi quia vestigalis iam, & stipendiaria plebs esse senatui cæperat.* Ac licet DC. ipsos annos lege de repetundis resp. caruit impunitate proposita, latius vt solet auaritiæ morbo serpente, acrioribus vtendum remedijs L. Piso Trib. Pleb. existimans, Censorino, & Manilio Conss. primus de repetundis rogationem tulit: dein de Cæcilius idem eodem anno crimen lege lata cõpescuit. Accessere postea leges aliæ de repetundis Seruilia, Acilia, Cornelia, Iulia: quarum certè capita, quo ad intelligere possum, eadè fermè omnia, quod ad criminis rationem & genera pertineret. Iulia tamè cautum lego, ne dona acciperet quæstores, aut xenia, quæ nihil sunt aliud quam ea munus-

Iulius Bassus ob accepta munera Natal. repetund. postulatus.

In auaritiâ magistrat.

Lex Cincia de donis & muneribus.

Leges de repetundis.

Lex Iulia de muneribus.

cula, quæ per id tempus quod diximus, amici inter se officij causa mittebant.

CAPVT XIII.

QVIVD GVSTATIO, ET GVSTATORIVM,

& Symphonia in conuiujs? Plinio in Epist. ad Brutium lib. I. & Ciceroni in Epistol. ad Papirium lib. I X. lxx.

ABSOLVI pensum Marcelle, & veni ad extremam viam, ac defessus iam labore, atq; itinere disputationis meæ, requiescã in tuo sermone, quasi in aliquo peropportuno diuersorio. Atqui, inquit ille, non nimium liberale hospitium meum dices, nam te in viam simul ac perpaululum gustaris, extrudam, & eiiciam. Sed iniquus fortasse tu dominus, qui nos ante gustationem decedere cogas. Quid enim est gustatio? quid gustatorium? Quorsum Symphonia? quæ omnia supra in Arbitro. Nihil ne me ignorare ius putas? nihil inquam infcitiae condonabis? nihil honori remittes? vindicabo illum vt potero: si nugas egero, imperati tua, suscepti mea sit culpa. Locus, vt opinor, Arbitri de Gustatorijs fuit. Ea puto crateras fuisse, quibus mulsum initio mensæ dabatur: gustationem verò censeo mulsum esse, alicam, & dulciariorum aliquid, aut eorū quæ sub initium mensæ apponuntur, quæq; pri-

Gustatoria.

Gustatio.

primæ mensæ vocabulo continentur. Quanquam, vt proximè dicemus, ante primam mensam dabatur gustatio. Hoc ex eodem Arbitro elicio, qui de Trimalcionis conuiuio sic loquitur. ¶ ALLATA est tum gustatio valdè lauta: nam iam omnes discubuerant. Cæterum in promulside danda assellus erat Corinthius cum bisaccio positus, qui habebat oliuas in altera parte albas; in altera nigras. Ponticuli etiam ferruginati sustinebant glires melle, & papauere sparfos. † Quibus etiam addita dicit Syriaca pruna cum granis punici mali: ex quibus gustationem constat esse priorem cenæ partem, aut quasi anticenium quoddam, quod ipsi cõuiuæ de more poscebant, antequam oua inferrentur. Nam postquam ille apud Trimalcionem, poculum poposcit, gustationem videbis allatam. Hispani, *Collacion para beber*. Proemium Græci appellant. Athenæus lib. III. cap. III. de conuiujs Atticis. ¶ CVM Dromeas parasitus interrogaretur a quodam, vt Hegesander Delphus testatur, nunquid conuiuia quæ in vrbe, an quæ in Chalcide fierent sint meliora, Proemium, respõdit, Chalcidiensum multo melius esse eo apparatu, qui sit in vrbe. † Appellauit autem cõuiuij proemium, & multitudinem ostrearum & varietatem. Id quod Diphili etiam poetæ auctoritate cõfirmat. Et cap. I. eiusdem libri, in Carani Macedonis conuiuio, ante cenam, lautissimam gustationem, siue proemium siue etiam principium, vt Diphilus appellauit, illatum esse commemorat. Eubulus etiã in Orthanna apud eundem lib. III. cap. XIII. *Rostro ratis similima, & cenæ optimum. Proemium imitatur.* De hac gustatione

Arbiter.

Gustatio: quid.

Athenæus.

Cenæ proemium.

Pli-

Plinius. Plinium capio, qui Epist. lib. I. sic scribit ad Brutium. *Parata erant lactuca singula, cochlea ternae, ova bina, alica cum mulso & niue.*

Cicero explicatus. ¶ Videtur etiam ex hac consuetudine Cicero explicari posse lib. IX. Epist. XX. ad Papirium Pætum, quem ita litteris affatur. ¶ HABUISSES ENIM non hospitem, sed contubernalem. at quem virum? non eum quem tu es solitus promulside conficere. Integram famem ad ouum affero. Itaque ad assum vitulinum opera perducitur. † Perinde enim est ac si diceret: Sor titus es hospitem, non ex eorum numero, quos tu dicis & officij causa receptos lauta soles gustatione, ac promulside ad satietatem implere, quo minus ad cenam afferant appetentiæ: sed domesticum & familiarem, cui nihil sit ad speciem comparandum: facilem, nullum cibi genus respicientem; sed qui nullas ante cenam cupedias poscat: non illas gustationum lautitias quærat: quibus auiditas edendi debilitata languescit. Accedo ieiunus ad mensam, nullo cibo gustato, nulla hausta potione; atque ita quæ prima, quæ media, quæ postrema apponuntur, strenuè conficio. Iocatur, ut solet, cum Papirio Cicero: ac morem videtur cauponum exprimere, qui diuersos suos sub initium mensæ cibis vilissimis obruunt, quo minus cæteris oblectentur, sublato famis optimo cõdimento. Affo autem vitulino æstiuam claudi cenam, uti pomis hybernæ Tertullianus ostendit. Fauet Athenæus lib. I. cap. XIX. ¶ HINC qui non gustauit cibum omnino, est ieiunus. de repletis vero nunquam cibum gustare dicimus, sed quæcunq; satieta-tem significant. †

¶ Habes de gustatione; nunc de Symphonia verbum

bum. Saltationibus olim, neruorum, vocumque cãtibus, inter alias mensarum lautitias, conuiuiarum voluptati consultum. Symphonia tamen auferendi lances, quæ exoneratæ iam essent, & primæ signum inferendæ mensæ, ferculorumq; dabatur, gustatione sublata. Nam eo loco, quem dixi, ubi signum Symphonia datur, gustatoria pariter à choro cantate rapiuntur. Deinde. *Iussit senex suam cuiq; mensam assignari, ministratum deinde Opimianum falernum annorum centum, cæteraq; delitia.* Sed multo antiquior Symphonia in cõuiuijs; quippe de Antiocho illustri, hæc scribit Polybius lib. Historiar. XXVI. *Quod si iniuriam consinium aliquod intelligeret, ubicumq; esset, cum fictili, & Symphonia illuc accedebat; &c.* Macedonibus idem ritus. Athen. lib. III. cap. I. ¶ COLLEGERUNT igitur pueri sportulas, donec in extremo cenæ receptui tantum est, veluti consuetudo inualuit. Hunc enim Macedonum morem, qui in numerosis conuiuiarum cõgressibus obseruatur, tu optimè nosti. † Quamquam cenas etiam lego ad tubam, sed alio fine. Athenæus de nuptijs Alexandri libro XII. cap. VIII.

¶ FIEBANT cenæ ad tubam; tunc quidem ob nuptias, at alias semper, cum cõtingeret, ut sacrificaret ita ut totus sciret exercitus.

(†*†)

(*)

Symphonia cuius rei signum in cenis

Petronius.

Polybius.

Athenæus.

Athenæus.

DE LVDIS NATALITIIS, CIRCENSES,

venationes, munera natalibus imperatorum data. Ludorum nota quibus apposita in fastis.

Ludi infestis

E muneribus, epulisq; natalitijs satis opinor, diximus. Ludi restant, qui ad natalitiam celebritatem additi. De his ego perpaucabreui cōplectar suus enim locus in Fastis. Statuo primum ludos festis diebus dari solitos: sed adeo inter se connexi non sunt, vt sine ludis festi dies haberi non possint: tametsi constet alterum pronuntiatum, ludorum editiones nisi festis diebus nō fuisse. Quare si quibusdam natalitijs dati, festos eos fuisse credibile est. Moneo deinde non esse me tam ignarum, vt existimem ludos cum sacris natalitijs necessario fuisse coniunctos. Etenim qui in re magna non essent, vnde sibi pecuniam in legitimum ludorum sumtum, infinitumq; corraderent? Dati sunt Natalibus imperatorum vel ex publico, vel ex suo. Dio lib. LIII. ¶ NATALEM Augusti diem, Iulius Antonij filius pretor, equestri certamine, & venatione celebravit: & ex senatus consulto epulum Augusto, & senatoribus in Capitolio dedit. † Capitolinus in Pio. *Circenses Natali suo dicatos non respuit.* Aelius Spartianus in Hadriano. ¶ GLADIATORIVM munus per sex dies cōtinuos

In Natal. imperatorū.

Dio lib. 54.

Capitolinus. Aelius Spartianus

tinuos exhibuit, & mille feras in Natali suo dedit. Optimos quosq; de senatu in contubernium imperatoriae maiestatis asciuit: ludos circenses præter natalitios decretos sibi respuit. † Claudius circenses annuos Natali patris decreuit, vt Suetonius scribit. cap. II.

¶ Caligula Drusillæ natalitia celebrat: effigiem eius elephantis in theatrum inuexit: equestria certamina, feras, epulum populo, Senatoribus, & eorum vxoribus donum dedit: atq; vt hæc post mortem eius quotannis fierent decreuit. ¶ DECRETVM, inquit, post mortem, vt natali eius die ludi Megalensium similes fierent, epulumq; & Senatui, & equitibus daretur. † Hæc Dio. Sed nunquam desinam si hæc de re auctorum testimonia aucupari velim; quare ad ea tantum veniam, quæ habentur in Fastis: cum hoc addidero: adeo solemne fuisse in Natalibus maximè principum ludos dari, vt si quando illi in ludos alias statos inciderent, aliquid etiam adderetur, ob Natalis honorē. Quare iure Tiberij moderationem Suetonius laudat cap. XXVI. cum dicit. ¶ NATALEM suum plebeis incurrentem circensibus, vix vnus bigæ adiectione honorari passus est. † Memoria enim proditum est in Kalend. Romano multorum principum Natales, in singulos annos, ludis varijs celebratos; quos hic ascribere non grauabor. Kalen. Ianuarij. Titi Cæsaris Natalitij. XIII. Kalen. Ianuarij. Gordiani. VIII. Idus Febr. Alexandri Magni. III. Kal. Febr. Constantini Magni iunioris. Kalen. Aprilis, Antonini.

Ludi Natalitij post mortem.

Dio Cass.

Suetonius.

Ludorum nota in fastis.

Idibus Aprilis, Seueri Cæsaris.
 III. idus Iulij, Cæsaris dictatoris.
 Kalen. Augusti, Claudij imp. Dio.
 Pridiè Kalen. Septemb. Cai Cæsaris. Dio.
 III. Id. Octob. August.
 VIII. Kal. Octob. H. D. Augusti Natalis. Ludi Circ.
 VI. Kalen. Nouemb. Hadriani.
 XVIII. Kalen. Decemb. Septimiani.
 III. Kalen. Decemb. Neruæ.

De ludis in Natali vrbs datis diximus cap. VII. de
 Natalitijs imperatorum sæpe Suet. Dio, aliq; de qui-
 bus Ouid. lib. III. de ponto, de Natali Augusti.

*Pontica me tellus, quantis hac possumus ora,
 Natalem ludia scit celebrare Dei.*

Capitolinus.

Capitolinus in Maximino. ¶ NATALI Getæ filij mi-
 noris Seuerus militares dabat ludos, propositis præ-
 mijs argenteis: id est, armillis, torquibus & balteo-
 lis. † Quæ certè spectacula, cum ex collatitia pecu-
 nia atq; stipe, pleriq; principes ederent; eorum præ-
 dicata liberalitas est, qui ex suo, gratis populo darèt.

Xiphilinus.

Xiphilin^o in Adriano: ¶ Præterea spectacula
 suo Natali die, populo gratis dedit:
 vbi ita magnus numerus bestia-
 rum celsus est, vt simul leo-
 nes ceterum, ac totidè
 leonæ cõfectæ
 fuerint.

(*)

CAP.

CAPVT XVI.

QUÆ A QUIBUS NATALITIA CELE-
 brata. A singulis sua, amicorum ab amicis, sui similibus à
 doctis viris, filiorum à parentibus, & contra. à populo De-
 orum, vrbs, Regum, imperij, magistratus. Natalis ce-
 lebritas honoris ergo concessa: ablata ignominie causa.

E natalitia celebritate dixi, quæ memi-
 ni: superest vt de his à quibus acta fue-
 rit pauca dicamus. A singulis igitur sua
 in primis celebrata. res nota: non indi-
 get approbationis. Sed moris præterea
 fuit cum amicorum, tum eorum maximè, quos, ob
 insignes aliquas ingenij notas, præcipuo studio cole-
 rent, natales dies celebrare. Tibullus, Horatius, &
 alij Mœcenatum suorum, atq; amicorum natalitia
 celebrarunt. Sæpè docuimus. & hic quidem lib. III.
 Ode. XI. Phyllidem ad epulas, & natalem Mœcena-
 tis agendum inuitat.

*Idus tibi sunt agenda,
 Quis dies mensẽm Veneris marina
 Findit aprilem.
 Iure solemnis mihi, sanctiorq;
 Penè natali proprio, quod ex hac
 Luce Mœcenas meus affluenteis
 Computat annos.*

Silius Italicus Virgilij Natalè religiosissimè coluit.
 De eo Plin. libr. III. Epistol. ad Caninium Rufum.
 ¶ PLURES in iisdem locis villas possidebat; adama-

I 3. tisq;

Natalitia à
 singulis sua
 celebrata.

Insignium
 virorum atq;
 amicorum.

Horatius.

Natalis Mœ-
 cenatis.

Virg. Nata-
 lè Sili^o agit.

Plinius.

tisq; nouis priores negligebat: multum vbiq; libro-
rum, multum statuarum, multum imaginum, quas
non habebat modo, verum etiam venerabatur. Vir-
gilij ante omnes, cuius Natalem religiosius quam
suum celebrabat: Neapoli maximè, vbi monumen-
tum eius, vt templum adire solebat. † Hæc de Silio
Plinius: de se verò nosfer Seneca Epist. LXVIII.
*Quid ni ego magnorum virorum & imagines habeam incita-
menta animi, & natales celebrem. De Catone, Lælio,
Socrate, Platone, & alijs eiusmodi loquebatur. Pa-
rentes etiam natales filiorum egere. Augustinus Su-
pra: Quando aliquis homo potens, aut nobilis natalem suum,
aut filij sui celebrare desiderat. &c. Proximo autem ca-
pite Seuerus in Natali Getæ minoris filij, ludos de-
dit, & victoribus præmia: & infra Cicero Tulliolæ.
Suæ Natalem simul cum Brundusinis, magno cum
splendore peregit. Titus etiam Vespasiani parentis
Natalem diem summo splendore celebrauit, itemq;
fratris: hunc Cæsareæ, illum Beryti in Phœnicia;
tanta sumtuum & spectaculorum magnificentia, vt
nihil supra. Testimonia ex Iosepho supra laudau-
mus.*

¶ Imperator etiam Flau. Domitianus Saluium
Cocceanum interfecit, quod Othonis imperatoris
patrui sui diem natalem celebrauerat. Scilicet quia
inuissus illi fuerat, narrat. Suetonius in Domitiano
cap. X. Nam vt honoris ergo natalitia celebritas qui-
busdam concessa, ita etiam ignominia causa subla-
ta. Illud quia peruulgatum satis non indiget proba-
tionis, quæ in auctoribus passim. De Natali princi-
pum nota res est: Nam de eo Coss. edicebant: quod
quia

*Seneca mag-
norum viro-
rum Natal.
celebrat.*

*Filiorum pa-
rentes.*

Parentū filij

*Natal. cele-
britas hono-
ris ergo con-
cessa.*

quia oblitifunt facere de suo, Caligula magistratum
abrogauit. Suetonius cap. XXVI. ¶ Coss. oblitif de
Natali suo edicere, abrogauit magistratum; fuitq;
per triduum sine summa potestate Resp. † Claudius
etiam apud Suetonium cap. II. & apud Xiphilinum
in Heligabalo impensè à senatu petit, vt patris Dru-
si Natalem celebrarent, cum geniti nepotis silentio,
(vt ille ait cap. XII.) ac tantū domestica religione trá-
egisset. Dio lib. LIII. de Caio. *Sacrificium perenne Na-
talibus eius, cum quibusdam alijs decretum est.*

¶ Hoc doceo ex eodem etiam auctore in Tiberio
cap. LIII. quem narrat Agrippinae nurus natalem diē
suafisse vt inter nefastos referretur: ¶ SED & perfe-
uerantem, inquit, atq; ita absuntam criminosisimè
infectatus est; cum diem quoq; natalem eius inter
nefastos referendum suafisset. † Domitianus etiam
odio Titi fratris, ludos eius natalitios sustulit. Xiphi-
linus scribit in Domitiano.

¶ Populus Deorum egit. Arnob. in VII. *Leffister-
nium Cereris erit idibus proximis; Telluris Natalis est.*
Et lib. I. ¶ ET quos odijs acrioribus conueniebat à
vobis carpi, puluinaribus, aris, templis, atq; alio
mactatis cultu ludorum & celebritate Natalium. †
Et iterum. *Omitto vetera, quæ multa sunt, & de Deorum
natalibus, donis, muneribus. De vrbis natali supra etiã
diximus cap. VI. & Plutar. in Romulo. ¶ VRBEM igitur
ad XII. Kalend. Mai. captam ædificari, opinione
omnium fatis constat: eumq; diem festum Romani
agunt, natalem patriæ nuncupantes. † Palilia eo die
fiebant, si Dionysio credimus, qui lib. I. de mœnium
designatione locutus, ita scribit. ¶ HUNC diem si quæ
alium*

*De Imperat.
Natal. Coss.
edicebant.*

Dio Cass.

*Ignominia
causa subla-
ta Natalitia.*

Arnobius.

*Deorum Na-
talitia.*

Vrbis etiam.

Dionysius.

alium Romana ciuitas nostro quoq; tempore singulis annis maximè festum celebrat. Par. l. a vocat. eū ineūte vere, pro partu quadrupedum agricolæ grati, pastoresq; sacra faciunt. † Fauet Ouidius.

Ouidius.

*Apta dies legitur qua mœnia signet aratro
Sacra Palis suberant, inde mouetur opus.*

Propertius. Et Propertius lib. IIII.

*Vr̄is festus erat, dixer̄: Palilia patres,
Hic primus cœpit mœnibus esse dies.*

Eusebius. Idem confirmat Eusebius in Chronico, & Sueton. in Caligula. Sed Plutarchus aliter: pridie Paliliorū Natalem vr̄bis apponit in Romulo. De sacrorum in eo die ritu diximus cap. VII. nec vacat mysterio quod auctores varij tradunt: quippe mos erat Romanis eo die de more lustratis, ignem fœno, stipulisq; cōceptum terno saltu trajicere; vt scribit Ouidius. IIII. Fastorum.

Ouidius.

Certe ego transilij positas ter in ordine flammis.

Tibullus. Et Tibullus libr. II. Elegia. VII.

*Ille leuis stipula solemnes potus acerbos.
Accendet, flammis transilietq; sacras.*

Cur id factū
Palilibus.

Ac licet eius facti causas Ouidius Fastorum VII. numeret; illa mihi valde placet, quam Dionysius indicat: quæq; in eam quam supra de Sacrorum ritu diximus, recidit. Enim verò puras eo die manus seruari, neq; pollui sanguine fas erat. Funestis verò interdicitum, sacris operari: nisi prius ignem, lustrati aqua, trajicerent. Quod genus expiationis, vt est apud Budæum in Pandect. lib. I. Suffitionem illi appellabant. Quare post fratrum prælium atq; cædem, iussum à Romulo administrationem auspicatorum, Populum

Budæum.

pulū piaculi causa eo die, quo initia vr̄bis iacta sunt, salire per flammis. Ego verò in hoc ritu id inesse puto mysterij: vt viderentur aquæ conspersione, ignisq; traiectu, illa duo, quibus hominum vita sustinetur; eo die, quo ipsi vitam quodam modo, vna cum inijs vr̄bis cœpissent, ex conditoris instituto repetere.

¶ De imperij natali Suetonius in Caligula. ¶ DECRETVM autem, vt dies quo cœpisset imperium, Palilii vocarentur, velut argumentum rursus conditæ vr̄bis. † Spartian. in Hadriano. Tertio iduum earundem Natalem imperij statuit celebrandum. Cornel. Tacit. lib. II. Hist. de imperio Augusti. Is primus principatus dies in posterum celebratus. Iulius Capitolinus in Pertinace: ¶ CIRCENSES, & imperij Natalis additi, qui à Seuero postea sublati sunt.

¶ Suetonius in Vespasiano cap. VI. ¶ TIBERIVS Alexander Præfectus Aegypti, primus in verba Vespasiani legiones adegit, Kal. Iul. qui principatus dies in posterum obseruatus est. † Celebris itaque Natalis imperij non intra vr̄bem modo, sed etiam in prouincijs: id quod sæpe Plinius Iunior docet Epif. lib. X. ad Traianum: qua die iusiurandum non modo à ciuibus, sed etiam à prouincialibus præstitum; nempe de retinendo imperatore, & fide seruanda. Plinius Traiano. ¶ DIEM domine quo seruasti imperium, dum suscipis, quanta mereris letitia celebrauimus, precati Deos, vt generi humano cuius tutela, & securitas saluti tuæ inuisa est, incolumem florentemque præstarent. Præimus, & commilitonibus iusiurandum more solemnibus præstantibus, & prouincialibus, qui eadem certarunt pietate iurantibus. †

Imperij Na
talis in vr̄be

Suetonius.

Spartianus.

Cornelius Ta
citus.

Capitolinus.

Plinius iun.

Iusiurandū
militib; præ
stitum.

*Provinciales
editto cogebantur imp.
Natal. celebra-
bre.
Macha 5.2.*

*Natalis ma-
gistratus.*

Cicero.

¶ Et aliene etiam interdum religionis homines ad profanas istas celebritates editto cogebant. Machab. lib. II. cap. VI. ex editto Regis Antiochi, Hebræi Ducebantur cū amara necessitate in die Natalis regis ad sacrificia. Quæ in ipso Dei tēplo Hierosolymis celebrabatur. ¶ Olim enim non eum solū diem natalem habebant, quo in lucem orbis, sed etiam vrbis atq; reip. exhibant: id est, cum honores & magistratus in rep. accipiebant. Cicero post reditum ad Quirites. *A parentibus, id quod necesse erat, parvus sum procreatus, & vobis natus sum consularis.* Apud Hispanos frequens locutio. *Ha se nacido Rey, &c.* Cottain Orat. apud Sallust. bis se genitum dicit, quod imperium adeptus esset.

CAPVT XVII.

LOCORVM PRÆTEREA NATALES DIES celebrati, ac rerum, vt *Mundi, Templorum, Reditus, Nauigiorum, Statuarum, Victoriæ.* In quibus solemnities interdum epula, & muneræ, & quidem in annos singulos.

*Natalis redi-
tus.*

Suetonius.

MNES præterea Italiæ vrbes diem quo ad se venisset Octavius Augustus, (vt erat carissimus omnibus) initium anniferunt: ac perinde vt primum Kalē. diem celebrabant. Suetonius in Octauio cap. LIX. *Quædam Italia civitates diem, quo primum ad se venisset, initium anni fecerunt.* Idem

Idem verò qui supra Cicero ab exilio reuertens, diē sui reditus Natalem appellat lib. III. ad Attic. ¶ AD quæ recuperanda, per fortunas incumbe, vt facis: dicemque Natalem reditus mei, cura vt in tuis ædibus amœnissimis agam tecum, & cum meis. † Augustus etiam sui reditus ex Athenis diem, perinde atq; Natalem, anniuersaria celebritate coli passus est. Dio lib. LIII. ¶ OB reditum eius ac propter ea, quæ absens egisset, multa ac varia in honorem eius decreta sunt: quorum ille nihil accepit, nisi quod Fortunæ Reduci aram cōsecrari, diemque sui reditus interferias referri, & Augustalia dici passus est. † De his illud etiam eiusdem, sub huius quoque libri finē, accipio. *Augustalia etiam, quæ hodie celebrantur, tunc primum ex Senatus consulto acta sunt.* Quod etiā decretum scribit in perpetuum lib. LVI. idq; negotij datum Tribunis, qui ea tanquam sacri curarent.

¶ Locorum præterea Natales dies celebratos reperio, atq; etiam rerum. Quid enim aliud sunt Templorum, Statuarumque dedicationes, in annos singulos celebratæ, nisi Natales earum? quos ita vocatos facile ostendam. Mercurij templum Majis idibus dedicatū est: at is dies Natalis Mercurij dicitur Martiali lib. XII. Epigram. LXVIII.

Maia Mercurium creastis idus.

Turnebus de templi dedicatione hoc accipit. Fauet Fest. lib. IX. in Littera. I. *Majis idibus mercatorum dies festus erat; quod eo die Mercurij ædes esset dedicata.* Quamquam potuit esse dies eadem & Mercurij Natalis, & templi: quod etiam obseruatum aliàs video. Natalis enim Claudij, & ædis Martis idem. Dion.

K 2 lib.

Cicero.

Dio Cass.

*Locorum
Natales.*

*Natalis Me-
rcurij, edest
templi.*

Festus.

Dio Cass.

lib. LX. ¶ QUAE enim equeſtria certamina Kalen. Aug. (qui Natalis eſt Claudij) exhiberentur, inſtituta ſunt; propterea quod ea die Martis ædes conſecrata fuit. † Natalis etiam Herodis apud Hebræos idem, qui & templi ab eo conſtructi. Ioseph. lib. XV. Cap. vlt. in fine. *Nam cum occurreret templi dedicatio, Regis, Natalitius dies, quo principatum aſſumerat, inſignis eſt celebrata feſtiuitas.* Cicero lib. IIII. ad Attic. Epist. I. Natalem ſalutis dicit, quo die templum ſaluti fuerat dedicatum. ¶ BRUNDVSIVM veni Non. Sept. ibi mihi Tulliola mea fuit præſto Natali ſuo, ipſo die, qui caſu idem Natalis erat Brundufinæ Coloniae, & tuæ vicinae Salutis: quæ res animaduërſa à multitudine, ſumma Brundufinorum gratulatione celebrata eſt. † Eodem enim die Brundufina colonia deducta fuerat, & ſalutis ædes in Quirinali colle dedicata, quæ ideo vocat Attici vicinam, quod in eodem colle habitabat. Scribit hoc P. Victor in lib. de regionibus vrbis Romæ, & Nepos in Attici vita.

¶ Vides templorum dedicationes celebratas? accipe ſtatuarum; & quidem ſolemni epulo, & muneribus: ſupra cap. IX. ex lapide Reat. *Et ob dedicationem ſtatuarum decurionibus, & ſcivris, & iuuenibus ſportulas, & populo epulum, & oleum eadem die dedit.* Et in alio lapide, apud Manut. ET. IN. DEDICATIONE. STATUAR COLONIS. CENAM. DEDIT. Nec iſta volo accipias tantum de die primo dedicationis: de aniuerſario agitur, quem ex teſtamento iubet Fundilius celebrari. Peruſij extat inſcriptio ſtatuarum Antonio poſitæ, quæ hoc de Egnatio Feſto eelogium continet. ¶ CVM ei plebs vrba ludos publicos edenti ad ſtatuarum

Flavius. Iosephus.

Natalis ſalutis, templi dedicatio.

Natalis Brundufij.

Publius Victor.

Statuarum Natales.

tuam ponendam pecuniam obtuliſſet: iſ honore cõrētus impenſam remiſit, & impetrata venia ab ordine Peruſinor, Optimo, Maximoq; Princ. de ſua pecunia poſuit. cuius ob dedicationem dari iuſſit ab hærede ſuo decurionib. ſing. HS IIII. N. plebi HS. II. N. L. D. D. D. † Adiciio lapidem qui Rauennę. deſcriptum à Volaterrano lib. XVI. & à Blondo lib. II. de Roma triumphante, in quo dedicationem ædis Neptuni fimiliter videas celebratam.

D. M.

FLAVIAE. Q. F. SALVT. CONIVGI CARISSIMAE
L. PUBLICIVS ITALICVS DEC. ORN. ET SIBI
V. POSVIT. HIC COLL. FABR. M. R. H. S. XXX. VLV.
DED. EX QVO REDDITV. QVOTANNIS DEC.
COLL. FABR. M. R. IN AEDE NEP. QVAM IPSE EX-
TRVXIT DIE NEPTVNALIORVM PRAESENTI-
BVS SPOR. > I <. BINI DIVIDERENTVR.

¶ Solene autē in dedicatione templorum ſacra, ludos, epulas dare: quod ſæpe Dio, ſæpe alij docent. In dedicatione Gymnaſij oleum à Nerone datum ex Dione Xiphilinus, & Suetonius tradunt. Ille enim in Nerone. ¶ GYMNASIVM, inquit, eo anno dedicatum à Nerone, præbitumque oleum equiti ac ſenatui Græca facilitate. † Suetonius autem cap. XII. ¶ INSTITVIT quinquennale certamē primus omnium Romæ more Græco triplex, muſicum, gymnicum, equeſtre, quod appellavit Neronia: dedicatis que thermis atque gymnaſio, ſenatui quoque & equiti oleum præbuit. †

¶ Tyberius Tēplū Liuiæ dedicavit, & ob dedicationem ſenatum ipſe in Capitolio, matronas Liuiæ

K 3 ſcor-

Volaterrano & Blondo.

Sacra, ludos, epulae in dedicat. templorum.

Xiphilinus.

Suetonius.

seorsim epulo excepti. Narrat Dio lib. LV.

*Ludi in dedi-
cationibus.*

¶ Ludorum dedicationis theatri Pompeiani Suetonius meminit in Claud. cap. XXI. Octavius Augustus Marcelli theatrum cum ludis dedicauit. Sueton. in Octauio cap. XLIII. Et Dio Cass. lib. LIII. Titus etiam in Amphitheatri dedicatione munus edidit. Sueton. cap. VII. ¶ AMPHITHEATRO dedicato, thermisque iuxta celeriter extructis, munus edidit apparatusissimum largissimumque. Dedit & nauale praelium &c. † Et in Vespas. cap. XIX. *Ludis, per quos*

*Mundi Na-
talis.* *scena Marcelliani theatri restituta dedicabatur.*

Philo Iudeus.

¶ Mundi etiã Natalis, & nauigiorũ olim celebratus. De illo auctor Solinus, qui eũ XII. Kal. Aug. celebratum scribit ab Aegyptijs. Philo de victimis loquens qui singulis diebus Deo cederentur. ¶ ITAQUE, inquit, agni duo iussu legis maectantur quotidie mane, ac sub vesperam: vterq; cum gratiarum actione, alter pro diurnis, alter pro nocturnis beneficijs, quæ indefinenter Deus largitur humano generi. Is numerus duplicatur septimo quoq; die, vt par pari addatur in æternitatis honorem, quod septimus dies mundi Natalis sit. † De nauigio Isidis Lactant. Firmian. lib. I. *Certus dies habetur in fastis, quo Isidis nauigiũ celebratur.* Victorix quoque dies Natalis habebatur Iuuenal. Sat. VI.

*Victorie Na-
talis.*

Palmam inter dominas virtus natalibus æquat.

Iuuenalis.

Hoc est, victoriæ diem, perinde atque Natalem celebrat. Nec obscurum est multarum à Romanis victoriarum Natales dies celebratos, quod vnico Suetonij testimonio satis ostenditur, in Calig. cap. XXIII.

Suetonius.

¶ Ac non contentus hac Augusti infectione, Acriacas,

acas, singulasque victorias, vt funestas, P. R. & calamitosas vetuit solemnibus ferijs celebrari. † Ptolemæus etiam Rex diem aduentus legatorum, qui ad se venerant ex Hebræis, perinde atque Natalem in singulos annos celebraturum se pollicetur: nam idem, & victoriæ dies erat, quam de Antigono retulerat, Nauali praelio superato. Iosephus Antiq. Iudaic. lib. XII. cap. II. ¶ IMO diem, inquit, quo ad eum deducti fuissent, clarum singulis annis, per totum vitæ suæ tempus, celebraturum se promisit. Nam euenit eundem esse prinum præsentix illorum, & victoriæ diem, quo Antigonom nauali praelio vicerat. † Hactenus ille. Titus etiam Vespasianus Natali filix suæ Hierosolymam cepit, & a militibus Imperator consalutatus est. Suetonius in Tito cap. V. ¶ AD PERDOMANDAM Iudæam relictus, nouissima Hierosolymorum oppugnatione, VII. propugnatores, totidem sagittarum confecit ictibus; cepitque eam Natali filix suæ, tanto militum gaudio ac fauore, vt in gratulatione, imperatorem eum cõsalutauerint, & subinde decedentem prouincia detinuerint: &c. † In his etiam ludi facti. Docet idem Suetonius in Vespasiano cap. II. ¶ CAYM nequo non genere demereretur, ludos extraordinarios, pro victoria eius Germanicã depoposcit. † Quos aliquando petitos Xiphilinus docet.

Iosephus.

Suetonius.

*Ludi pro vic-
toria.*

¶ Cicero autẽ in Orat. pro Flacco, cum diem, quo temp. coniuratione liberauit, Natalem vrbs nominat. ¶ O NONAB illæ Decembres, quæ me consule fuistis, quam ego diem verè natalem huius vrbs, aut certè salutarem appellare possum.

*Natalis vr-
bis dies, quo
à cõiuratione
liberata.*

DE NATALI

DIE SACRO.

CAPVT XVIII.

NATALIS DIES DE SS. MARTYRVM
*ortu, & obitu dictus. Multi in eo ritus antiqui, sed
 Christiano more expiati. Ornata templa festo culcitra
 fertis & lucernis.*

DE Natali die profano nimis multa fortasse: tu verò Marcelle, Semper auditor tantum? nunquam ne repones? Cenabis a symbolus? nō ita; componete ad dicendum; nā de die Natali sacro partes sūt tuæ. Quas tu mihi imponis, inquit ille; sed quoniam collectam à conuiuia exigis, non committam vt si defugerim, tibi caussam de recusandi. Quanquam soleo semper cum Cæsare mirari eorum impudētiam, qui agunt in Scena gestum spectante Roscio. Sic ego nunc, te audiente, de sacris Natalitijs loquar, & docebo Sus, vt aiunt, Mineruam. Ad hæc, inquam ego, respondebo aliàs, qui sciam te multo hæc melius posse, quam ipse qui institui. nunc, si placet, ad ea quæ vrgent. Sanè, ex-
 cepit

cepit ille, vestigijs oportet tuis insistam, si illuc peruenire cupiam, quo me iubes intendere. Itaque pono inprimis multorum ab Ecclesia nostra Natalitia coli: non quibus in hanc vitam prodeunt mortalē, cum alijs malis, tum maximè peccatis obnoxiam, sed quibus expiati martyrio, ad vitam transeunt immortalem. Quippe non ignorat pretiosam esse in conspectu Domini mortem Sanctorum eius, & beatos qui in Domino moriuntur. Quamquam & B. Virginis, & Ioannis Baptistæ Natales celebrat eos, quibus hanc lucem primum aspexere: non quia nati tantum sunt, sed quia Diuinis præ cæteris aucti muneribus, Diuinitus nati sunt. Ij autem dies festi sunt omnes, feriat non item: in omnibus enim Sacra, & preces in Dei honorem atque Diuorum: sed non cuncta Deo, vt in ferijs operantur; & ferui, & operæ, & artifices opus sine piaculo faciunt. Multi olim in his ritus antiqui, sed Christiano more expiati. Tēpla perinde atque olim ædes in letitia publica, magnificè exornata: exhibitum epulum Natalitium: data, & accepta munera: bona verba, leta gaudia, faustæ preces imperatæ: eadem circa templa, & sepulcra Martyrum, quæ olim circa Genios, superstitione sublata: de quibus mihi singulis pauca dicēda; quæ B. Paulinus Episcopus maximè, & Prudentius Poeta piissimus mihi suppeditabunt. Bona itaque verba, priore illo æuo, id est, leta, & bene ominata cum in omnibus sacris, tum maximè Natalitijs vsurpata: eadem in nostris. Paulin. in Natali S. Felicis. Vl.

*Concordate meis precor, & complaudite fratres
 Carminibus: castoque animos effundite luxu.*

L Gaudia

Natales Diuorum pro eccas.

Festi omnesli cet nō feriat

Multi in his olim ritus antiqui.

Bona in his verba.

Paulinus.

*Gaudia sancta decent, & carmina casta fideles,
Qua quis possit ope ingenij, linguaeque, reique.*

Et in Natali eiusdem. VIII.

*Pellite tristitiam, bona gaudis, dulcia verba,
Omne pium, letumque die Felicis amemus.
Natali sine fine die, qua natus in ista est
Perpetuis Felix seclis.*

Templa mag *nescè ornata* Templam intra & extra magnificè ornata festo cultu; hoc est, ramis, floribus, lucernis, auleis, vt olim ædes in sacris Natalitijs, atque in letitia publica. Idè in Natali. I. de mundicie:

Paulinus.

*Tamen & patiere, & amabis
Qualescunque tibi Christo donante dicatos,
Et foribus seruire tuis: tua limina manè
Mundicie curare fines.*

In his festa, In Natali. III. de Sertis atque lucernis intra templū, & lucerna. & ad ianuas accensis.

*Aurea nunc niueis ornantur limina velis:
Clara coronantur densis altaria lychnis;
Limina ceratis adolentur odora papyris.
Nocte dieque micant; sic nox, splendorque dici
Fulget, & ipsa dies caelesti illustris honore
Plus micat innumeris lucem geminata lucernis.
Ferte Deo pueri laudem, pia soluite vota,
Et pariter castis date carmina festa choreis.
Spargite flore solum, pratexite limina sertis.
Purpureum ver spiret hyems, sit florens annus;
Ante diem sancto cedat natura dici.*

*Templorū fo
res, ara, hos-
tia, ministri
coronati.*

De Aethnicorum templis Tertullian. in lib. Deco-
rona militis. ¶ IPSAE denique fores, ipsæ hostiæ, & a-
ræ, ipsi ministri & sacerdotes eorum coronantur. †
Festus

¶ Festus autem hic ornatus in honorem martyru
quæsitus, atque vt sacra maiori cum splendore per-
ageretur; non vt epulæ fierent; quæ seorsum à tem-
plis, tamen aliquando intra illa. Tertull. de corona milit. *Pro Natalitijs annua die fecimus.* Id est, diebus
Sanctorum Natalibus sacrificamus: siue memorias
martyrum, vt ait August. lib. XX. contra Faustum
cap. XXI. religiosa celebritate concelebramus, &
ad excitandam imitationem, & vt meritis eorum
consociemur.

Tertullianus

B. August.

CAPVT XIX.

DE SACRIS EPVLIS NATALITIIS. AGA

*pa dictæ. Olim intra templa permissa; sublata postea.
Sepulcra & ossa martyrum mero lauta. Honos templorum
liminibus habitus maximus.*

ATA etiam per hosce dies Natalitia
cena. Thodoret. lib. VIII. De Euan-
gel. verit. sub finem. ¶ ILLOS castos
gloria (Deos scilicet gentium) vanos-
que Deus reddidit; suis autem Marty-
ribus honorem illorū dedit: pro prædijs, Diasisque
ac Dionysijs, hoc est Iouis, Liberi; patris solemnita-
tibus, Petro, Paulo, Thomæ, Sergio, Marcello, Le-
ontio, Antonino, Mauritio, alijsque sanctis Marty-
ribus, solemnitates populari epulo peraguntur: pro-
que illa veteri pompa, pro turpi obscenitate, & im-
pudentia, fiunt modestæ, castæ, ac temperantiæ ple-

Theodoretus

næ festiuitates: non illę quidem mero delibutæ, non comissionibus leues, non cachinis solutæ, sed Diuinis canticis personantes, &c. †

¶ Neque verò intelligendum est Christianos, ob eam rem, gentilitiæ superstitioni communicasse; aut eorum se sordibus inquinasse. Quippe imperatorum lege lata, eiusmodi conuiuia, sublata prorsus omni superstitione, ad excitanda publica gaudia celebrantur. Arcadius & Honorius Imp. in L. III. de paganis sacrificijs & templis. ¶ PROFANOS ritus iam salubri lege summouimus: ita festos conuentus ciuium, & communem omnium letitiam non patimur summoueri. Vnde absque vlllo sacrificio, atque vlla superstitione dānabili, exhiberi populorum voluptates, secundum veterem consuetudinem, ministrari etiam festa conuiuia, quando exigunt publica vota, decernimus. † Has igitur & alias eiusmodi epulas, quæ remoto luxu, caritatis gratia fiunt. B. Greg. probat lib. II. Epist. XXXVII. *Conuiuia quæ ex intentione impendende caritatis fiunt, rectè vestra fraternitas in suis epistolis laudat.*

¶ Et quidem si cum sobrietate fiant, merito festorum dierum letitiam augent, neque damnantur; imò probantur in sacris. Esdræ. II. lib. cap. VIII. Dixit Nehemias, & Esdras populo. *Ite comedite, & bibite mulsum, & mittite partes his, qui non preparauerunt sibi: quia sanctus dies Domini est.* Et Tob. II. ¶ cvm esset dies festus Domini, & factum esset prandium bonū in domo Tobia, dixit filio suo; Vade, & adduc aliquos de tribu nostra timentes Deum, vt epuletur nobiscū. † Et certè cum Deo placent opera nostra (placēt autem,

Imperatorū lex de his cenis.

Lex. 4. De pagā. sacrif. & temp.

Eiusmodi cenæ probata in Sacris Esd. I. 2. c. 8.

Tobia. 2.

tem, quoties Sanctorum Martyrum victorias, grati animi memoria celebramus) tunc prodesse nobis merito existimabimus, quidquid cum modestia, & sobrietate curando corpori indulserimus. Laudabo auctorem Ecclesiastem cap. IX. *Vade ergo, & comedere in letitia panem tuum, & bibe cum gaudio vinum tuum, quia Deo placent opera tua.*

¶ Iure ergo commendantur à Tertull. in Apolog. cap. XXXIX. & à B. Cypriano lib. III. ad Quir. cap. III. à D. August. lib. II. contra Faust. cap. III. & XX. Denique à Clemente Rom. Apostolic. Const. lib. II. cap. XXVIII. à quo Agapæ nominantur, vti à Tertull. lib. II. ad vxorem. Agapæ enim caritatem significat, & ideò quæ olim conuiuia ex caritate fiebant, Agapæ dicebantur. Sed interdum Agapes, & Agapetæ honesto vocabulo concubinæ appellatur, vti apud B. Gregor. Nazianz. in præceptis ad Virg. & apud Scholiastem videas. Quam certè consuetudinē B. Hieronymus damnat in Epist. XXII. ad Eustochium. Datæ olim in Ecclesia: innuit B. Paulinus in Natali S. Felicis VI. vbi inter alia donaria Martyri oblata, opima fercula numerat.

*Mente pares, ope diuersi nec segnius illi
Fercula opima cibus: ceruis aulea ferisque
Larga quidem, sed muta dicant.*

Sed eam quoque cōsuetudinem in deterius prolapsum atque ab hominibus, (vt fumus proni in peius) nimia licentiā deprauatam, idem iu Natali eiusdem IX. conqueritur.

*Atque vtinam sanis agerent hæc gaudia votis,
Nec sua liminibus miscerent pocula sanctis.*

L 3 Paulò

Ecclesiastes.

Commēdata ab Ecclesiæ Patribus.

Agapēdicta

Agapetæ olim quæ.

Agapæ data aliquando in Ecclesia.

B. Paulinus

Ea consuetudo deprauata

- B. Paulinus** Paulo post. *Ignoscenda tamen puto, talia paruis
Gaudia, quæ ducunt epulis: quia mentibus error
Irreperit rudibus; nec tantæ coniciat culpa
Simplicitas pietate cadit, male credula Sanctos
Perfusus balante mero gaudere sepulcris.*
- Mero lauta
sepulcra.**
- Prudentius.** Nescio quid simile, & certe ex gentilitio ritu apud
Prudent. in Peristeph. Hym. de B. Fructuoso & so-
ciji, lego.
- Tum de corporibus sacris fauilla
Et perfussa mero leguntur ossa.
Quæ raptim sibi quisque vendicabat.*
- Sed ego lauta interpretor, ad ignis, cinerisque reli-
quias expurgandas: non iuxta ritum veterem. De
quo Aeneid. VI.
- Virgilius.** *Reliquias vino, & bibulas lauere fauillas.*
- Apapxsubla
ta à Conc.
Laod.** ¶ Iure igitur deletus hic ritus, seu verius, abusus,
à Concilio Laodicen. Can. XXVIII. Dist. XLII.
*Non oportet in Basilicis, seu Ecclesijs Agapen facere, &
intus manducare, vel accubitus sternere. Cauetur idem
in Concilio Tridentino Sess. XXV. in Decreto de in-
uocatione, & veneratione Sanctorum. Damnauerat
1. Corin. II. Apostolus. I. Corinth. cap. XI. Nunquid domos non
habetis ad manducandum, & bibendum? aut Ecclesiam Dei
contemnitis.*
- Concil. Trid.**
- 1. Corin. II.**
- Acenbitus in
templis quor
si m.** ¶ Quod autem in Laodicensi Concilio additur
de accubitu in templis, aut de stratis tricliniaribus
lectulis intelligi potest, aut etiam de cubicularijs ad
somnos captandos, in Martyrum peruigilijs: quibus
vel intratemplum, vel etiam pro foribus excubabāt,
ex gentium more. Vnde Tertullianus de Habitu mu-
lieris. *Si in Idolio recumbere alienum est à fide, quanto
magis*
- Tertullianus
explicatus.**

magis in Idoli habitu videri. Deperuigilijs autem B.
Paulinus in Natali S. Felicis. IX.

*Per totam vigiles extendunt gaudia noctem:
Letitia somnos, tenebras funalibus arcent. Et Nat. I.
Tua limina mane
Mundicie curare fines, & nocte vicissim,
Excubijs seruare pijs.*

Quictiam mos ab Hebræis videtur acceptus. I. enim
Reg. cap. II. feminarum excubias ad templi limina
fuisse legimus. Itaque de Heli Sacerdote scribitur.
¶ **ET** audiebat omnia, quæ faciebant filij sui vniuer-
so Israeli, & quomodo miscebantur cum mulieribus
quæ excubabant ad ostium tabernaculi. † Tu verò
Tabernaculi nomine templum intellige: aliàs enim
mulieribus non licebat ad ostium tabernaculi acce-
dere. Et Lucæ. I. Anna Prophetissa nō recedit à tēplo
in ieiunijs & obsecrationib⁹ seruiēs die, ac nocte.

¶ Denique vt de epulis nihil amplius dicam, eo
luxus & licentia processerat, vt non festis modò di-
ebus, sed penè quotidie conuiuia ista darentur. B.
Augustinus Epist. LXIII. in Can. Comestationes.
XLII. Dist. ¶ **COMESTATIONES**, & ebrie-
tates istæ concessæ, & licite putantur; ut etiam
in honorem Beatissimorum Marty-
rum, nō solum per solemnes di-
es (quod ipsum quis non lu-
gēdum videat, qui hęc
nō carnis oculis in-
spicit) sed etiam
quotidie ce-
lebratur.

†*†

CAP.

Pernigilia
Martyrum.

B. Paulinus

B. August.

CAPVT. XX.

TEMPLORVM OLIM LIMINA CORONA

ta, adorata, & inuncta, ex ritu veteri. Gentibus ad fores ædium, & portas urbium Deorum simulacra, quæ idemtidem curata. Statua principum virorum ad ianuas: salutata interdum pro illis: ad quas etiam thus, & cerei. Qui amarent cur amatorum foribus oscula, ferta, & unguenta darēt.

Excubia ad
Templorum
ianuas.

IXI Paulo ante ad templorum limina excubias egisse nostros, in martyrum pervigilijs. Tantus enim sub Ecclesiæ nascentis exordia, vel sacris reliquijs cultus, vel templis honos habitus est, ut ipsa etiam limina deoscularētur.

Limina adorata.
B. Chrysof.

Chrysofomus Homil. XXX. in II. ad Corinthi. ¶ TEMPLI vestibula, & aditum osculamur, cum alij alios osculamur. At non cernis quotnam homines etiam vestibula templi huius exosculantur? illi quidem flectētes caput; alij autem manu tenentes, & ori manum admouentes. † B. verò Paulinus Natali. III. S. Felicis.

Cernere tunc passim est, sacra purgata medela
Pectora liminibus sterni, iam mente refectos.

Fortunatus.

Et Fortunatus Poeta de Basilica Rauennate:

Rursus Apollinaris pretiosa limina lambe,
Fusus humi supplex.

Prudentius. Prudentius etiam Peristephan. Hym. II.

Ipsa

Ipsa & Senatus lumina
Quondam Luperi, & Flamines,
Apostolorum ac Martyrum
Exosculantur limina.

De fertis Paulinus vbi supra.

Spargite flore solam, prætexite limina fertis.

Ethoc etiam ex ritu veteri, quo vncta, coronata, & adorata limina. Arnobius lib. I. Cum Deorum ante ora prostrati, limina ipsa conuerterent osculis. Tibullus lib. I. Eleg. II.

Non ego si merui dubitem procumbere templis,

Et dare sacratis oscula liminibus.

Non ego tellurem pedibus perrepere supplex;

Et miserum sancto tundere posse caput.

Quem ad morem Prudentius in Romano ita canit.

Sed credo magni limen amplectar Iouis,

Qui sic citetur legibus vestris.

Ouidius præterea in. I. Metamorphoseon libro.

Vt templi tetigere limen, procumbit vterque

Pronus humi; gelidoque pauens dedit oscula saxo.

Iuuenalis Saty. VI. Tarpeium limen adora.

Nec ad templorum modo limina eiusmodi superstitione; sed ad ædium etiã priuatarum. Nam apud Plautum limen superum & inferum religiose salatur; & illæ apud Virgilium Aeneid. II.

Amplexaque tenent postes, atque oscula figunt.

Puto ita factum quia pro foribus Deorum simulacra, ut alibi dixi; deinde quia sui etiam foribus, limini, cardini præfecti Dij. D. Augustin. lib. III. De Ciuit. Dei. cap. VIII. ¶ VNVM quisque domui suæ ponit ostiarium, & quia homo est, omnino sufficit. Tres

Ornata fertis

Omnia ex ritu veteri.

Tibullus.

Prudentius.

Ouidius.

Eadem priuatim in ædibus superstitione.

Virgilius.

Pro ædium foribus Deorum simulacra.

B. August.

M isti

Tertullianus isti Deos posuerunt, Forculum foribus, Cardeam cardini, Limentinum limini. † Ante Augustinum etiam Tertullianus De corona milit. ¶ **AT ENIM** Christianus nec ianuam suam laureis infamabit, sinorit quantos Deos ostijs Diabolus affinxerit. Ianum à Ianua; Limentinum à limine; Forculum, & Cardam à foribus, & cardinibus: & Tyræum Apollinem, & Antelios Dæmones apud Græcos. † Ij enim Tyræon vocant, quidquid foribus obiacet, & extra illas est. Ita Tyræi Apollinis aræ ante fores, à Græcis celebrantur: & Antelij Dij sunt, qui pro foribus dedicantur.

Amatores liminacoronant vngunt, & adorant. ¶ Ita amatores vt eos sibi propitios redderent, & faciles aditus præberent, fertis, vnguentis, adoratione colebant. Lucretius lib. III.

Lucretius. *At lacrymans exclusus amator limina saepe
Floribus, & fertis operit; posticusque superbus
Vnguit amaracino, & foribus miser oscula figit.*

Vda. fores Perso cur. Ideo etiam apud Persiū Sat. V. vda fores appellatur, quia vnctæ, aut sparse lacrimis, nisi mero rigatæ.

*An rem patriam rimore sinistro
Limen ad obscœnum frangam, dum Chrysidis vdas
Ebrius ante fores, extincta cum face canto.*

Plautus. Itaq; Plautus. *Agite, bibite festinæ fores,
Potate, site mihi volentes propitiæ.*

Tibullus. Tibullus libro. I. Elegia. II.

*Te meminisse decet quæ plurima voce peregi
Supplice, cum posti florida ferta darem.*

Quidius. Inter Quidij præcepta III. De arte. illud etiam.

*Postibus & supplex precibus blandire puellæ,
Et capiti demtas limine pone rosas.*

Cu

Cuiusmodi multa passim apud poetas. Quo de ritu Athenæus egregiè lib. XV. cap. II. ¶ **AMATORVM** vero limina coronant: vel honoris gratia, eorum velut Dei cuiuspiam vestibulum coronant: vel non amatis sacrificantes, sed ipsi amori postea coronas deponunt? est enim amatum Amoris simulacrum: cuius cum domus sit templum, amatorum fores coronant: ideoque nonnulli in amatorum foribus sacrificant. † Hæc ille: quare nihil mirum si ferta foribus, vinū, coronas adhibeant, cum eas quasi numinum simulacra colant; in quorum religione & ornatu illa omnia consumuntur. Cicero. III. in Verrem. ¶ **OMNES** matronas, & virgines conuenisse cum Diana exportaretur; vnxisse vnguentis, compleisse coronis & floribus. † Et lapis vetus Romæ apud Lipsium ad lib. I. Annal. Taciti, qui de hoc ritu inibi, & Elect. lib. II. cap. XVIII. **DEINDE. CORONIS. INLATIS. SIGNISQVE. INVINCTIS.**

¶ Nec mirum si hæc circa Deorum imagines, cū circa mortalium fierent, ad quas interdum præter lectisternium, de quo supra, thus & cerei: perinde atque ad sanctiores aras. Cicero. III. Offic. de Caio Mario, qui vnus de re nummaria constituit. *Et ea res, inquit, si queris, ei magno honori fuit: omnibus vicis statuæ factæ sunt: ad eas thus & cerei.* Item Coronæ etiam. B. Ambrosius Ser. X. in Psal. CXVIII. *Qui coronat imaginem imperatoris, illum utique honorat, cuius imaginem coronauit.* Quid? quod nudari etiã ante statuã, capitale interdū fuit. Xiphilinus in Domitiano: *Mulier quod exuta fuerat ante statuam Domitiani, damnata, & interfella est.* Cuius ille crudelitatis non serò

*Athenæus.
Amatorum
limina cur
coronata.*

*Cicero.
Idola vnctæ
& coronata.*

*Ad statues
ibus & cerei*

Cic. 3. Offic.

*Itē Corona.
B. Ambros.*

*Nudari ante
statuam capi
tate.
Xiphilinus.*

pœnas dedit: nam & occisus à suis est, & statuæ eius omnes euerſæ ac diſſipatæ.

*Adianuasſa
lucata.
Lucretius.*

¶ Ex quoque ad ianuas pro dominis ſalutatæ. Lucretius.

Tum portas propter, abena

Signa: manus dextras oſtendunt attenuari,

Sæpè ſalutantium tactu, præterque meantum.

Alciatus..

Quod Alciatus lib. VIII. Parerg. cap. VIII. de patronorum ſtatuſ accipit, quas illi clientibus ſalutandas adorandasque pro foribus proponebant; cum ſui copiam facere non poſſent: aliàs enim principum viro- rum ſtatuæ ante fores cum hoſtium ſpolijs, quæ mutatis etiam dominis, ipſæ non mutabantur. Plinius lib. XXXV. cap. II. ¶ ALIÆ, inquit, foris & circa limina animorum ingentium imagines erant, affixis hoſtium ſpolijs, quæ nec emtori refringere liceret, triumphabantque, etiam dominis mutatis, ipſæ domus: & erat hæc ſtimulatio ingens, exprobrantibus tectis quotidie imbellem dominum intrare in alienum triumphum.

*Matutinaſa
lutationes.*

¶ Quod autem ad matutinas illas ſalutationes attinet, res eſt non obſcura. Teſtimonia à quibuſdã collecta ſunt aliquot: inſigne illud Virgilij Georg. II.

Virgilius.

Si non ingentem foribus domus alta ſuperbis

Mane ſalutantium totis vomit adibus vndam:

At ſecura quies, & neſcia fallere vita.

Id tam ſolemne ſeruatum, vt etiam in bello milites centuriones, tribunos atque imperatores ſuos manè conſalutarent. Iosephus lib. III. de bello cap. III. vbi de Romanorum diſciplina militari. ¶ MANE autem milites quidem ad Centuriones, illi verò ad Tribu-

Iosephus.

nos

nos conueniunt ſalutatam: cum quibus ad ſummum omnium ducem vnuerſi ord. nam principes. † Sed præter ea, quæ ex Cicerone, Martiale, Suetonio, Diono alij. q; laudari poſſunt, hoc ſolum Philonis addam, quo oſtendam id non Romæ ſolum ſed in alijs etiam prouincijs uſita u. n. Hic enim in lib. I. de monarchia, cū legè Hebræorū de nō colendis Dijs aureis atque argenteis, quæ inter ſacras habetur, non ſolum ad idolorum cultores ſpectare contenderet; ſed ad auaros etiam diuites pertinere, qui nummos pro numinibus colerent; illos etiã hac lege perſtringi putauit, qui cum ipſi diuitijs carerent, alienas admirarentur; adeo vt earum dominos pro Dijs haberent, ſalutarent, etiam ſupplicarent. ¶ QVIN & illos, inquit, qui cum non poſſint diuitias proprias habere, quod his careant, alienas mirantur, non minus auari quam illi priores, quos adoraturi manè ad ædes eorum, tanquam ad ſanctiſſima templa curſitāt, bona petitori ab his qua ſi numinibus. † Aegyptiorū opinor, morem reprehendit, apud quos ille degebat, atque etiam Romanorum, in quorum illi erāt imperio & poteſtate. Quanquam apud Romanos etiam inclinante rep. mos hic euaniſſe videtur. Suetonius in Sergio Galua. cap. IIII. ¶ VETEREM ciuitatis exoletumque morem, ac tantum in domo ſua hærentem obſtantiſſimè retinuit, vt liberti, ſeruique bis die frequentes ad eſſent, ac mane ſaluere, veſpere valere ſibi ſinguli dicerent. † Atque hæc de ſimulacris & ſtatuſ ante fores: de quibus Lucretium Alciatus accepit.

¶ Lambinus enim aliter cenſet; de ſimulacris po-

M 3

ſſe

*Qui mos non
Romæ ſolum
ſed in prouin-
cijs.*

Philo Inde

*Sed euaniſſe
apud Roma-
nos.
Suetonius.*

*Deorū idola ad vrbū por-
tas.*
 se intelligi, ad vrbis portas collocatis; quas qui ibāt redibantque peregrē, salutare consueuerunt. Cuiusmodi apud nos ritus solemnissimus; quo Sanctæ crucis, ac Diuorum signa, aut sub dio, aut in facellis etiam, pro portis vrbium collocantur. illis inrerdum non solū adoratio præstita, sed etiam victima cæsa. Iosephus De bello. Iudai. lib. VII. cap. XXIIII. de Vespasiani & Titi triumpho. ¶ IBI & cibum capiebant, & triumphalibus vestibibus amicti, Dijs ad portam collocatis cæsa hostia, inter spectacula transeuntes triumphum ducebant. † Imperatorum etiam statuas ad portas vrbium lego, apud Xiphilinum in Seuero. ¶ NAM fulmen, inquit, in statuam ipsius, quæ ad eam portam collocata erat, qua exercitum erat educturus, quæque spectabat in viam, qua illuc itur, cecidit.

Quæ superstitio etiā apud Hebræos. Machab. lib. 1. cap. 1.
 ¶ Sed ne longius faciam, dico hanc superstitionem ad Hebræos etiam permanasse. nam post edictum Antiochi. ¶ PER vniuersas ciuitates Iudæ in circuitu ædificauerunt aras; & ante ianuas domorum, & in plateis incendebant thura, & sacrificabant † Nempe quia ex gentium ritu, idola in comitis, in domibus, ad vestibula, & ianuas. Isaia. LVII. ¶ ET post ostium & retro postem posuisti memoriale tuum, quia iusta me discooperuisti, & suscepisti adulterum. † Hoc est, Idola tibi Larium, aliorum ve Deorum, Gentium in morem, in ipso domus introitu collocasti, vt frequens eorum aspectus egredientem te, atque regredientem susceptæ religionis commoneret. Itaque existimo hanc ob causam offensiones oculorum idola dici apud

Ezech.

Ezech. cap. XX. *Vnusquisque offensiones oculorum suarum abijciat.* Scholiastes statuas intelligit, & signa, quæ in domibus habebant. Cumque constet ex iudicum, Regumque libris, & ex Ezechielis capite. XVI. qui ita scribit: ¶ AD omne caput viæ, ædificasti signū prostitutionis tuæ. † & paulò ante. ¶ Aedificasti tibi lupanar, & fecisti tibi prostibulum in cunctis plateis. † vbi de hoc ritu apertè, tametsi sub his meretricis, lupanaris, atque prostibuli involucris, vt apud nostrum interpretem Hieronymum Prado, inter alios videas: cum constet, inquam, non solū excelsos montes, & colles, templumque ipsum Deo sacrum, vrbem totam Hierusalem, vias, plateas, fora, compita, domosque priuatas idolis refertas; rectè à Propheta offensiones oculorum vocantur: quia in egressu; regressuque, in obeunda vrbe sæpissimè offendebantur. Quanquam offensiones etiam oculorum aptè dicantur, quia eorum aspectu decepti oculi, corda, (in quæ dominari maximè solent, vt alibi ostendi) in fraudè inducerent, & idololatriæ scelere obligarēt. Ideò Numer. XV. iubentur Hyacinthinas pallijs fibrias annexere, vt earum aspectu recordarentur mandatorum Domini: *Ne sequerentur cogitationes suas, & oculos per res varias fornicantes.*

Videor hac rerum varietate ductus, aberrasse ab instituto: ad quod sine vlla mora iam redeo.

†*†

**

Idola cur offensiones oculorū Ezech. 20.

Numer. 15.

CAP.

DE SACRIS MVNERIBVS NATALITIIS.

Data, & accepta. Flores, vela, cerei, lampades, vnguenta, tabellæ sepulchris, & templis oblata. Clypei qui olim in templis. Eorum dedicationes, quæ interdum anniuersariæ, vt celebrata.

*Natalitia
munera.*

EC defunt in sacris Natalitijs munera: nam & data, & accepta B. Paulinus ostendit in Natali VI. vbi donarijs videas aras, sepulcra, templa magnificè cumulata: vela tū pura, tum picturis illuminata prætenfa foribus; belluata tapetia, pictos cereos, argento incisas imagines pro foribus templorum appensas, lampadibus altaria coronata, odores denique, quemadmodum olim Genio, sepulchris insperfa. Paulinus itaque.

*Cedo, alij pretiosa ferant donaria, meque
Officij sumtu superent, qui pulcra regendis
Vela ferant foribus; seu puro splendida lino;
Sine coloratis textum fucata figuris.
Hi laues titulos lento poliant argento,
Sanctæque præfixis obducant limina lamis.
Ast alij pictis accendant lumina ceris,
Multiforesque canis lychnos laquearibus aprent;
Vt bibrent tremulas funalia pendula flammis.*

Vela quid.

Sed quæ nam ista vela? intensa foribus ad obumbrandum

dum quidam existimant. Ego verò, prætenfa sepulchris, siue ante fores fulpenla, religionis ergo atque reuerentiæ; vt olim ostentandæ maiestatis gratia, ad cubicula imperatorum. De quibus Tacitus lib. XIII. Lamprid. in Eligab. Iul. Poll. lib. X. Seneca Epist. XXCI. De illis Greg. Turon. lib. III. Miracul. B. Martini. cap. I. & II. ¶ ACCESSI haud temerarius ad locū sepulchri, proiectus quæ solo orationē fudi, atque secretius à pendentibus velis, vno sub vestimento iniecto filo, Crucis ad hoc signaculum depinxi: protinus dolore sedato, abscesi. † Et Paulo post. ¶ Accessi iterum quærere sanitatē ad tumulum, tactus quæ; à dependētibus velis, protinus stetit venæ pulsus. † Et sane vela fuisse constat ante sanctiores aras, statuasque apud antiquos, vt vidit optimè Lipsius Elect. lib. II. cap. XVIII. vbi Apuleium ad hunc morem corrigit lib. XI. *Ac dum velis candentibus reductis in diuersum, Deo venerabilem conspectum apprecamur.*

¶ De Hebræorum velis multa in sacris litteris. Iudas vbi altare instaurauit, vela appendit Machab. lib. I. cap. III. Qua de re Iosephus lib. XII. cap. X. Antiquit. ¶ QVOD diligenter emundans, introduxit noua vasa, candelabrum, & mensam, & aram ex auro factam. Recomposuit autem, & vela in ingressu, & ianuas ipsas reconstruxit. † Qua in re tanta religio, vt eorum custodiæ non nisi sacerdos aliquis præficere-tur. Iosephus lib. XIII. Antiquit. Iudaic. capit. XIII. De Crasso Syriæ præside, qui templum depredatus est. ¶ TRADIDIT verò ei hanc trabem custos pecuniarum Eleazarus nomine Sacerdos, non maleuolo animo, nam iustus, & bonus fuerat: sed dum

*Olim ad cubi-
cula Impera-
torum.*

*Gregor. Tu-
ron.*

*Vela ante a-
ras.*

Apuleius.

*Vela apud
Hebræos.*

Iosephus.

*Eorū custos
sacerdos.*

Iosephus,

commiffa fuiffet ei custodia velorum templi, quæ mira pulcritudine, vel constructione pretiofiffima refplendebât in hac trabe pendentia. † Hæc erat aurea minarum pondere trecentarum, quam Crassus Romanorum dux, qui Gabino successerat, per summam perfidiam abstulit. De nostris verò velis meminit Gregor. lib IX. Epist. XXXVIII. & lib. II. Epist. XLIII. & lib. VIII. Epist. XV. B. Ambros. ad Marcellinam. August. de Ciuit. Dei lib. XXII. cap. VIII. & alij sæpe. Quæ pura interdum oblata, vt supra Paulinus, & in Natali. III.

Vela interdum pura.

Aurea nunc niueis decorantur limina velis.

Interdum picta.

Interdum etiam picta, vt præter Paulinum Venantius Fortunatus docuit lib. II. Carm. in Homil. V. Crucis. vbi de velis Cruci oblati, quæ Crucis signo in texta fuisse significat. Vela etiam figuris fucata dixit Paulinus: cuiusmodi olim in theatris maximè in vsu. Xiphilinus in Nerone. ¶ VELA etiam, quæ per aerem expansa ad arcendum solem purpurea erant. Inq; ijs medijs Nero acu pictus currum agitans, circum verò vndique aureæ stellæ. † De his etiam velis quæ in templo, mentio fit in I. lib. Machab. cap. VI. vbi de templi cuiusdam ornamentis, sic. ¶ ET audiuit esse ciuitatem Elymaidem in Perside nobilissimam, & copiosam in argento, & auro, templūq; in ea locuples valdè, & illic velamina aurea, & loricas, & scuta, quæ reliquit Alexander Philippi Rex Macedo, qui regnavit primus in Græcia. †

Machab. lib. 1. cap. 6.

Vela picta in templis.

¶ Vela autem cum depictis imperatorum imaginibus, vel cum eorum nominis inscriptione in templis appēdebātur. De his Tertullianum accipio, qui

in

in lib. de habitu mulieris ita scribit: ¶ SED & parietes Tyrijs, & Hyacinthinis, & illis regijs velis, quæ vos operosè resoluta transfiguratis, pro pictura abutuntur. † Ea tituli dicebantur à tuendo; quod cum locum vbi essent, pro suo vindicarent, atque tuerentur, vt in eum nemo auderet inuadere. Cortinas regias appellauit Ambrosius ad Marcellinam scribēs: docuit Baronius Cardinal. Annal. Tom. II. ita etiam titulus pro ecclesia capitur, quod in loco vbi erat erigenda Crux in titulum poneretur. docet idē Cardinalis inter alios in Martyrologio Rom. XXVI. Iulij. & Prudentius Hym. V. de S. Vincentio.

Tertullianus explicatus.

Vela cur tituli dicta.

Titulus pro Ecclesia.

Prudentius.

Iam nunc & ossa exstinxero

Ne sit sepulcrum funeris,

Quod plebs gregalis excolat

Titulumque figat Martyris.

Id est, crucem in titulum statuam, vt sacer locus significetur Ecclesiæ designatus.

¶ Quanquam, vt supra diximus, Tituli etiā Martyrum dicebantur vela, cum de pictis eorum imaginibus, aut sola nominis inscriptione notata: vt olim Clypei imperatorum, de quibus infra. Quod autem addit titulos ex argento, & lamnas ad templi limen affixas, eas oportet intelligi Diuorum imagines ex argento fuisse, quæ ad festum ianuarum ornatū adhiberentur, quæ propriè tituli dicti. Ex argento autem facti ex vetere inuento. Imagines enim illustriū virorum ex auro, argentoque suspensæ videbantur in templis, instar Clypei rotundæ. Plinius. Scutis qualibus ad Troiam pugnatum est continebantur imagines. vnde & nomen habuere Clypeorum. De his Suet. in De-

Tituli ex argento quid.

Clypei quid. Plinius.

mi.iano cap. XXIII. Trebell. in Claudio : Liuius lib. XXV. Valer. Max. lib. VIII. cap. XV. quorum testimonia non est cur describam ex eruditissimo Lipsio: qui hæc ad Annalium Taciti lib. II. Addam tamen nonnulla alia, quæ hunc morem illustrent. Sueton. in Caligula cap. XVI. ¶ QUAS ob res inter reliquos honores decretus est ei Clypeus aureus: quem quotannis certo die collegia sacerdotum in Capitolium ferrent, senatu prosequente, nobilibusque pueris, ac puellis carmine modulato, laudes virtutum eius canentibus. † Datum autem in Glypei dedicatione epulum. lapis me docet apud Lipsium.

Si et minus.

*Clypeus de-
i.atio.*

Epi. l. in ca.

NESTORI.

AVG. NEPETE

HIC. LVDOS. FECIT

ET. DEDICATIONE

STATVAE. PATRONI

QVAM. IPSE. POSVIT

ET. CLYPEI. SVI. ITERVM

MVNICIPIVS. NEPESINIS

EPVLVM. DEDIT

Philo Indæ Addo etiam Philonem de legatione ad Caium. narrans enim quanta ab Alexandrinis mala perpessi essent Hebræi, scribit profuchas igne succensas tanta hostium rabie atque infania, vt ne suis quidem ædificijs pepercerint, modo Hebræorum vastaret: quãquam in illis multa imperatorum donaria multaque gloriæ monumenta ¶ TACEO, inquit, deletos à furentibus eodem incendio honores Romanorū principum, Clypeos, coronas, statuasque auratas cum suis titulis, quos reueriti continere impetum debuerant:

rant: sed tunc ferociebant non timentes Caium vindicem, quem norant Iudæis insensissimum, &c. † Quin & ipsi etiam Hebræi Clypeum aureum Romæ, veluti seruatae fidei atque amicitiae monumentū perpetuum deuouerunt. De eo. S. C. legitur apud Iosephum lib. XIII. cap. XVII. ¶ L. VALERIVS Lucij filius. Cos. Conueniente Senatu Idibus Decemb. in templo Concordiæ, præfente L. Copinio, L. Collina filio, & Ceparo filio Quirini, de his, quæ Alexander Dorothei, & Numenius Antiochi, & Alexander Iasonis, Iudæorum legati, optimi viri, & auxiliares locuti sunt, renouantes cum Romanis gratias & amicitias pristinas, Clypeum aureum pro indicio auxiliorum deuouerunt, quinquaginta milium siclorum, &c. Placuit igitur Senatui amicitias & societatem cum eis cõponere, & omnia quæ supplicauerunt concedere, Clypeumque suscipere. † Hactenus. S. C. De scutis Alexandri in templo suspensis proximè dixi ex lib. Machab. I. cap. VI. Et Senecam ego ex isto ritu interpretor in Epistola. CXVI. vbi de Dei cultu sic agit. *Colitur autem non taurorum opimis corporibus cõtrucidatis. nec auro argenti, suspeso.* Nec absimile illud Philonis de legatione ad Caium: vbi de Augusti templo, apud Alexandriam, sublime scibit esse, *Ingens, ac conspicuum, quale nusquam alibi: plenum donarijs, pictis tabulis, & statuis, circumquaque ornatum auro, argentoque.* Nempe quia ex auro argentoque clypei, & imperatorum imagines.

Hebræi Clypeum Romæ deuouerunt.

S. C. De eo apud Ioseph.

*Seneca expli-
catus.*

*Item Philo
Indæus.*

*Tituli vt pro-
scribis.*

¶ vt autem hi tituli pro foribus collocarentur, cõiactari licet, cum ex his, quæ Paulinus scribit, tum ex his, quæ in celebrioribus festis ad templorum ia-

nuas Romæ visuntur. Festus enim in his adhibetur ornatus: id est, ramorum, ac frondium ferta; quos nunc *Festones* dicimus. In his orbes, aut quadra ex interuallo relicta: in quibus tituli, siue vela depictis Diuorum imaginibus includuntur. Paulinus supra:

Paulinus.

Spargite flore solum, prætexite limina fertis.

Itē. *Sanctaque præfixis ebdueant limina lamnis.*

Serta & tituli ad templorum limina.

Vides ferta & titulos ad limina? nihil dubito quin hæc fuerit ratio collocandi. De his ego titulis Prudentium accipio in Hyppolito:

Prudentius explicatus.

Ipsa illa exuuia anima, que continet intus,

Ædicula argente fulgurat ex solido.

Præfixit tabulis diues manus æquore lævi

Candentes, recantum quale nitet speculum.

Iuuenalis.

Et forsam hoc illud est Iuuenalis Sat. VI. vbi similis ornatus non ob religionem in templis, sed ob letitiam nuptiarum in ædibus, in quibus vela & rami.

Ornatas paulò ante fores, pendentia liquit

Vela domus; & adhuc virides in limine ramos.

Sed hic aulea licet intelligi, quibus in letitia nuptiali, aut festis alijs diebus, domestici parietes vestiuntur.

CAP.

CAPVT XXII.

QUESTIVM PRÆTEREA DE SACRIS

muneribus Natalitijs. Floribus, vnguentisque conspersa sepulcra. Pecunia, obsoniaque in pauperes erogata. Libri etiam, & carmina Martyribus oblata: & ab his interdum accepta. Vnguenta, & liquores saluberrimi ex ossibus: fugati ab obsessis corporibus demones: edita mille prodigia.

LORES præterea & vnguenta Genio fusa: eadem circa sepulcra Martyrum, quorum Natalitia colerentur. De floribus proximè Paulinus; addo & Prudent. in Peristeph. Hym. III. in B. Eulaliæ laudem.

Floribus & vnguentis sparsa Martyrū sepulcra

Prudentius.

Carpite purpureas violas,

Sanguineosque crocos metite.

Non caret his genialis hyems.

Laxat & arua tepens glacies:

Floribus vt cumulent calathos

Ista comantibus è folijs

Munera virgo, puergne date.

Floribus autem sepulcra ab Aethnicis cumulari solita, eorum maximè, quos in diuos retulissent, decantatum est. Domitianus quosdam interfici iussit, qui ferta in locum, quo Paridem saltatorem occiderat, intulerunt. Auctor Xiphilinus in Domitiano.

Flores olim in Aethnicorū sepulcris.

Xiphilinus.

De

- Martyrū se- pulcra: amūtia* De vnguentis idem Paulin. in Nat. VI. S. Felicis: *Martyris hi tumulum iudeant perjundere nardo; Et medicata pro referant vnguenta sepulcro.*
- Prudentius.* Cui consonat illud Prudentij in Hippolito: *Oscula perspicuo figunt impressa metallo Bahama diffundunt; flectibus ora rigant.*
- Munera in pauperes erogata.* Multa etiam munera in pauperes, vt olim sportulæ, erogata. idem Paulinus supra. *Cedo equidem, & vacuo multis potioribus anno, Quis gratis ære sinus releuatur egente repleto: Qui locuplete manu promptaria ditia laxant, Et varijs animam sponsantis dotibus auctant. &c.*
- B. Paulinus* Libri olim & carmina à doctis viris missa: habes B. Paulini, Prudentij, aliorumque natalitia carmina: habes homilias, & orationes patrum in Natali Sanctorum.
- Dant munera ipsi Martyres.* ¶ Dat tamen munera is, cuius natalis agitur: neque id in sacris Natalitijs desiderabis. Dedere illi plurima, maximaque, & magnificentissima, cum aliàs tum maximè Natali suo. Docebit idem Paulinus. *Sine hoc Natali studet indulgere diei, Et paucis alias det opera; quod plura benignus Natali det dona suo.*
- Paulinus.* Cuiusmodi autem munera? Dæmones ab obsessis corporibus fugantur: lux oculis cæcis, gressus pedibus, salus ægris, vita mortuis datur: extinguuntur incendia: sistuntur torrentes aluei; prodigia mille cernuntur: quæ non est huius instituti sectari. Vnguenta Martyribus effusa: vnguenta quoque illi profundunt, ad pellendos morbos miræ virtutis. fidem facit Beatorum Andrea, Nicolai, Glicerix, Laurentij, & sociorum;

orum; Eufemiæ, Euthimij Abbatis, Elisabetæ Hungaricæ, aliorumque sepulcra: quæ partim antiquitus, partim etiam nunc vnguentis saluberrimis sca- tent. Nemo ferè erat hominum, qui ad Martyrum sepulcra quicquam rogaturus accederet, qui nō le- tus atque alacer, re impetrata, discederet. Ostendunt illa, quæ supra diximus de Gregor. Turon. ad B. Mar- tini sepulcrum: docent quotidiana prodigia: confir- mant illa Pruden. Peristeph. Hym. II. de S. Laurétio.

Multa à Deo impetrata.

Prudentius.

*Qua sit potestas credita,
Et muneris quantum datum,
Probant Quiritum gaudia,
Quibus rogatus annuis.
Quod quisque supplex postulat,
Fert impetratum prosperè:
Postcunt, litantur, indicant,
Et tristis haud vllus redit. Et in Hippolito.*

Scribo quod hæc eadem

Hippolito scio me debere: Deus cui Christus

Posse dedit, quod quis postulet, annuere.

Vides quod falsò veteribus de Genio persuassū (nē- pe ab eo, quæ natali die peterentur, impetrari) id in nostris natalitijs, martyribusque completum? Iam verò nihil mihi reliquum factum esse videtur in hac re, quod dicam, nisi illud tantum, quod tu postremo loco posuisti, de varietate Natalitiorum, quæ olim celebrabantur: nam & rerum, & locorum natalitiam celebritatē fuisse dixisti: quæ mihi pars etiam attingenda.

(† * * †)

(S * S)

•

○

CAP.

CAPVT. XXIII.

NATALIS CHRISTI REDITVS AB AEGYPTO olim celebris in Ecclesia. Item sacrorum magistratum, vt Pontificatus, Cathedræ, Episcopatus, victoria, atque triumphus. Templorum, etiam apud Hebræos. Missa in his munera.

Natalis Christi redit⁹ ab Aegypto.

Natales Cathedralæ.

NATALEM etiam reditus ab exilio celebratum, superius ostendisti: ego quoq; aliquid simile apud nostros ostendā. nam Christi reditum ab Aegypto summa olim religione celebratum, cum Græcorum Menologia, tum Romanum Martyrologium, item Bedæ, Adonis, Vsuardi docebunt: in quibus is dies VII. Ianuarij anniuersaria commemoratione recolitur. Atque vt illi non eum tantum diem, quo primum nati essent, sed eos etiam, quibus ad gloriam nati essent, & ad magistratus euecti, lucem reip. aspexissent, Natalis instar habebant: ita etiam nostri Pontificatus, Cathedræ, atq; Episcopatus Natalem diem anniuersaria letitia coluere. Tenuit enim vetus Ecclesiæ consuetudo, vt dies aniuersaria ageretur, qua quis alicui sedi præfectus esset Episcopus. De consuetudine Orientalis Ecclesiæ, satis monēt Græcorum Menologia, in quibus B. Basilij, Ioannis Chrysofomi, & aliorum agitur sedis Natalis dies. Quo etiā more, & ratione Romana

mana Ecclesia eam diē solemniter agere consuevit, quæ Romanæ Natalis est Cathedræ. De consuetudine scribit. S. Paulin. Epist. XVI. ad Seuerum.

¶ Tanta autem erat eius dici celebritas, vt ad Natalem Romani Pontificis agendum, finitimi omnes Episcopi Romam conuenirent. Hilarius Papa in Epist. ad Ascanium & cæteros Episcopos Prouinciæ Tarraconensis. *Letis ergo in conueniu fratrum quos Natalis mei festiuitas congregauerat litteris vestris.* Docent de ea resermones. S. Leonis Papæ, ea die habiti: & illud quod B. Ambrosius scribit de Felice Comensi Episcopo lib. VIII. Epist. LX. Editionis Romanæ. Et B. August. Ser. XXXII. De verbis Domini in fine, de die Natali Aurelij Episcopi Carthaginensis. ¶ **DIES** anniuersarius Ordinationis Domini senis Aurelij crastinus illucescit: rogat, & admonet per humilitatē meā caritatē vestrā, vt ad Basilicā Fausti deuotissimè venire dignemini. † Et de sua etiā anniuersaria Ordinationis die Homil. XXIIII. ¶ **VERVM** TAMEN cū dies anniuersari⁹ nostræ ordinationis exoritur, tū maximè honor huius officij, tāquā primū imponatur, attēditur. † In Rom. etiā Martyrologio Natales quidā Episcoporum festi atq; solemnnes habentur.

XIII. Iun. Ordinatio. S. Basilij Cesareæ in Cappadocia. quam in diem à Beda, Vsuardo, & Adone rejicitur. Agit de ea B. Greg. Nazianz. in Orat. de laudibus Basilij, & in funere patris, & in epistolis sæpè. III. Septemb. Ordinatio. S. Gregorij Papæ, Romæ: cuius mentio apud Gregorium Turonen. Hist. Frac. lib. X. cap. I. Paulus Diacon. de gestis Lōgobardorū. lib. III. cap. XII. Ioannes Diacon. in vita. S. Gregor.

Quanta in eo celebritas.

B. Hilarius.

B. Ambros.

B. August.

Ordinatio S. Basilij.

S. Gregorij Papæ.

S. Ambrosij VII. Decemb. S. Ambrosij Episcopi, & Ecclesiæ
Episcopi Doctoris ordinatio, Mediolani: quam etiã solemni-
tatem Græci celebrant, Natalemque dicunt, vt ex
eorum Menologio constat.

S. Zenonis VIII. eiusdem mensis, Ordinatio. S. Zenonis Episco-
Episcopi. pi, Veronæ. De his omnibus copiose Baronius Car-
Baronij Car dinalis, cuius laus est in Ecclia: à quo nos ista des-
dinalis laus. cribimus. Addam B. Augustini sententiam ex ferm.

B. August. XV. De Sanctis qui est II. de Cathedra S. Petri, vbi
sepe Diem illum Natalem appellat. ¶ RECTE igitur
Ecclesiæ Natalem sedis illius colunt, quam Aposto-
lus pro Ecclesiarum salute suscepit. † & Paulo post.
Quod Natalis ergo Cathedræ hodie colitur, sacerdotale ho-
noratur officium.

S. Crucis Na ¶ Inuētio autem S. Crucis, quasi Natalis est Cru-
talis. cis. Itaque à Græcis tertia die à Resurrectione Do-
mini, Crucis resurrectio celebratur: cum nimirum
sursum emergēs, prodigijs illustrata cælestibus, toto
orbiseprodidit. Exaltatio verò illius cū post insig-
nem victoriam à Cosirrhoe partam, restituta est, cur
non pro Natali eiusdem, atque victoriæ habeatur?
Nam Triumphus etiam illius, festus atque solemnus
Hispanis, Natalis victoriæ nobilissimæ anniuersa-
riam celebritatem habere, quis dubitet? cū sciat præ-
sertim ausum esse Ciceronem diem illum, quo rēp.
à coniuratione liberavit, Natalem reip. dicere in O-
rat. pro Flacco.

Victoriæ
Natalis.

¶ Natalem verò victoriæ Nualis de Turcis nos-
tra ætate comparatæ. VII. Octob. sub titulo comme-
morationis S. Mariæ de Victoria, ex decreto Pij. V.
Pontif. Mix. celebratur; atquè ob sempiternam eius
me-

memoriam, hoc titulo, templum Mediolani magni-
ficum ædificatum est: dignissimum tam insignis vic-
torix monumentum.

¶ Scimus etiam apud Hebræos Natales victoriæ
celebratos sacris, epulis, & muneribus missis. Dies
enim quo victoria de Holoferne Regis Assyriorū le-
gato, siue præfecto, per Iudith viduam, relata est, de-
creto Iudæorum inter festos relatus est. cap. XVI.

¶ DIES victoriæ huius festiuitatis ab Hebræis in nu-
mero Sanctorum dierū recipitur, & colitur à Iudæis,
ex illo tempore vsque in præsentem diem. † Diem
etiam Natalem coluere victoriæ, quam de Nicano re-
duce Demetrii Regis Syriæ reportarunt. Machab.
lib. I. cap. VII. ¶ ET letatus est populus valdè, & e-
gerunt diem illam in letitia magna. Et constituit agi
omnibus annis diem istam, tertia decima die mensis
Adar. † Ioseph. lib. XII. Antiq. Iudaicar. *Hæc victo-*
ria contigit quartadecima die mensis Adar; quam celebrant
quotannis festum colentes diem.

¶ Dies etiam victoriæ aduersus Aman, qui Iudæos
perdere cōstituerat, festū habuere, ex initio Mar-
dochæi. Esther cap. IX. De hoc die. ¶ QVEM consti-
tuerunt esse solemnem, vt in eo omni tempore dein-
ceps vacarent epulis, gaudio, atque conuiujs. † Et
paulò post: ¶ HI verò Iudæi, qui in oppidis nō mu-
ratis, ac villis morabantur, quartumdecimum diem
mensis Adar, conuiuiorum & gaudij decreuerunt,
ita vt exultent in eo, & mittant sibi mutuo partes e-
pularum, & ciborum. † Et infra scripsit Mardoche-
us ad omnes Iudæos, qui in regis prouincijs mora-
bantur, vt quintamdecimam diem, qua percutere

Celebratio
epulis, &
muneribus.

Iudith. 16.

Machab. lib.
1. cap. 7.

Iosephus.

Esther. 9.

Percutit etiã
prouinciam.

desierāt, quasi completa victoria: ¶ PRO festis susci-
perent, & reuertente semper anno, solemnī celebra-
rent honore, quia in ipsis diebus se vlti sunt Iudæi de
inimicis suis, & luctus atque tristitia in hilaritatem,
gaudiumque conuersi sunt: essentque dies isti epu-
larum atque letitiæ, & mitterent sibi inuicem ciborū
partes, & pauperibus munuscula largirentur. † Sed
letitiæ communis & publicæ dies plurimos ab He-
bræis festos atque solemnēs fuisse & communibus
etiam gaudijs magnificentissimè celebratos, satis, o-
pinor, scient omnes, qui vel sacras eorum Histori-
as, vel etiam profanas saltem mediocriter degusta-
rint; & Iosephum præcipuè patrium illorum scripto-
rem lectitarit.

*Templorum
dedicationes.*

¶ Templorum illi Natales dies, hoc est dedica-
tionis, vt Latini loquuntur; encænia vt Græci, pe-
regerunt summa tum religione, tum gaudio. Instau-
rationem dedicationemque templi ab Antiocho di-
ruti, Iudas summa letitia celebravit. Iosephus lib.
XII. Antiquit. Iudaic. cap. X. ¶ CELEBRAUIT autem
Iudas cum ciuibus suis pro renouatione templi sa-
crificia per dies octo, nullum genus deliciarum re-
linquens, sed pretiosissimis dapibus eos pascēs. Pro
renouatione verò solemnium, post multum tempus
in sperata religione receptorum, legem posuerunt, vt
posteri per octo dies hanc renouationem templi ce-
lebrarent. Vnde & ab illo tempore hæctenus hanc
festiuitatem celebramus, vocantes eam LUMINA, eo
quod præter spem hoc nobis splendidum lumen col-
lendæ religionis apparuit. † In Ecclesia nostra multæ
& magnificæ templorum siue Basilicarum dedicati-
ones

Iosephus.

*Festum Lu-
minum apud
Hebræos.*

ones anniuersaria celebritate recoluntur. Ad quod
olim festum multus magnusque concursus hominū,
magna Episcoporum frequentia fiebat: dona ab im-
peratoribus alijsque principibus viris mittebantur.
Antiocheni quidem templi encænia tãto cum splē-
dore celebrata sunt, vt ad ea Episcopi. XCIX. vt Hi-
larius numerat; vt alij LXXX. conuenerint.
De donis in templa missis tam multa leguntur apud
scriptores sacros, vt frustra in ijs commemorandis
suscipiatur labor. De Hierosolimitani templi mu-
neribus in dedicatione collatis, Eusebius multa. cu-
ius hæc sunt ex lib. III. de vita Constantini, cap.
XL. & deinceps. ¶ QVANTA etiam in ipso templo
donorum turba ex auro, argento, pretioso lapide,
separatim suo quo ad fieri potuit volumine cons-
criptum imperatori dedimus, eiusque nomini di-
cauimus. † Sed de his satis copiosè Baronius Car-
dinalis: & Durantius lib. I. de ritibus Ecclesiæ. frus-
tra autem in ijs describendis opera consumatur. Ne-
que primam solum dedicationis diem, sed anniuer-
sariam, & nonendialem celebritatem obseruauere.
Sozomenus lib. II. cap. XXV. ¶ EX quo tempore
Hierosolymitana Ecclesia quotannis diem festum
splendidè admodum celebrat: adeò vt in eo initia-
tiones Sacrorum peragantur; & dies VI. deinceps
conuentus fiant. † Dedicationes Basilicarum in
nostro Martyrologio complures numerantur. nihil
opinor pensi erit, tempus in his commemorandis
collocare: maximè cum obuiæ sint, & nos longius
fortasse quam putaramus, aut etiam voluimus, hoc
sermone Natalitio processerimus. Quare si placet
dimit-

*Dies etiã an-
niuersarius.*

Hilarius.

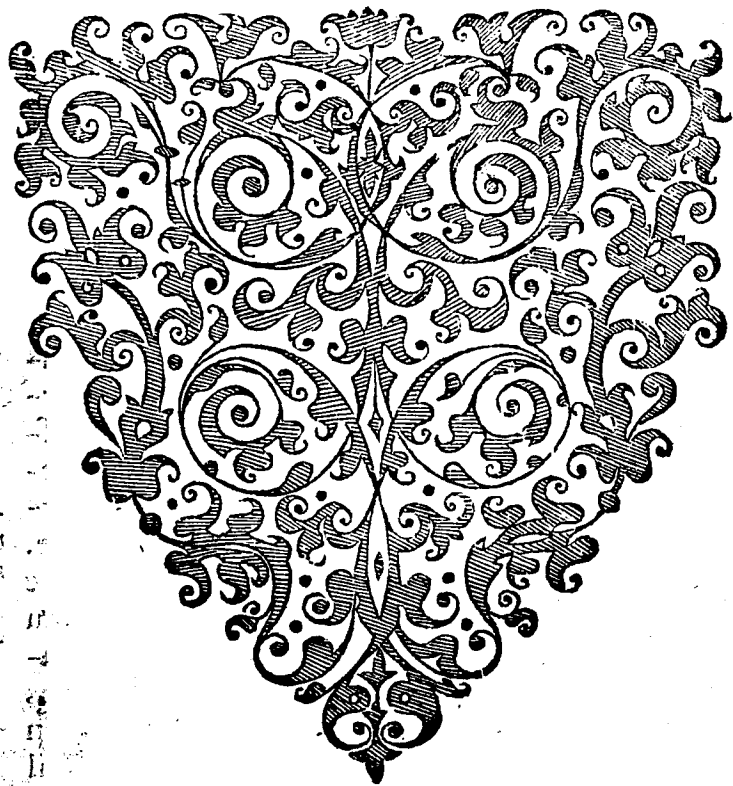
*Donaria in
templis.*

Eusebius.

*Anniuersa-
ria dedicati-
onis dies.*

Sozomenus.

dimittamus hunc coetum; & si quæ restant, in diem
 alium referuemus. Hic cum cæteri
 annuissent, sine dicēdo facto
 discessimus.

MARTINI DE ROA.

EX SOCIETATE

IESV; SINGVLARIVM

LOCORVM AC RERVM.

L I B E R VI.

CAPVT PRIMVM.

CICERONIS LOCVS EX EA, QUÆ DE HA-
 ruspicum responsis, nunquam hactenus explicatus, illustratur.
 ludorum veterum instauratio quibus de causis facta. The-
 sam, Iorum, terram tenere, quid?

DESCENDO ad ea, quæ ex
 humanis maximè constant &
 rebus, & auctoribus; vt suum
 accipiat inscriptio libri, & vo-
 lumen hoc primum singula-
 rium, complementum. Dabit
 initium Cicero in ea, quæ est
 de Haruspicum responsis nū-
 quã hactenus explicatus. Multa inibi ex prisco ritū,
 P & vetus-

& vetustissima Hetruriæ disciplina, nec satis obuia, & ad coarguendam veterum in sacris nimiam diligentiam, dicam verius, improbam superstitionem, apposita. De ludis minus diligenter factis, pollutisque sermo erat, quos renouari atque instaurari necesse fuit, quod tum ita esse Haruspices arbitrabantur, cum exijs, quæ ad ludorum religionem pertinerent aliquid vel per incuriam, vel imprudenciam omissum esset; aut si quid etiam præter consuetudinẽ in eorum celebritate commissum. ita Cicero. ¶ **T**E appello Lentule, vosque Pontifices ad quos epulones Iouis Optimi Max. si quid est prætermisum, aut commissum afferunt, quorum de sententia illa eadẽ renouata atque instaurata celebrantur. † Et post. ¶ **R**ESPONDE his & prote, & pro collegis tuis, nihil cuiusquam aut negligentia contemptum, aut scelere esse pollutum: omnia solemnia ac iusta ludorũ omnibus rebus obseruatis summa cum cærimonia, esse seruata. †

¶ Prætermisionis autem cõmissionisque rationem proximè pluribus. ¶ **A**N si ludius constitit, aut tibicen repente conticuit; aut puer ille patrimus & matrimus si terram non tenuit, aut thensam, aut lorum omisit; aut si ædilis verbo, aut simpulo aberrauit, ludi non ritè facti, eaque errata expiatur; & mētes Deorum immortalium ludorum instauracione placantur. Si ludi ab letitia ad metum traducti sunt; si non intermissi, sed veremti atque sublati sunt: si ciuitati vniuersæ scelere eius, qui ludos ad luctum conferre voluit, extiterunt dies illi festi pene funestis; dubitamus quos ludos ille fremitus nuntiet esse polluta.

Cicer. locus
difficilimus.

Instauratio-
nis in lorum
ausa.

Error aut
lapsus.

Luctus, me-
tus su istis.
Cæc.

pollutos. † Vbi primum vides quomodo non ritè facti, deinde quo violati & polluti; tum qui iudices eam rem cognoscerent, & de instauracione statuerent: denique ludorum violationem terrarũ fremitu alijsque prodigijs, quemadmodum & lucorum, & sacrorum locorum à Dijs iratis portendi.

¶ Etenim ludis, locis ve sacris violatis, Deos violatos putabant, ijsque postulationes decernebantur. Cicero ibidem. ¶ **D**E eare scriptum est postulationes decretas esse Ioui, Saturno, Neptuno, Telluri, Dijs cælestibus. Audio quibus Dijs violatis expiatio debeat, sed hominum quæ ob delicta, quæro. Ludos minus diligenter factos, pollutosque. † Postulationes intelligo supplicationes & sacrificia, quibus Dijs placari volebant. Festus. *Postulatoria fulgura, quæ votorum aut sacrificiorum spretam religionem designant.* Senec. lib. II. Nat. Quæst. cap. XLIX. *Ait esse postulatoria, (de Cæcinnâ loquitur) quibus sacrificia intermissa, aut non ritè facta repetuntur.* Arnob. lib. IIII. causas illas instauracionis ita complexus est. ¶ **I**N cærimonijs vestris rebusque Diuinis postulationibus locus est, & piaculis. Dicitur contracta esse commissio si per imprudentiæ lapsus, aut in verbo quispiam, aut simpulo deerrauit; aut si ludicrum constitit; aut tibicen repente conticuit; aut si patrimus qui ille vocitatur puer omisit per ignorantiam lorum, aut terram tenere non potuit. † Sed hic certè locus & ille alter Ciceronis explicandi sunt. Cicero igitur.

¶ **A**N SI LVDIVS CONSTITIT. Hoc est si dum saltaret, ageret ve, aut caneret, incerta aliqua vi mouere pedes, aut loqui non potuit. Cui rei simile quiddam

Pro violatis
in his postula-
tiones decre-
ta.
Cicero.

Postulatio-
nes quid.
Festus.

Seneca.

Arnobius.

Ludium con-
sistere quid.

Cicero. Aesopo contigisse narrat Cicero lib. Famil. VII. Epist. I. ¶ DELITIAE VERÒ TURÆ NOSTER Aesopus eiusmodi fuit, vt ei desinere per omnes homines liceret. Is iurare cum cœpisset, vox eum defecit in illo loco; sifciens fallo. † Quia in re tanta superstitione obligabantur, vt minima quæque & horrerent, & obseruarent. Vnde & illud Suet. in Nerone cap. XXIII. ¶ IN quodam tragico actu cum elapsum baculum citò resumfisset pauidus, ac metuens ne ob delictum certamine summoueretur; non aliter confirmatus est, quam adiurante hypocrita, non animaduersum id inter exultationes succlamationesque populi. †

Terrâ tenere. ¶ AVT PVER ILLE PATRIMVS, ET MATRIMVS SI TERRAM NON TENVIT, AVT THENSAM, AVT LORVM OMISIT. Quem locum, quod ad ritum attinet terram tenendi, nemo hæcenus, quem ego viderim, attingit. Turnebus in suis aduersarijs ad morem tangendi terram hoc refert; quam certè coniecturam, antequam eorum copia mihi facta esset, tametsi non omnino probaueram, feceram tamen, fretus hac ratione. quod hic de ludis Megalesiacis mentio fiat, in quibus magnæ Matri Deorum sacrificia, ex veteri ludorum religione, & consuetudine reip. fiunt. Cum autem in eiusmodi sacris ritus, tangendi terrâ vsurpatus sit, vt auctor est Macrob. lib. I. cap. IX. non videtur absurdum intelligere ludos violatos, si sacrificia ritè facta non essent. quod certè tum accideret cum à puero (qui etiam olim adhibiti ad sacra) ritus ille tangendi terram prætermisus esset. Nã quod alicui dubiũ facere posset, sit ne tenere terrâ idè quod tangere, nõ obscure docet auctores. Virg.

Tenere idem quod tangere

Talibus

Talibus orabat dictis, arasque tenebat.

Item. *Virgilius.*

Tango aras, medios igneis, & numina testor.

Sed hic nimis religiosus aliquis objiciat, aliud esse, aras tenere aut terrâ, quod in sacrificijs fieret; aliud aras tangere, quod in sacramentis suscipiendis ritumque iurandi; de quo Virg. ultimo versu. Sed is audiat Ciceronem pro Flacco. Ergo is, qui si aram tenens iuraret, crederet nemo: per epistolâ quod vult iniuratus probabit.

Cicero.

¶ Verum cum hoc loco Cicero de ludorum causis violatorum generatim proposuerit, alio me conuerti, & dixi quærentibus à me viris eruditis videri, Terram tenere nihil esse aliud, quam cõstare in gradu, & loco, non labi, non corruere. quemadmodũ enim iter, cursum tenere idem est quod non aberrare, non insistere; & locum etiam ac sedem tenere dicuntur, qui aut non omiserunt, aut amiserunt, aut ab ea pulsi sunt; ita terrâ tenere, hoc est, iter rectum per viam sine vlla prolapsione tenere. Nam Tenere, interdum pro stare, & inniti. Cicero. ad Attic. lib. XII. Nunc fatemur, postea quam vnum, quo tenebamur, amisimus. Ita, Terrâ tenere nõ potuit. No se pudo tener en pie, cayo. Tanta enim superstitione veterum animos imbuerat, vt putarint piaculum esse commissum, si inter ambulandum puer collapsus esset, aut à loco, ordine, & statione defecisset. Prodigij enim simile habitum legimus, quod puer, qui victoriæ cultu ferebatur in pompa, ferculo decidit: & lauream peruersis fascibus impositâ. Iulius Obsequens in lib. de Prodigijs, Puer in pompa victoriæ cultu cum ferretur, ferculo decidit.

Terrâ tenere, hoc est, stare loco, & ordine.

Cicero.

Iulius Obsequens.

Lustrationi lictor peruersis fascibus lauream imposuit.

*Manutij sen-
tentia.*

¶ Hæc cum dixissem Manutius mihi obijcitur, cuius certè auctoritas me sola deterruisset, nisi cen-
suissem opinionem illam meam & ratione niti, &
auctorum posse stabiliri sententia. Ille enim vt est
ingenuissimè doctus, & doctissimè ingenuus cum
in hunc locum incidisset: ita scribit. ¶ QUID est ter-
ram tenere? equidem omnino legendum arbitrarer,
si thensam non tenuit, aut lorum omisit, nisi mihi
scrupulum injiceret Arnobius, qui lib. IIII. scriptum
reliquit: Commissum omnes statim in religiones
damnatis sacras, si ludius constitit, aut tibicen re-
pentè conticuit; aut si patrimus ille, qui vocitatur
puer omisit per ignorantiam lorum, aut terram te-
nere non potuit. Nam & si terram tenere quid sit ig-
norare me fateor, & planè suspicor de mendo: mu-
tare tamen cum in duobus locis eodè modo scrip-
tum videam, non audeo, neque hanc difficultatem
tollit Plutarchus, quanquam hoc de genere ludorū
apertè agat in Coriolano. † Hactenus ille. Addu-
bitare me coegit tanti viri auctoritas, sed cum in Ar-
nobium inquirerem, qui Manutium ab emmendando
continuit, incidi in eum locum quem maximè
optabam. Is est è lib. VII. vbi ipse se explicat, docet-
que terram tenere non posse, nihil esse aliud quam
labi atque concidere, vt supra dixi. Arnobius igitur
sic. ¶ QVIS est Deus qui existimet eos fuisse, aut
esse qui credat, qui nocendi habeant sæuendique
naturam, &c. Qui offendi se doleant, & suis ho-
noribus derogatum, si paulisper constiterit lydius,
interquieuerit tibicen fessus, puer ille matrimus de-
cidat fortuito alicuius instabilitate prolapsus. †

Vi-

¶ Vides, vt terram tenere non posse, interprete-
tur Arnobius prolabi, vt nos supra respondimus.
Firmat sententiam Suet. in Iulio Cæsare cap. LIX.
¶ NE religione quidè vlla à quoquā incepto ab ter-
rit⁹ vnquā vel retardatus est. Cū immolanti aufugi-
sset hostia, profectioem aduersus Scipionem & Iu-
bam non distulit. Prolapsus etiam in egressu navis,
verso ad melius omine, Teneo te, inquit, Africa. †
Alioqui enim illud erat omen: qui terram tenere nō
potuerat, ne Africam quidem tenturum. ille aliter
interpretatus est; se terram tenuisse manibus, quem-
admodum & Africam erat in manibus habiturus.
Rem Xiphilinus ita narrat in Iulio. ¶ CVMQVE è na-
uū egrederetur, forte euenit, vt in terram caderet:
quem vt milites conspexerunt, ipsi animis concide-
runt, atque grauiter ferentes tumultuati sunt. Cæ-
sar ne dubitauit quidem, sed porrecta manu, quasi
de industria cecidisset, terram apprehendit; dein
eā osculatus, Teneo te, inquit, Africa. † Similis di-
cendi modus in lege Iulia Maiestatis, ff. de custodia
& exhibit. reorum. *Qualis est ille qui imbellis cesserit,
aut arcem non tenuerit, aut castra concesserit.*

Hoc est, qui nō substiterit in arce; qui quasi spō-
te cederit, locumque & arcem hostibus
permiserit. Nihil ergo dubitabis,
quin hæc sit vera & germana
huius loci explicatio;
prosequor reliqua.

(† * †)

(*)

Suetonius.

*Teneo te A-
frica.*

Xiphilinus.

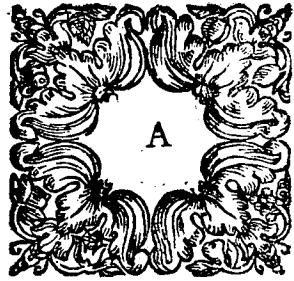
*Lex Iulia
Maiestatis.*

CAP.

CAPVT II.

RITVS ET RELIGIO IN CONTINGENDIS

thensarum funibus, aut vittis rerum sacrarum. Thensas equi ducebant: deducebant magistratus coronati, in veste Augustissima. Verba & nutus in sacrificijs obseruata. Eorum varij ritus, & formule.

VT THENSAM, AVT LORVM OMISIT. Patrimi illi pueri vt ad sacrificia, ita etiam ad pōpam in ducendis thenfis adhibiti. Sed ducebantur Thensæ ab equis: deducebantur à magistratibus, & sacerdotibus, quorum administri pueri, vt ex Macrobio constat. Thensa autem vehiculū est argenteum siue eburnum, vt placet Festo Pomp. quo Deorum simulacra portabantur. Asconius,

¶ THENSAS, inquit, alij à Diuinitate dici putant: alij quod ante ipsas lora tenduntur, quæ gaudent manu tenere & tangere, qui deducunt. † Qui deducebant, in triumphali veste ibant. Liuius. lib.V. Dec.I. *Quæ augustissima vestis est thensas ducētibz, triumphātibz ve.* Tertull. De corona milit. ¶ PRAEFERUNTVR etiam illis Etruscæ. Hoc vocabulum est coronarum, quas gemmis, & folijs ex auro quercinis, ob Iouem insignes, ad deducendas thensas cum palmatis togis sumunt. † Earum procuratio ad septemuiros epulonum pertinebat: ita Cicero hoc loco ad Lentulū.

Te

Te appello Lentule, tui sacerdotij sunt thensa, curricula, præcentio, ludi, libationes, epulaeque ludorum publicorum.

¶ Honorificum hoc munus deducendarum thenfarum; susceptum etiam ab imperatoribus. Sueton. in Vespas. cap.V. ¶ NUNCIABANTVR & EX VRBE præfagia. Neronem diebus vltimis monitum per quietem, vt thensam Iouis Opt.M. è Sacrario in domum Vespasiani in circum deducerent. † Thensæ itaque cum deducerentur, sacerdotes, & pueri illi patrimi manu tenebant, quæ pars quædam erat religionis, quem morem in ferendis tangēdisque rebus sacris. Virg. significauit lib.II. Aeneid.

circum pueri innuptæque puellæ

Sacra canunt; funemque manu contingere gaudent. Nec dissimile illud Taciti lib.III. cum primum lapidem in Capitolij fundamenta ritè coniectum à Sacerdotibus narrat. ¶ TVM Heluidius prætor præcunte Aeliano Pontifice lustrata suo uetaurilibus aerea, & super cespitem editis extis Iouem, Iunonem, Mineruam, præsidesque imperij Deos precatus, vt cœpta prosperarent, sedesque suas pietate hominū inchoatas, diuina ope attollerent; vittas quibus ligatus lapis, innexique funes erant, contigit. Simul cæteri magistratus, & sacerdotes, & senatus, & eques, & magna pars populi, studio, letitiaque connixifaxum ingens traxere. Sinon apud Virgil. de Palladio ablato.

Corripuere sacram effigiem manibusque cruentis

Virgineas ausi Diua contingere vittas.

Quin & hominum etiam vestes tangere olim soliti videntur Græci, maximè illorum, quos proximè

Deos

Cicero.

Suetonius.

*Res sacras tā
gere pars re-
ligionis.*

Virgilius.

*Cornelius Ta-
citus.*

*Vittas con-
tingere.*

Vestē tāgere

Deos venerabatur, cuiusmodi Reges ac principes ciuitatis: qui inesse etiam in illorum vestibus vim aliquam Diuinam arbitrarentur. Narrat Athenæus lib. V. cap. XI. Athenionem tyrannum hoc honoris genere affectum ab Atheniensibus, cum legationem suam ad Mithridatem renunciasset. ¶ POSTERO autē die plurimi domum illius accedentes, eius accessum expectant, &c. Hic vix tandem ijs, qui populi gratiam inire studebant circumseptus accessit, omnibus vel vestem ipsam tangere studentibus. † Si qui igitur eorum qui deducebant, thesaurum, aut lorum ē manu demiserat, commissum piaculum putabatur, vt Cicero docet. Quia in re tam ingens superstitio, vt si non dextra, sed sinistra lorum auriga etiam inuitus corripere; violatam pompam & ludos existimarent. Plutarchus in vita Coriolani. ¶ NAM olim thesam ducentibus equis, cum vnus eorum attonitus resiliisset, auriga habenas manu sinistra corripuit, quocirca eam denuo pompam instaurari decretum. Inferioribus temporibus vnacūm trigiesies actum accepimus sacrificium, quod aliquis semper aut error, aut scrupulus intercessisset. † Alia exemplaria non lorum, sed locum habent. Iam ad alteram partem.

¶ AVT SI AEDILIS VERBO, AVT SI NVTV ABERRAVIT. Duas hic locus partes continet: primam de errore verborum, secundam de nutibus; si tamen nutu potius, quam quid aliud legendum, vt postea dicemus. Nunc de verbis. Verbo Aediles aberrare poterant, quoniam certa erant in precationibus, sacrificijsque adhibenda carmina; sic enim appellā-

tu r

tur concepta illa verba, quibus obsecrationes, deuotiones, inaugurationes, bellorum indictiones, pactiones foederum, nuncupationes votorum, capitum damnationes, etiam sacramenta, & alia eiusmodi concipiuntur. Ergo nequis sacra faciēs Deosque ritē precans laberetur in verbo, eique fraudi esset, verba concipiebat; id est, dictata accipiebat, repetebatque. Is autem qui pronunciaturo formulam precationis dictabat, præire verba dicebatur. Quem morem etiam num seruamus, cū aut principes solemnī sacramento profiteamur, aut sacris initiamur, præunte verba pontifice; aut cum quidquā per præconem indicimus, cui scriba verba concipit, vt apud Græcos. Demosthenes apud Budæum in Pædect. Cum scriba officio fungeretur, ipse apud vos pronuncianti præconi legis huius verba præibat. Rem totam sic Plinius lib. XXVIII. cap. II. ¶ VIDIMVS certis precationibus obsecrasse summos magistratus, & nequid verborum prætereatur, aut præposterum dicatur, de scripto præire aliquem, rursūque aliū custodem dari; qui attendat; alium verò præponi qui faueri linguis iubeat; tibicinen canere, nequid aliud exaudiatur; vtraque memoria insigni: quoties ipsæ Diræ strepentes nocuerint; quoties ve precatio errauerit; sic repentē extis adimi capita, vel corda, aut geminari, victima stante. †

¶ Hic tu quam superstitiosē verba obseruarint, vides in primis. Ammianus Marcel. lib. VII. piaculū committi dicit ex Ritualibus Pontificijsque libris, alio Deo, pro alio nominato. Hinc silentium, & fauor, & bona verba in sacrificijs imperata, nam ma-

Q 2 lis

*Carmina quid.**Verba concipere.**Qui mos etiam num.**Demosthenes**Plinius.**Præire verba**Ammianus Marcellinus**Fauor & bona verba in sacrificijs.**Athenæus.**Plutarchus.**Error in verbis, cuius modi*

Plutarchus.

lis nominibus, aut barbaris vocibus religio pervertebatur. Plutar. in lib. de superstitione. ¶ NOS quoque postulamus, ut recto & iusto ore Deum inuocetis, neque in hostia quidem examinetis, an pura sit & recta lingua; interim verò vestras ipsorū linguas pervertentes, & inquinantes absurdis nominibus, & barbaris vocibus foedatis, ac peruertatis diuinam atque à maioribus acceptam religionis auctoritatem. †

Profani cur à sacris arceantur.

¶ Ideò profani à sacris arcentur nequid sacerdotes profanum, aut quid illi sacrum audirent. Tanta verò huius rei veteres religio tenuit, ut eius contentio, duobus iuuenibus Acarnanibus, qui non initiati sacrarium Cereris inierant, non minus quam vita ipsa cōstitit. Auctor Liu. Epitom. lib. XXXI. Ideò Hymni, & cantus in Deorum laudem inter sacrificandum; ut & Dij mulcerentur, & circumstantium animi tenerentur ne aliud agerent. De sacrorum formulis satis multa Brissonius, non describo. Quare rectè Cicero ludos non ritè factos dicit, si ædilis verbo aberrarit: hoc est, si sacrorum carmen non ritè pronunciarit, aut lingua, ore ve non fauerit, aut alium pro alio Deum nominarit.

¶ AVT SI NVTV. Sic legunt ferè omnes libri, quanquam Arnobius Sympulo, vel ut alij Sympuio legit. Cum igitur ex his, quæ diximus, satis cōstet silentium in sacris sanctè ac religiosè seruatum, fieri potuit, ut ij qui præessent, ne verbis sacra turbarent, nutibus si quid opus esset, significarent: nutus pueri obseruarent, discerentque quibus in rebus operam suam nauarent sacrificantibus. Atque ita nutu

His interesse capitale invidu fuit. Hymni & laudes in sacrificijs quæ abrem.

nutu etiam, quemadmodum & verbo aberrari potuit: si non quomodo, aut quādo oportuit, aut quod oportuit, annuit. tunc enim qui imperia caperent in errorem inducerentur, & sacrorum ordinem perturbarent. Nec minor hac in re quam in alijs superstitione: nam & velatis capitibus sacris operabantur, nequid profanum aut impurum aspicerent, ne ve quid oculis obuersaretur, quod aut mentis attentionem, aut sacra turbaret. Ita Seru. in illud Aeneid. III. de hoc ritu.

*Nequa inter sanctos igneis in honore Deorum
Hostilis facies occurrat, atque omina turbet.*

Saturnū excipio, cui aperto capite sacrum fiebat; de quo Macrobius lib. I. Satur. cap. X. Herculè etiam addo ex eodem, lib. III. cap. VII. Sed hoc de ritu tam multa passim reperias ut putidum sit plura colligere. Hoc tantum dico, eo progressam veterum superstitionem, ut pollui putarent eos, qui cum ad sacra pergerent, in sepultum cadaver conspexissent, nisi tenuem puluerè iniecissent; ut est apud Sophoclem in Oedipode Tyranno & alijs. Quin & statuas ipsas velabant ne eadem aspicerent, aut profusum sanguinem gladiatorum. Dio lib. vltimo. ¶ CLAVDIVS delectabatur gladiatoribus, & præsertim meridianis. Ideò plerosque seruos, qui Dominos sub Caio & Tiberio calumniati erant, hoc modo perdebat. Eorumque tantus fuit numerus, ut Augusti statuam eo loci positā iusserit transferri; ne aut semper adspiceret cædes, aut semper velata esset. †

¶ Si autem Sympulo, aut Sympuio legas: co etiam aberrare sacerdos potuit, si vinum, lac, mel, oleum

*Error etiam in nutibus.**Cur capite velato sacrificarent.**Virgilius.**Saturno sacra si int aperto capite.**Functi polluti.**Statuæ cur velata.**Dio lib. vltimo.**Sympulo aberrare.*

oleum pro sacrorum ratione, non quo tempore, aut quatenus oportuit, neve in quas res oportuit, aut plus, minus ve quam oportuit, fudit. Sympuuium enim vas paruum est; vnde & feminæ diuinis rebus deditæ simpulatrices vocantur.

CAPVT. III.

INSTAURATIONIS ALTERA CAUSA

Subitus motus, luctus, funus, supplicium de nocente sumtum. Deos non animos sacrificantium modo, sed victimas libentes hilaresque exposcere. Sumtum id ex nostris litteris. Ex his locus explicatus.

ILVDI AB LETITIA AD METVM TRADUCTI SVNT. DIXIMUS summam in sacris faciendis attentionem à veteribus requisitam. Ex eo igitur factum est, vt quia illi quibus aliquis terror impendet, animo præfenti & integro esse non possunt, sed turbato potius, in variaque distracto; ideo non ritè factum putarent, quod in subito præsertim motu factum esset. Quare si quis inter sacrificandū, ludorum ve ordinem inauspicatus, tristis ve nuntius afferretur, intermittebatur. Cic. lib. I. de Diuinat. Cum bello Latino ludī votiui maximi primum fierent, ciuitas repente ad arma est excitata. Itaque his ludis intermissis, instauratiui constituti sunt.

Ludi cur intermissi.

Cicero.

Lugentes sacris abstinentes.

¶ Lugentibus præterea sacra facere fas non erat.

Liu.

Liu. lib. II. Dec. III. de clade Pop. Rom. ab Annibale ad Cannas accepta. ¶ TVM priuata quoque per domos clades vulgatæ sunt, adeoque totam urbem oppleuit luctus, vt Sacrum anniuersariū Cereris intermissū sit; quia nec lugētibus id facere est fas: nec vlla in illa tēpestate matrona expers luctus fuerat. Itaque ne ob eadē causam alia quoque sacra publica, aut priuata desereretur S. C. diebus. XXX. luctus est finitus. †

Liuus.

¶ Sed nec funestis. Idem Liu. Dec. I. lib. II. de Iouis Capitolini dedicatione Horatio Cōsuli cōmissa.

Ita funestis. Liuius.

¶ AEGRIVS quā dignū erat tulere Valerij necessarij, dedicationē tā inclyti tēpli Horatio dari. Id omnibus modis impedire conati, post quā alia frustra tēta erāt; postē iā tenētī Cōsuli, fœdā inter precationem Deūm nūtiū incutiūt, mortuū eius filiū esse; funestaque familia dedicare eum templum non posse. †

¶ Supplicium etiam nocentis ludos & sacra poluit. Macrobius lib. I. Satur. cap. II. ¶ ANNO enim post Romam conditam. CCCLXXIII. Atrinius quidā Maximus, seruum suum verberatum, patibulo cōstrictum, ante spectaculi commissionem, per circum egit: ob hāc causā indignatus Iuppiter Annio cuidā per quietē imperauit, vt senatui nūciaret, nō sibi placuisse plenū crudelitatis exemplū. &c. Ex senatus itaque cōsulto, & Meuia lege ad propitiādū Iouē a Idius est illis Circēsis dies: itaque instauratiui dictus est. † Nepe quia instaurati ludī, & quasi renouati, vt interpretatur ipse Mac. Liu. rē narrat lib. II. Dec. I. § LVDI

Supplicium de nocente sumtum ludos poluit. Macrobius.

Liuus.

fortē ex instauratiōne magni Romæ parabatur. Instauratis hæc causa fuerat ludis. Mane seruū quidam pater familiæ nō dū cōmisso spectaculo sub furca cēsum

sum

sum medio egerat circo. Cœpti inde Iudi, velut ea res nihil ad religionem pertinisset. &c. †

¶ Festis enim diebus ne vincire quidem hominē licuit: vt alibi docui: in his nihil triste, nihil lugubre fieri. Dilubentes hilarosque ad se venire homines pariter atque victimas volebant. Dixi de hominibus: de victimis res etiam nota: quas non satis erat non reluctari, sed etiam annuere sacrificio. Myrtill. lib. II. rerum Lesbic. Nam sanē sacerdotes aquam infundere in aurē victimæ consueuerūt, vt illa annuat illi sacrificijs. Ducebantur autē victimæ non trahebantur, & arę admotæ stare debebant. Virg. II. Georg.

Homines vicimasque ad Deum iubentes veniant. Myrtillas.

Virgilius.

Et ductus cornu stabit sacer hircus ad aram.

Sed nihil hac in re moror, quam plerique vberius docent: addo tamen hūc morem siue etiam persuasionem è nostris litteris ad illos deriuatam. Nos enim ita intelligimus sponte, non coactos debere homines ad Deum accedere. Paul. II. Corinth. IX.

Paulus. 2. Corinth. 9.

Unusquisque autem pro vt destinavit in corde suo, non ex tristitia, aut necessitate. hilarem enim datorem diligit Deus. Ita monet Regius vates Psal. XCIX. Seruete Domino in letitia.

Ecclesiast. 35.

Sapiens autem Ecclesiast. XXXV. ¶ BONO animo gloriam redde Deo: in omni dato hilarē fac vultū tuū; & in exultatione sanctifica decimas tuas.

Psal. 68.

Qui adorat Deum in oblectatione, suscipietur; & deprecatio illius vsque ad nubes propinquabit. † Et sunt certē ex viris doctis qui ad hūc morē victimarū illud ex sacris interpretentur. Placebit Deo super vitulū nouellum, cornua producentem & vngulas. Hoc est vltro ac sponte extendentem. Que de su gana riende la mano, y alarga el cuello para que el sacerdote corra el cuchillo.

Quem-

Quemadmodum Isaac fecit. Sed verius opinor ad ætatem vituli referri oportere.

CAPVT III.

QVÆSITVM SECVNDO DE LVCTV.

cur ab eo in sacris abstinendum. Plutarchi hac de re faceta narratio. Lydi intermissi, & perempti, quando. Dies funesti qui.

ET & alia ratio cur in luctu Sacris abstinendū putarent: quod nulla sit mali cum bono communiō; malum autē luctus, bonum Dij, eorumque cultus. Quare nullum debet sacris esse cum luctu commercium; quem Plutarchus inter inhonoros Dæmones numerat. Is enim in Orat. Confolat. ad Apollonium ita scribit. ¶ QVOD si luctus bonus est, quam plurimum ipsum efficere, ac maximū decet: sin verò vt veritas habet, malum esse fatemur, eundem contrahere ac pro viribus delere oportet. Aiunt enim ex vetustis philosophis quēdam ad Arfinoem reginam, quæ filium lugebat profectum, huiusmodi habuisse orationem. Quo tempore Iuppiter honores Dæmonibus partiebantur, accidit vt luctus non adesset, sed iam distributis accederet. Verum cū & ipse à Ioue peteret, vt aliquis sibi quoque honos daretur, ambigens Iuppiter quo ipsum honore afficeret, omnibus iam absumtis, eo tandem

Plutarchus.

Bella de luctu narratio.

Luctus inhonorus Dæmonis.

R quo

quo defunctos prosequimur donavit honore; lacry-
mis scilicet ac doloribus. Quemadmodum igitur
ceteri Dæmones eos summopere diligunt à quibus
coluntur, eodem pacto & luctus, O mulier, si cum
spreueris, ad te nunquam accedet; sin autem à te
fuerit honoratus, ijs, quos affecutus est honoribus,
doloribus videlicet atq; eiulatibus te amabit. &c. †
Quare nihil mirū si hi, qui malos & inhoneros Dæ-
mones colerent, à Deorum arcerentur cultu, qui
maximè bonus. Satis videor dixisse de luctu; plura
fortassè dicturus, ni satis hæc pars de instauratione
litterarum haberet. nunc ad id quod superest.

¶ SI LUDI NON INTERMISSI, SED PEREMTI,
ATQVE SVBALTI SVNT. Intermittere interdum idem
valet, quod ad tempus omittre; inchoatū aliquod
opus in aliud tempus absoluendum, perficiendūque
relicere. Ita Cicero. *Est si ego id tempus intermiseram
potius quam omiseram.* Terent. in Adelp. *Pol is quidem
iam hic aderit, nā nunquā vnū intermisit diē, quin semper veniat.*
Nec huiusmodi intermissione violari ludos dicit;
nam cum per quinque, sex, & amplius dies ludos
factos historiæ tradant, intelligendum est eos inter-
missos quietis nocturnæ causa, & sine fraude dimitti
coetus hominum potuisse. Quod ita accipiendum
est, modo ne id culpa commissum sit. Etenim quæ
culpa contracta esset intermissio, piaculo luenda
erat; id est, instauratione ludorum. ita enim factum
accepimus, cum bello Latino ciuitas ad arma repē-
tè concitata ludos intermisit; quos paci reddita
postmodum instauravit. Hos autem ludos ita inter-
missos, id est, non eo animo atque mente vt proxi-

mè

mè repeterentur omiffos, derelictosque; peremptos
appellat Cicero atque sublatos. Ii autem toti in stau-
randi erant, nam alij partem solum instaurabantur,
vt alibi dicemus.

¶ SI CIVITATI VNIVERSAE EXTITERVNT DIES
ILLI FESTI PENE FVNESTI. Huius loci sentētia ex-
plicata proximè est, cum de luctu diceremus. Sed
addit Cicero nescio quid de funestis diebus; funesti
autem ijs sunt, quibus, aut procurandis funeribus,
aut lugendis mortuis opera dabatur. Ita Liu. supra
funestam familiam appellavit, cui funus eo die pro-
curandum incidisset. Et Caius in L. si ex re. §. illud
quæsitum. ff. de stipulat. seruorum. *Quæ ratio illo ar-
gumento commendatur; quod hæredis familia, ex tempore mo-
tis funesta facta intelligitur.* Ita Cicero: si dies festi fu-
nesti facti sunt; id est populus à spectaculis, à ludis, à
sacris peragendis, ad funus curandum; à letitia ad
luctum traductus est; iam dies illi non festi, sed fu-
nesti sunt. Si non festi, ergo ludi non ritè facti,
qui festis diebus celebrari debent. Si non
ritè facti, ergo instaurandi. Non di-
cam plura de instauratione.

(† * †)

(*)

Funesti dies

Caius:

Festi dies vt
facti funestii.Ludi inter-
missi.Intermissio
ludos non vio-
las, sed omis-
sio.

CAPVT V.

CICERONIS LOCVS DE PECVNIAE ET

gratiae debitione planè & plenè explicatus. Beneficium aliud esse, aliud rem in qua haeret beneficij nomen: aliud gratiam, aliud mercedem beneficij dissoluere.

LOCVS est in oratione, quam habuit Cicero post reditum ad Quirites, præclaram continens sententiam, & paulo reconditiorem doctrinam, quam vt leuiter eruditi assequantur. In eo tantum sibi Cicero placuit, vt non satis

habuerit semel in oratione ponere; posuit etiam tertio. Ad Quirites igitur sic. ¶ ATQVE in officio persoluendo dissimilis est ratio, & pecunia debita: propterea quod pecuniam qui retinet, non dissoluit; qui reddidit, non habet: gratiam & qui retulit, habet; & qui habet dissoluit. † Quod iisdem pene verbis in oratione pro Plancio repetit. ¶ DISSIMILIS est debitio pecuniae, & gratiae: nam qui pecuniam dissoluit, statim nõ habet id, quod reddidit: qui autem debet, is retinet alienum: gratiam autem & qui refert, habet; & qui habet, in eo ipso quod habet, refert. † Eadem sententia in, 2. lib. Offic. ¶ COMMODE autem quicumque dixit, pecuniam qui habeat, non reddidisse; & qui reddiderit non habere; gratiam autem & qui reddiderit habere, & qui habeat reddidisse. †

Sunt

Ciceronis locus post redit. ad Quirites. & pro Plancio.

De Offic.

Sunt qui pueriliter existimēt nihil hunc locum præter meram vocum significationem, pensi continere: vt habendi verbum ad animum, referendi, ad rem ipsam quæ redditur pertineat. quod si in aliqua parte verum sit, in illa certè, *Gratiam & qui retulit, habet:* vt probare possint, non video. nam & referre potest, quin habeat; vt si quis coactus, aut inuitus mihi quantum accepit, tantundem reddat; is gratiam retulit, quoniam compensauit beneficium; non habuit, quia non ex animo gratus. Rectè Seneca lib. VI. de Benef. cap. VII. *Si quis autem coactus aliquid boni fecit, quin nos non obliget, manifestius est, quam vt vlla in hoc verba impendenda sint.* Quare aliam ego rationē in eo. Cum enim grauisimè vituperari dixisset eum, qui in tantis beneficijs, quanta ipse à Pop. Rom. accepisset, remunerandis tardior esset; neque ingrati modo, quod ipsum graue est, sed etiam impium appellari: hac se ratione consolatur; quod etiam in summa tenuitate non difficile sit officium persoluere, ac referre gratiam. ex contentione itaque per dissimilitudinē gratiæ, & pecuniæ debitæ rem ipsam ostendit. propterea quod, *El que retiene el dinero, no paga: y el que paga, queda sin el: mas el que haze algun beneficio, el se queda con el: y el que lo recibe, por el mesmo caso que lo recibe, lo retorna.* Paradoxon putes, sed re vera non est: explico singula.

¶ GRATIAM ET QUI RETVLIT, HABET. Dixi oculos esse hebetes, qui non plus hoc loco videant, quam quod Grammatici de potestate verborum præcipiunt: & habuisse ex animo gratiam putent, qui altera gratia compensabit. Cum tamen non grato

Habere & referre gratiam.

Seneca.

Explicatus locus.

Beneficij merces alia à beneficio.

Beneficia in amicis nō in alijs rebus.

Seneca. Beneficium nō res sed actio.

M. Antonij pū. crē. dictū.

Martialis.

Qui habet, ut dissolvat.

animo referri etiam beneficium possit: actum quidem nō beneficium, sed merces beneficij soluitur. Quod autem is qui retulit beneficium ipse habeat, non solum quod ante accepit, sed quod ipse facit, aut dat; videbitis, qui, ut aiebat Seneca, in animis, non in externis rebus beneficia collocata esse cognorit. Nō enim res quæ donatur, beneficium est; sed ipsa donantis actio, quæ ab illo tolli non potest. Ita Seneca. lib. I. de Benef. cap. V. *Beneficium eripi non potest, non enim res est, sed actio.* Et paulo post. *Potest eripi domus, & pecunia, & mancipium, in quo hæsis beneficij nomen, ipsum verò stabile, & immortuum est.* Quare egregie M. Antonius apud Rabirium poetam; cum fortuna sua excidisset, ac nihil sibi relictum videret, exclamavit: *HOC HABEO QUODCUMQUE DEDI. Quem secutus* Martialis.

*Extra fortunam est quidquid donatur amicis,
Quas dederis solas semper habebis opes.*

Iam verò voluntatem ipsam benefaciendi, aut actionem etiam in beneficio poni, quis tan cæcus, ut nō videat? tam stupidus ut non intelligat? Nam tametsi res ad nos non pervenerit, ipsa pro beneficio est. Enim verò qui mille tibi aureos è fenestra in manus demiserit, aut seruo dederit deferendos, tametsi ad te non pervenerint, siue quia seruus, siue quia fur alius antevertit; dubitari non debet, quin is te beneficio obligarit.

ET QUI HABET, DISSOLVIT. Quam frigidum si hoc solum velis, qui gratus ex animo sit, beneficium dissoluisse. Tametsi hoc verum sit in eo, qui aliter non possit: nam si possit referre gratiam, & tantum habeat,

beat, non dissolvit. Hoc mirum, qui accepit beneficium, in eo ipso quod accepit, retulit, ac dissolvit. *Beneficium, inquit Seneca, dedit, accepi non aliter quam ipse accipi voluit; iam habet quod petit, ego gratus sum.* Et lib. II. cap. XXXIII. multo clarius. ¶ *ITAQUE CUM benignè acceptum est beneficium; is qui dedit, gratiam quidem iam recepit: mercedem nondum: debeo itaque quod extra beneficium est: ipsum quidem bene accipiendo persolui. † Cur ita? An quia, Beatius est dare quam accipere? Et quæ maior beneficij merces? quæ amplior compentatio, quam beatitudinis incrementum? quam agnoscere eum, qui recepit, beatiorum esse aliorum à quo accepit. Res itaque cum datur, beneficium datur; si libenter id fiat: sed donum non beneficium est, sed quasi tessera, & titulus beneficij. In eo enim, ut dixit Seneca, hæret beneficij nomen. Res item qua refertur neque ipsa beneficium est, sed merces beneficij. Antonius verò Iulianus Rhetor honesti, atque amoeni ingenij apud Agellium lib. I. cap. IIII. absurdum & nimis coactum fore aiebat, si diceret Cicero; & qui debet, in eo ipso quod debet, refert. Si nondum reddita gratia, eo ipso reddita diceret, quod deberet. Sed longe secus existimavit Seneca lib. I. de Benef. cap. I. *Red. lit. beneficium, qui libenter debet.* hoc est qui debere se agnoscit, & voluntate saltem & recordatione gratiæ est. Iam igitur vides quã dissimilis sit ratio gratiæ, & pecuniæ debiti. qui habet pecuniã nō dissolvit; qui habet gratiã, id est, beneficium accepit, retulit. alias enim nō apte Cic. corèdiffer. Atq; ex hoc certe sensu dictum videtur illud Plinij ad*

Seneca.

Beneficium bene accipiendo persolvitur.

Cur ita fit?

Res donata non beneficium sed titulus beneficij.

Antonius Iulianus Rhetor, apud Agell.

Seneca explicatus.

Traianum in Panegy. ¶ *IMPLORATVS* adoptione, & accitus es, &c. Ita filius ac parens vno eodemq; momento rem maximam inuicem præstitistis. Ille tibi imperium dedit, tu illi reddidisti. Solus ergo adhuc cui pro munere tanto, paria accipiendo fecisti; imo vltra dantem obligasti: communicato enim imperio sollicitior tu, ille securior factus est. †

CAPVT. VI.

LINEA DIVES, TESSERA LARGA, ET alia quadam ex Martialis Epigrammate De Ludis Stella, lib. VIII.

MARTIALIS poeta peracutus & elegans cum Stellæ Consulis magnificentiam pariter, atque splendorem in editione ludorum, post Hyperboreum triumphum à Domitiano Cæsare relatum, scitissimo Epigrammate commendasset; hæc addidit.

*Omnia habet sua dona dies; nec linea diues
Cessat, & in populum multa rapina cadit.*

Vbi poeta morem sui sæculi expressit, quo misilia post ludos ad populum spargi receptum fuit. Cuiusmodi autem misilia fuerint, paulo post in eodem epigrammate. Sed quid est linea diues? Turnebus in Aduersarijs lib. X XI X. cap. I X. ¶ *B. G. O.*, inquit, interpretor gemmas, & margaritas, resque pretiosas

in

in linea. Quemadmodum si linea margaritarum surrepta sit, dicendus est numerus: iterum si maritus vxori margaritas extricatas dedisset in vsu, easque in scio viro perforasset, vt pertusis in linea vteretur, tenetur lege Aquilia. † Mitti autem gemmas, & margaritas vel Tranquillus in Nerone prodidit cap. II. ¶ *SPARSA* populo misilia omnium rerum per omnes dies singula quotidie millia, auiū cuiusque generis multiplex penus; tessera frumentariæ, vestis, aurū, argentum, gemmæ, margaritæ, tabulæ pictæ, mancipia. &c. † Itaque lineam diuitem intelligit, quam Hispanè dicimus, *Sartal de perlas*. quod tametsi probabile videri potest; ego sic existimo, Poetam priore illo versu nihil præcipuum ex misilibus, sed summam & quasi caput amplificationis attigisse, quam à toto ad partes oratorio modo explicauit. Vniuersi enim totius rationem habent dona, quæ omnis dies fortitur; & linea diues, quæ non cessat, & rapina, quæ multa cadit in populum. Deinde ad partes aggreditur.

*Nunc veniunt subitis lascina numismata nimbis,
Nunc dat spes atas tessera larga feræ.
Nunc implere sinus securos gaudet, & absens
Sortitur dominos, nec laceratur auis.*

Quæ omnia diligenter Turnebus æquè atque eruditè explicauit. Lineam autem diuitem cum non cessare dicit Martialis, perinde est ac si dicat, nullam Stellæ diem abiisse, quin multa in populum diripiēda spargeret; vt respexerit ad commune prouerbiū: Nullā hodie lineam duxi: vel, Nulla dies sine linea. quod vulgo circumfertur. Diuitem autem appellat,

S quod

Suetonius.

Linea diues.

Lineam diuitem non cessare quid.

Misilia
Suetonius.

Turnebus.

quod nummos, cæteraque misilia populus raperet, quibus ditabantur; aut quæ ipsa per se pretiosa erât. Tesseram verò largam appellat, vt diuitem lineam, quia largè ac liberaliter promittebat.

CAPVT. VII.

AQVAM OLIM EQVIS IN CVRSV SPARSAM, & quare. Propertij locus aliter atque ab alijs explicatus. Aqua honestè interdum pro lotio.

NEGOTIVM multis exhibuit Propertij verius ex. llll. Eleg. lll. de quo mihi etiam negocium.

*Et disce qua parte fluat vincendus Araxes;
Quot sine aqua Parthus millia currat equus.*

Cur sine aqua currit? an quia sitis patiens? an quia vrinæ cõtinentes? vtraque pars suos habet auctores. Sed Iosephus scaliger, qui mihi instar est omnium, Eques, legendum putauit, vt sermo esset de tolerantia Parthorum, qui ad longam sitim exerciti. Sed si vulgata retineatur, censere aquam honestè pro vrina positam, eius sæculi more: & aquam petere, & aquam fumere veteres dixisse, cum ad secessum irent. Primū illud de aqua honestè pro vrina posita, vulgi sermo, & scriptorum auctoritas confirmat. hoc postremum de aquæ sumptæ significatione non probat. Hieronymus Mercurialis lib. Vl. Variar. cap. Vl.

Quod ad Propertium attinet, ego sic opinor, vulga-

gatam lectionem fatis probam videri, & morem exprimi antiquum frigida equos ex cursu fatigatos conspergendi. Nam in Circensibus equos frigida perfudebât, si quâdo agitatione nimium incalesceret. an vt refrigerati ad reliquū cursū spiritus reciperet? an quia frigoris repëtino morfu, perinde atq; calcari adhito incitareretur? Præit nobis Vlpian. in L. lll. Athletas. ff. de his qui notantur infamia. Lex ista habet. Neque Xistici, nec agitadores, nec qui aquam equis spargunt. Vbi Glossa. Frigidam vt citius currant. Fiebat enim ludus Roma olim, in quo hoc fiebat; & adhuc fit Constantinopoli. Iuuat etiam Sex. Pomp. lib. XI. qui scribit. Nafisternam genus esse vasis aquarum ansati, & patentis, quale est quo equi perfundi solent. Eius vasis meminit Varro, lib. l. de Re Rust. Non. Marc. & Fulgentius de obscuris vocibus ad Calcidianum. Erasmi. in Adag. Frigidam suffundere; tractum ceter ab isto more. Quamquam veterinarios siue mulomedicos, vt ait Alciat. lib. Vl. Parerg. cap. lll. veritus, qui clamarent equos efferuescentes agitatione, à frigida perditum iri; ad aliam originem prouerbum reuocauit. Et adiunxit Alciatus aquam equis non ad vires refocillandas in cursu; sed in stabulis aut intra carceres, ad abluenda crura conspersam. Sed ego nihil muto, nec me veterinarii mouet sine ratione pugnâtes. Scio aquam nimio calore solutis corporibus vbertim effusam, natiuum etiâ interdum extinguere. Sed scio conspersam & vitiosum pellere, & confirmare natiuum. Galen. in Aphor. XXI. lib. V. Nam aque frigide occurfus, aut vincit natiuum calorem, aut colligit. Vincit quidem cum debilis fuerit, colligit autem cum fortis. Cutem enim

Frigida equi conspersa.

Vlpianus.

Sex. Pompei. Nafisterna quid. Varro.

Aqua vitæ.

Galenus.

Vincit calorem aut colligit.

Propertij verius explicati

Iosephus scaliger.

Aqua prouina.

Hieronymus Mercurialis

Hippocrates. duriolem facit. Hippocrates lib.V. Aphor.X X. *Hulceribus frigida quidem mordax ; cutem obdurat. &c.*

Galenus. Vbi Galenus. *Non vlcera tis autem non solum mordax non est, sed & cutem facit duriolem, eius densando substantiam. Quis autem ignorat eos, quos animi deliquium cepit, aquæ aspersione restitui? Quin & ferunt Aegyptios recens natos pueros immergere in frigidam, tñ vt calor ad ima receptus incrementa suscipiat ; tum vt corpus ad temporis iniurias extrinsecus obdurescat. Galenus auctor est, qui lib.III.de Sanit.tuè. & lib.II.aquæ frigidæ hanc vim tribuit, vt claudat & cogat cutim, & corpus roboret : opportunè igitur, currentibus equis aspersa.*

Aegyptij recens natos frigida immergunt.

Galenus.

CAPVT VIII.

ARCANÆ SALIVÆ, PALLIDA VINA;
inferium, quid? Propertij locus ex Elegia.VII.lib. IIII.explicatus. Libandi in sacris formula. Mos vrendi ad verum extorquendum.

VERECVNDIVS accedo ad hunc locum, siue quia Iosephus scaliger grauisissimus auctor medicinam ei fecit, quibus modis omnibus potuit, siue quia Muretus non attigit, qui multò hæc melius posset, quam ipse qui aggredior: siue quia vt est loci difficultas, in eo videar operam abusus. Sed vt cohibeam sententiam meam, facere non

non possum. vrgentibus præsertim grauisissimis viris; inter quos Licenciatus Illefonus Esquera Diocesis Corduben.pro Episcopo Visitator, vt pietate, ita doctrina atque eruditione maximè commendatus. Sed audiamus iam Scaligerum.

Scaligeri sententia.

¶ LYGDAMVS VRATVR. ¶ MIMESIS, inquit, ex persona nouæ amicæ, vratur lygdamus, quia consuluit Sagam Nomada super noua amica, quæ fortasse ad eius interitum spectabat, aut tale quid. Nam constat hoc velle Propertium. Sed cuiusmodi fuerit id pro quo iustiales saluas Nomas Saga mouerit, id verò neque scio, neque admodum refert vtrum sciam, an nesciam. † Deinde quod sequitur Pentametrum ad Cynthiam refert, & pallida vina interpretatur vinum inferium, quod pallidum dici putat ob mortuos, ad quos pertinet. Primum igitur, quod ad mimesim illam spectat, videtur sanè omnino non necessaria. Nam Cynthia sola queritur adhuc, vt supra quæsta, & queretur infra, nouam sibi dominam successisse. &c.

¶ Deinde, quod pallida vina pro vino inferio accipit, addubitare cogor. Nam tamen si verum sit quod ab Homero traditum est, nigro vino rogos extinguifolitos; & mortuorum sepulcris lac, mel, aquam, vinum inferri; & putasse veteres inferij vini odore animas elici ad bibendum; non existimo inferium vinum illud tantum esse quod mortuis liberetur, sed quodcumque aliud in sacris vsurpatum in Deorum honorem. ¶ NAM inferio, inquit Trebatius, verbum, ea causa est additum, eaque ratione profertur, ne vinum omne omnino quod in cellis

Vinū inferiū

Trebatius.

atque apothecis est conditum, ex quibus illud, quod effunditur promptum est, esse sacrum incipiat, & ex vasis eripiatur humanis.

Arnobius.
Lib. ad in sacra formula.
¶ Et certè inferium ego vinum nō ab inferijs defunctorū, sed ab inferēdo dictū opitor. Ita Arnob. lib. VII. ¶ MACTVS HOC VINO INFERIO ESTO: quid est aliud quā dicere, tātū esto mactus quātū volo; tātū amplificatus quātū iubeo; tātū honoris assumito, quātū te habere decerno, & verborū circūscriptione definitio. † Vbi satis apertè videas inferiū vinū nō pallidū vinum esse tantū, quod mortuis funderetur; sed quodcūq; aliud quod Dijs libaretur: vt sit inferium idē quod illatū. Seruius in. IX. Aeneid. *Vt in Pontificalibus dicebant Deo, MACTE HOC VINO INFERIO ESTO.*

*Seruius.**Cato de re rustica.*

Cato de re Rustic. cap. CXXXIII. *Postea Iano vinum dato sic: Iane pater vti te strue commouenda bonas preces bene precatus sum, eiusdem rei ergo macte vino inferio esto.* Et cap. 132. Ioui Dapali vinū ita pollucere monet. *Iuppiter Dapalis macte istace dape pollucēda esto. Macte vino inferio esto.* Inferium autem vinum sibi nequaquam datum ipsa etiam Cynthia proximè quæta ita est.

Hoc etiam graue erat nulla mercede Iliacynthos

Inicere, & fracto busta piare cadō.

Pallidum vinum quare.

Nec pallidum quidem ob mortuos appellatum; sed ob infidias sibi structas & pallorē quē induxit, poeta ipse non innuit, sed dicit. Iam ad locum aggrediar.

Propertius explicatur.

¶ Cynthia, quam deperierat Propertius, post discessum è vita querebatur illi obiecta per somnium, quod antiqui amoris immemor nouæ se dominæ cōiūxisset: quod nulla in obitu suo doloris signa dedisset: ac eū videret venenatas sibi dari potiones, aut

venefi-

veneficijs imbutas, remissius tulisset, neque in feruum, neque in Sagam Nomada se se ostendisset iratum; nec minas saltem intentasset. Vrgendi igitur acque infādi gratia per interrogationem sic ad Propertium loquitur.

Sensit ego cum insidijs pallida vina bibi?

(nam hic versus cum parenthesis, & interrogationis nota scribendus) audiui, inquam, cum venefica mihi pocula data sunt, præ iracundia clamantem & dicentem, Vratur Lygdamus, aut prodat Saga Nomas quæ nam isthæc veneficia sunt, & quis auctor: nisi prodiderint; hic ignis adest, cum admouebitur ad extorquendum verum:

Dicet damnatas ignea testa manus,

Hoc est, coget fateri & prodere verum, atque tanti sceleris auctores indicare. Pallida igitur vina insidijs facta, idest, venenis aut veneficijs. Sic dicta, vt pallida mors, tritis senectus, & eius generis alia per methonimiā. Arcanas autem saliuas, siue vina interpretis veneficijs plena, siue quos alios succos eisdem illigatos veneficijs, facile persuadeas: nam saliuam meri dixit infra Propertius.

*Pallida vina**Propertius.*

Lygdamus ad Cyathos, virique estina suppellex,

Et Methymnei Græca salina meri.

Et Plin. lib. XXIII. cap. I. saliuam vini dixit. Saliuæ autem vsum in veneficijs apud Theocryt. videas in Edyllio. II. apud Virg. in Cyri. Valer. Flacc. Iuuenal. & alios. Arcanas autem dici, quia hæc sacra arcana fierent, Horat. docet, à quo veneficia arcana sacra dicuntur: de his infra. Turneb. lib. VIII. cap. II. de Arcanis saliuis nobis assentitur: sed cas Propertio;

*Vini salina.**Salina in veneficijs et cur arcana dicantur.*

tio;

tio, non Cynthiae datas existimat: non aptè. nam Cynthiae propinata venena sunt, non Propertio. De mere autem arcana per ignem extorquendi. Senec. in Oedipo. actu ultimo sub finem.

Huc aliquis ignem; flamma iam excutiet fidem.

Per tam cruentas vera quarenti vias

Ignosce quæso;

Ita igitur explicata sententia cohæret. Sed adhuc aliter explico, & quidem breui. LYGDAMVS VRATVR. Seruum in flammam exposcit, quia eius opera ereptam sibi vitam existimabat; & sciebat nouas amicas aditum ad Propertium inuenisse. quare eiusdem libri Eleg. VIII. vt veneat, imperat.

Lygdamus in primis omnis mihi causa querela

Veneat; & pedibus vincula lina trahat.

SENSI EGO, &c. Significatio doloris per parathesim. *Ha! como me lo dio luego el coraçon quãdo bebi aquellos hechizos.* Cum insidijs pallida vina bibi. AVT NOMAS ARCANAS. &c. Quasi dicat, si hoc non ita est; nisi verum esse ducitis, *Desbaga Nomos los hechizos con que se ha preuenido contra el fuego.* Dissoluat veneficia quibus vim sentiendi fortè restinxit, aut retudit. *Que ex llegando la plancha ardiendo, las manos confesaron el mal que han hecho.*

Dicet damnatas ignea testa manus.

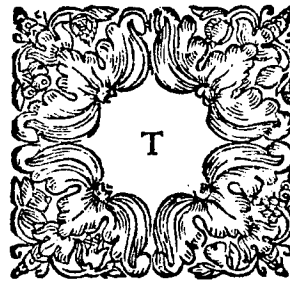
Sed ego iam, Manum de tabula. nequis me operam hic iam perdere clamet.

CAP.

CAPVT IX.

PHILAVTIE MALA ET INCOMMODA,

quæ? ex nostris externisque litteris. Peruidere, amor improbus apud Horat. labor, color improbus apud Virgilium, & Senecam.

Satyra. III.

AMETSI nullū aliud afferret philautia malū, nisi quod curiosos facit aliorum obseruatores & acerrimos iudices; hoc satis, vt quo fit nomine censenda facilè iudicemus. Audite Horatium cuius hi versus. l. lib. Serm.

Horati. lib. 1. Ser. Sat. 3.

*Egomet mihi ignosco Meuius inquit;
Stultus, & improbus hic amor est, dignus que notari.
Quum tua peruideas oculis malè lippus inunctis.
Cur in amicorum vitijs tam cernis acutum,
Quàm aut aquila, aut serpens Epidaurius?*

Quorundam malitiam reprehendit, qui cum ad sua vitia cæcutiant, aliena perspicacissimè vident: stulti atque improbi amoris argumento non dubio, vt proximè ostendemus. Sed vt de sententia conuenit inter doctos, ita de verbi, Peruidere, potestate pugnatur.

¶ Petr. enim Victor. lib. 20. cap. 15. ¶ PERUIDERE, inquit, significare puto oculis trāsire, nec attētè contemplari: quod à cōtrario intelligitur. Id autem

Petrus Victorius. Peruidere quid.

T ver-

verbum ad imitationem Græci verbi *Parablepius* videtur esse formatum; atque inde omnino translatum. † Hæc Victorius. eadem Nanius lib. III. Miscell. nisi quod hanc quoque rationem adiūgit: vocē, Per, in quibusdam compositis *Elattofin* significare, ut in Perdo, Pereo, Perfidus. adiunctas autem esse multas æthiologias, cur parum videat: primum quia lippus, deinde quia oculos collyrio inunctos habet. Posterior Lābinus ita cēset, Peruidere sēper significare acerrimē & acutissimē intueri: sed hoc loco fieri ut cōtrariū significare videatur, propter voces adiunctas. Pudet post tot tātōs q̄; viros quidquā dicere.

Lambini opinio.

Præpositio nis Per, potestas.

¶ Sed explicabo fortassis illos, & locum clarius illustrabo. Nam quod Victorius, Naniusque contendunt: Peruidere idem esse quod oculis transire; hoc est, strictim, & quasi per transfennam intueri; videtur non alienum à præpositionis potestate; quæ interdum celeritatem præ se fert: ut in Peruolo, Percurro, &c. Itaque hoc loco non vim, non acumen, sed celeritatem, & festinationem designat. Hispanè: *Mirar de passo, o de corrida.* Ad Attic. lib. VII. Epist. CXXXIX. *Iuua me consilio si potes, & tamen ista quātū potes, peruide.* In alijs exemplaribus. *Prouide:* id est ante vide, quod celeritatis pariter, atq̄; acuminis est: Cic. 3. Offic. *Qui hoc nō peruiderit, ab hoc nulla fraus aberit, nullū facinus.* hoc est qui hoc celeriter nō prouiderit.

Peruidere quid.

¶ Sed habere etiam potest eandem vim, quam in Perluceo, pertrāseo, perforo, ut sit idē quod cernere per mediū ali quid interiectū, quasi per velum; quod Hispani dicimus: *Ver como por tela de cedazo, o a mala vez.* Nam qui per velum aspiciunt, ij verò pro-

propiora non vident, lōgiora melius, & acutius cernunt. Ita isti quos stultus atque improbus sui amor obscurat: *Miran sus cosas como por tela de cedazo, y con ojos cegajosos.* Quod rem etiam auget. Quare hanc esse loci sententiam existimo: Cum tua vitia videas, (etiam cū peruides, id est, cum acutissime & attentissimē cernis) oculis cæcutiētibus, ac perinde quasi aspectus vim amisisses; quid causæ est, nisi quod stultus atque improbus amor tui obscurat oculos, & menti tenebras offundit, & per philautiæ nebulam intueris. Hispanè sic. *Viendo (quando mas ves) tus vicios como cegajoso, y de corta vista, porque ves los agenos como con ojos de aguilas? &c. señal es que los ves por tela de tu proprio amor.*

Horatius explicatus.

¶ Hanc interpretationem probabiliorem Plato facit lib. V. de legib. vbi philautiam maximum in primis malum appellat, innatum in optima parte hominis, id est, in oculis mentis, quibus offusa caligo tam densa est, ut vel apertis oculis nihil videat. præfert enim cæcus amor sui, *Sine luce facem.* quod alio transtulit Ouid. in Eleg. de morte Tibul. Quam aptè B. Greg. Homil. IIII. in Ezech. *Scimus quia vehementer claudit oculus cordis amor priuatus.* Hic enim efficit ut videntes non videant, ut est apud Isaiam. Hæc illa fascinatio nugacitatis, quæ bona obscurat. Nam ut ait Apostolus: *Tenebris habent obscuratum intellectum, propter cæcitatem cordis ipsorum.* Hispanè *veritas, Ciego el entendimiento, por que esta ciega la voluntad.* quia nimis potens, pollensque voluntas est; aut maximē, ut verius dicam, venefica, & fascinatrix;

Plato. 5. de legibus.

Philautie in comoda.

B. Gregorius

Apostolus explicatus.

adeo, vt cum de mentis lumine lumen accipere debeat; tantum absit vt accipiat, vt etiam suam cæcitatem deriuet in mentem.

¶ Quod autem alij dicunt, Peruidere, propter adiunctas voces contrarium significare: id verò probare non possunt; nam quid minus apte dici possit, quam lippis oculis acerrimè & acutissimè cernere? Nisi antiphrasin Grammaticorum admiseris, cum contraria pro contrarijs assumuntur: vt lucus pro minimè lucente; benedicere pro malè dicere: Manes, quia minime boni. quod quam sit alienum à vero, non est huius disputationis ostendere: dixi meam sententiam in .I. Singular. libro. Sed iam ad proximum carmen.

Amor stultus. ¶ STULTVS ATQVE IMPROBVS HIC AMOR EST. Quare stultus? quia cum se ignoret, aliena cognoscere stultum est; id est, cæci hominis atque stulti. nam quæ in oculis cæcitas, in mente stultitia est, quæ animum obscurat. Sed cur improbus amor? an quia non probandus, sed notari dignus? quo sensu dictus est à Virg. III. Georg. improbus anguis, & primo eorundem, improbus anser. & IIII. Aeneid. improbus amor: quia nihil non mortalia pectora cogeret: iniquus, iniustus, qui non æqua lance & sua & aliena metitur: quandoquidem in suis cæcus, in alienis perspicaciter oculatus. Improbum colorem Seneca purpuram dixit Epist. CXV. id est insolentem, & minime probandum, atque nota Censoria dignum. nã eo tempore non admodum vulgaris hic color. Inde apud veteres omne genus scelerum hisce quasi conceptis verbis damnari solitum, IMPROBE FACTVM

VIDERI.

VIDERI. hoc est, non probè, non ex fide, non ex lege, aut officio, aut religione, sed contra. Proba enim mensura, & merces, & aurum, & pondus. probū dicitur, cui nulla fraus subest, quod ex lege factū est, & probatæ dignitatis.

¶ Sed improbum quoque amorem dici posse arbitror, quemadmodū & laborem improbum Virg. dixit. I. Georg. pro infatiabili, vt Seruius explicauit. Hisp, *Trabajo incansable*. Amor autè improbus erit, *Demasiado, desmedido, descompassado*. Supra modū magnus. Quam certè explicationem Theognidis versus confirmant, in Sententijs Elegiacis.

Inexplebilem enim habent improbi mentem, si autem vel in vno aberraris,

Superiorum omnium effusa perijt amicitia.

De improbi potestate satis dixi, redeo ad Virgilium.

CAPVT X.

PES IN NAVI VELVM: IN HOMINE
cupiditates, & studia, maximè in sacris. Virgilij
locus in .V. explicatus.

VAESITVM cum esset ex me pridie, quamnam censerem illorum sententiã versuum apud Virg. sub libri. V. Aeneidos finem.

Iubet ocyus omnes

Attollè malos, intendi brachia velis.

Vna omnes fecère pedem, pariterque sinistros,

T 3

Nunc

Amor improbus.

Theognis.

Virgilius.

*Nunc dextros soluere sinus, vna ardua torquent
Cornua, detorquentque. ferunt sua flamma classem.*

*Remiges nau-
nales pedes.*

*Pes in nauis
pro velo.*

Catullus.

Respondi; videri, facere pedem idem esse quod vela
facere. Nam vti remiges Plautus in Menæchmis, nau-
uales pedes vocauit; vel, vt alij minus rectè sentiūt,
remos: ita pedem in nauis pro velo Virgilius vsurpa-
uit, quòd quemadmodum pedibus animantes, ita
remis, velisque naues moueantur. Huc etiam Ca-
tullus accedit, cuius illa sunt ex. llll. lib. l.

Sive vtrumque Iuppiter

Simul secundus incidisset in pedem.

*Iuppiter pro
aere.*

*Ennius.
Virgilius.*

Horatius.

Hoc est, siue secundi ventorum flatus vtrumque ve-
lum aut veli finum dextrum; sinistrumque impulsi-
ssent. Iuppiter enim pro aere à poetis sæpius poni-
tur. Aennius: *Istic est is Iuppiter, quem Græci vocant aerē.*
Et Virgilius.

Maturisque nimis metuendus Iuppiter vbis.

Et Horat. *Manet sub Ioue frigido Venator.*

Postero autem die quam hæc dixeram; Seruium mi-
hi, & Turnebum quidam objiciunt, quorum alter,
Pedem interpretatur funem, siue podium, quo ten-
ditur velum; alter imam veli partem, nam de alio-
rum ineptijs, nihil est quod agam. Sed sane siue pes
pro fune, siue pro ima veli parte vsurpetur, in idem
sententia recidit. Ego uerò nihil secus opinor, quam
vt supra dixi; non enim video cur pes pro fune, aut
pro ima potius parte, quam pro media, aut pro sinu
accipiatur; cum à vi mouendi sit ducta similitudinis
ratio, quæ in veli maximè sinu posita cernitur. Sed
quoniam totus hic locus à quibusdam ignoratione
rei nauticæ perperam explicatur, diligenter à nobis,
sed

sed breuiter excuictur.

¶ *TIVBET OCYVS OMNES ATTOLLI MALOS.* idest,
inquit Seruius; *Vela per malorum volubilitatem leuari.*
nam cum nauigarent, non dubium quin olim erexerant arbores.
Sed fanè malos attollere, nihil est aliud quàm demis-
sos sustollere: demitti autem solent interdū inter na-
uigandum, aut si quæ grauior tempestas exoritur;
aut si aliquādiu naues subsidant. Hispani hoc dicūt,
Calar los masteles. INTENDI BRACHIA VELIS. Qui-
dam velorum sinus, siue latera interpretantur. Sed
hoc loco Brachia idem certè sunt, quod cornua, id-
est, antennarum extremæ partes; quæ eandem apud
Hispanos etiam sortiuntur compellationem. Iubet
igitur intendi brachia velis; hoc est, antennas suspē-
di, ac explicari vela: atque ita quod sequitur aptè.

¶ *VNA OMNES FECERE PEDEM.* Omnes enim
Aenæ ducis imperio obsecuti, vela ventis dedere.
Hixieronse à la vela. PARITERQUE SINISTROS NVNC.
&c. Hoc est, vna cæpere omnes tum dextram, tum
sinistram velorum partem, siue brachia explicare,
& diducere.

¶ *VNA ARDVA TORQVENT CORNVA.* &c. Ser-
uius. *pro mutabilitate,* inquit, *auræ.* Rectè. Cornua
verò pro Antennarum brachijs accipi tritum est,
apud Virg. Horat. Ouid. Valer. Flaccum, &c. ve-
rum non malè qui pro extremis velorum partibus
capiunt, quæ ad colligendos ventorū flatus torque-
ri, detorquerique solent. Hispani vnico id verbo ef-
ferunt. *Marcar las velas.* FERUNT SVA FLAMINA
CLASSEM. Hoc est idonea, & ad nauigandum ac-
commodata, qualia nimirum optare, & habere
po-

Seruius.

*Attollerema-
los.*

*Brachia in
nauis quid.*

Facere pedē.

*Cornua in na-
uis quid.*

potuissent. *Va con viento proffero, o con benança.*
Denique, Proferre pedem quid sit, explicauit Tur-
nebus, ex quo coniectari licet, esse id quod Hispa-
nè dicitur, *Tender a orga las velas.*

Proferre pe-
dem.

CAPVT. XI.

ARCANA NON SCRIPTANDA, SED
regenda. Id verbum in bonam aequè atque in malam
partem acceptum. Nox pro nocturnis rebus. Curiosi-
tatis vitium reprehensum. Horatii locus diligenter ex-
pensus.

VM Horatius ad Lollium de
ciuitate tuenda præciperet;
assentationem in primis, quæ
calumniæ comes est, imo
foror (vt ait Lucianus) cum
apud alios tum apud amicos,
vitandam honesto viro stu-
diosè commonuit. Quippe
plus æquo officiosum esse, satis facilè ostendit, ar-
cessitam & de industria quæsitam esse blanditiam ad
ineptorum, aut etiam puerilium animorum imbe-
cillitatem aucupandam. Docuit præterea dandam
esse operam, nequis in omni congressu acerbum,
atque insuauem se præbeat, quo certè vitio nihil fe-
re in hominum societate intolerabilius. Deinde ne-
que insolescendum secundis rebus, neque deficien-
dum

dum aduersis. Denique ad vitæ decorum tenendū,
& remouēdam à se aut inepti, aut improbi suspicio-
nem, amicum Lollium, tribus, quatuor ve præcep-
tis informat: quæ his versibus continentur.

*Arcanum neque tu scrutaberis vllius vnquam,
Commissumque reges, & vino tortus, & ira.*

Nec tua laudabis studia, aut aliena reprendes.

Plerique enim mortalium tam auidi sunt, & capa-
ces; tam immoderata, ne dicam effrenata, feruntur
sciendi cupiditate, vt non putent satis sapere, vt aie-
bat Apostolus, ad sobrietatem; nisi sapiant etiam ad
fatiertatem, cum suam, tum etiam aliorum, quos per
amicitiæ speciem quæ sunt, & quæ non sunt quæren-
do, discrutiant, & distorquent. Et cum mel inuene-
rint, hoc est, cum in facilem ac remissum hominem
inciderunt, non tantum quod sibi sufficit comedūt;
sed ita se ingurgitant, vt fatiati euomant illud: id est,
non ea solum expiscantur, quæ audita cōtinere pos-
sunt; sed etiam quæ sui pōderis pressu ruptura sint ie-
cur, vt aiebat Persius, & exitura forsitam in perni-
ciem. Vitium vt verè dicam hominum ociosorum.
Doceat Iuuenalis Sat. III.

Horum si nihil est, aulam respiciat amici;

Scire volunt secreta domus, atque inde timeri.

Antigonum Regem ferunt sciscitanti filio quando
conclamari iuberet, respondisse: Quid? veritus ne
es, solus canentem tubam ne audias? Illud mirum,
quod de homunculo Antonium Pium imperatorē
in domum excipiēte, narrat Iulius Capitol. ¶ INTER
alia, hoc est vel insigne Antonini Pij ciuitatis argu-
mentum: nam Omuli domum inuisens, admirans-

V que

Horatius ex-
plicatus.

Curiositas vi-
tiosa.

Remissus ho-
mo ac facili-
melli similis.

Iuuenalis.

Antigoni
pulcrum res-
ponsum.

Ineptum al-
terius.

*Julius Capi-
solinus.*

que Porphyreticas columnas, quæfisset ex eo, unde illas haberet; ac respondisset Omulus, Cum in domū alienam veneris, & mutus, & surdus esto, patienter tulit. † Ineptissimum sine dubio hominem, & planè barbarum, qui humanitatem, & benevolentiam principis in quærendo, tam insigni exceperit ingrati atque impudentis animi documento. Hic enim res ipsa loquitur, Principem affabilitatis potius ostendendæ gratia, quam calumniandi studio quæsiuisse. Et quidem scitum est illud Aegyptij, qui interrogatus, Quid nam id esset, quod velatum gerebat, Ideò, inquit, velatum est, ut ignoretur. Præclare igitur Thuriensium legibus cautum est, auctore Plutarcho, ne quis in comœdijs auctor ciues aspergeret, salibusve morderet, nisi adulteros & curiosos. nam & adulterium, inquit ille, curiositas est alienæ voluptatis.

*Acutum res-
ponsum.
Thuriensium
lex in adulte-
ros & curio-
sos.*

¶ ARCANVM NEQVE TV SCRVTABERIS. &c. Quid autem causæ est cur vetat apud non inuitos arcana scrutari? An quod ea qui quærent, multum sibi negotij contrahunt, cum tacendi necessitatem imponunt? quod tamen si per se magnum est, videtur admodum tolerabile. An quod plus nobis sollicitudinis pariatur, ne vnquam alterius subeat animum cogitatio, prodidisse nos arcana cõmissa, fidem, officium violasse? quo ut nihil turpius, ita nihil indignius homine in primis honesto; ita nulla re magis, quàm huius rei suspitione torquentur, & extabescunt. Atque hæc ad veritatem ratio propèrior. Scite Philippides comicus cum ei Lyfimachus Rex aliquando dixisset: Quanam in earum rerum te impertiam? Quæ velis, inquit, modo ne arcano vllo. Præclare profectò.

*Philippidis
comici dicti*

fecto. Sed audite Iuuenalem. Sat. III.

*Quis nunc dicitur nisi conscius, & cui feruens
Æstuat oculus animus semperque tacendus?*

Sed o diuinum quod sequitur consilium.

Tanti tibi non sit opaci

*Omnia arcana tægi, quodque in mare voluitur arcum,
Vt somno careas, ponendaque præmia sumas
Tristis; & à magno semper timearis amico.*

Enim verò tam anxius, sollicitusque esse debet, qui nouit arcana cuiusquam, ne sibi vel per imprudentiam excidant, ne ve vnquam in proditionis suspicionem venire possit amicis, ut neque somnum capere queat, neque vllo in loco tranquillo animo cõquiescere.

¶ ARCANVM. &c. Obuia certè cuilibet prior hæc explicatio, sed ego arcani quiddam aliud in his arcanis altius perferutabor: puto enim Arcani vocè posse in malâ partem capi, pro his nimirum sceleribus, quæ arcano, quæ occultè fiunt: quemadmodum & nocte veteres pro nocturnis vsurpauere criminibus, inde cõmunes illæ apud poetas præsertim formulæ, Dare, negare noctem, & purgare flumine noctem: viduam & pudicam ducere noctem, & sexcenta, ut apud Statium Thebaid. I. Oedipus sic.

*Si dulces furias, & lamentabile matris
Connubium gausus inij, noctemque nefandam
Sæpe tuli.*

Et pro nocturnis adulterijs. Iuuenal. Sat. I:

*Cum te summonzant, qui testamenta merentur
Noctibus.*

Item pro conuiujs nocturnis: Horat. Sat. VI. lib. II.

V 3 0

Iuuenalis.

*Miserum time-
ri ab amicis.*

*Arcanum pro
scelere, quod
arcano fit.*

*Dare, negare
purgare noctem
&c.*

Statius.

Iuuenalis.

Horatius.

Nox pro ce-
nis nocturnis

O noctes, cœnaque Deum quibus ipse, meique
Ante Larem proprium vescor.

Et apud Iuvenalem. Sat. XI. *Noctesque Neronis.* Ita quoniam scelera arcano, sicut & noctu patratur, arcani vocem sceleribus attribuimus. Inde Arcana sacra pro veneficijs, quæ silentio fiunt. Horatius in Epodo, Ode. V.

O rebus meis infideles arbitra
Nox, & Diana, quæ silentium regis,
Arcana cum fiunt sacra.

Exodi. 7.

Faciunt à nobis etiam sacræ litteræ: in quibus Exodi. VII. indidem nominantur. Et fecerunt etiam ipsi per incantationes *Aegyptiacas*, & arcana quadam similiter. Denique eandem vocem præcisè sumtam pro secretis facinoribus inuenio apud Iuvenalem Sat. II.

Iuuenalis.

Tu nube, atque tace, donant arcana Cylindros.

Vbi Scholiastes. *Arcana, idest, secreta illa facinora, quæ noctu fiunt.* Confirmat hoc B. Greg. Naz. Orat. in Sanctam Penthecosten, vbi arcanum pro nocturno venereo congressu, usurpat. ¶ *Huius rei tibi fidem faciat, quod Christus ait, neminem regnum videre, aut accipere posse, nisi qui supernè per spiritum progenitus fuerit: ac per diurnam ac luculentam creationem, qua per sese, quisque fingitur, à priori generatione, quæ noctis arcanum est, purificatus fuerit.* † Martialis lib. I. ad Decia. VIII. arcanum os appellauit quo turpia vota conciperentur.

Martialis.

Si quis erit recti custos, imitator honesti:

Et nihil arcano qui roget ore Deum.

Arcanas etiam preces Iuuenalis dixit, quasi non bonas, & Horatius.

Iane

Iane pater clarè, clarè cum dixit Apollo,
Labra mouens metuuit audiri.

Et Persius Satyra. V.

Labra moues tacitus, recitataque sabbata palles.

Arcanas etiam Saliuas dixit Propertius lib. III. Eleg. VII. quarum arcanus in veneficijs vsus.

¶ In sacris etiam litteris Thefauri atque opes arcana secretorum appellantur. Isai. cap. XLV. *Dabo tibi thesauros absconditos, & arcana secretorum.* Græcè. *Thesauros tenebrosos.* siue obscuros. Aurum autem, & argentum thesauros vocat tenebrosos, cum tamen splendidi ac nitidi sint; sed quia in tenebris delitescunt, ideo arcana secretorum: quibus Pluto præesse credebatur antiquis: vnde & Dis appellatus; non vt inscite nonnulli, quia minimè diues. Quin & ij etiã qui his thesauris inhiant, tenebrarum filij nominantur. Filios autem noctis, & opera tenebrarum appellari in sacris litteris eos, & ea, quæ tametsi in luce versentur, & fiant; scelerati illi, & hæc impia sunt; & ideo non digna quæ lucem subeant, mortaliumq; conspectum; & docuit Christus, & qui ab eo lumen accendere doctores. Huc etiam spectat illud Propertij lib. III. Eleg. VII.

Aut Nomas arcanus soluat verluta Saliuas.

Arcanas enim eas dixit, quæ adhiberentur ad veneficia.

¶ Ex his igitur facilè locus explicetur. *Ianes por jamas te metas en tal e vidas agenas, ni e cudriñes faltas de otros.* ARCANVM. &c. Etenim curiositatis hoc malum.

¶ *MORBVS*, inquit Plutarchus, est neque inuidencia carens, & abundans improbitate. Nos ignari eorum

Persius.

Isaias cap. 45
explicatus.

Aurum argē
tumq; thesau
ri tenebrosi.

Tenebrarū sī
lij quid.

Propertius.

Plutarchus.

*Curiosorum
improbum in
genium.*

quæ ad nos pertinent, aliorum genus inquirimus: videlicet, quod auus vicini fuerit Syrus, auia Threſſa. Ille debet talenta tria, nec vlturam perſoluit. Vnde illius vxor domum redijt? quid hic & ille ſoli in angulo collocuti? & quæ admodû gallina tametiſi habeat in medio cibum, ſubit angulum, & humum roſtro perſodit,

Sicuti vt viſitatio vel granum appareat vnum.

Ita qui hoc vitio laborant, prætermiſſis interdû ſermonibus inſtitutis, feſtiuis narrationibus, quæ rogatus quiſquâ ſine moleſtia reſponderet, ſordes appetunt ſcrutari cuiuſque. † Quam verè Ariſtho: Vêtorum, inquit, moleſtiſſimi ſunt, qui nobis pallia reuellunt; eiufmodi autem homines non pallia modo, vel tunicas corpori proprioſes, ſed intimos animi reſſus, latebrasque penetrât, omnia perſcrutantur, ac diligentiſſimè quid calumniètur exquirût.

¶ ARCANVM NEQVE TV SCRVTABERIS. Significãtius quam quæſiueris, aut rimaberis. Vim enim quãdam præ ſe fert illud verbum. Sunt enim quidam adeo intolerabiles, eorum, quos Hiſpanè *Maledores*, dicimus, qui vbi quempiã nacti ſunt, infinitis quæſtionibus molunt; proſus vt æſtum, vt ſudorem, vt angorem cieant. Id ſibi contigiſſe Horatius narrat Saty, IX. cum in eiufmodi quendam odioſe loquacem, & moleſtum hominem incidiffet; à quo ſeſe nulla ratione potuit expedire.

Miserè diſcedere quærens

*Ire modo oryus, interdum conſiſtere; in aurem
Dicere neſcio quid puero: cum ſudor ad imos
Manaret talos,*

Scite

*Curiosi ven-
tis moleſtio-
res.*

*Scrutari
quid.*

*Loquaces mo-
leſti.*

Horatius.

Scite Ariſtoteles vexatus à quodam, & importunis quæſtionibus, abſurdiſque narrationibus exagitat, dicenti ſubinde; Nonne hoc mirum eſt Ariſtoteles? Non proſecto, inquit, hoc eſt mirum; ſed ſi quis pedibus præditus te ſuſtinet.

*Ariſtoteles
in importunã
ſcemma.*

CAPVT. XII.

CURIOSITATEM LOQVACITAS CONSEQUITUR, atque inſidentia, quæ ira, ebrietatque comes. Arcana ſemper tegenda. Vini tormentum. Id quare cum colubro comparetur Prover. XXIII. non laudanda ſua: aliena non reprehendenda.

NON minus apte & congruenter, quam ingenioſe & ſapienter Horatius, poſtquam Lollio familiari ſuo percontandi modum perſcripſit, ad colendam fidem continenter hortatur. Enim verò nihil tam cognatum illi vitio, quã iuitud ſidei violatæ.

Commiſſumque teget, & vino rotas & ira.

Deinde verò.

Percontatorem fugito, nam garrulus idem eſt;

Nec retinent patula commiſſa fideliter aures;

Et ſemel emiſſum volat irremocabile verbum.

Eſt ab Horatio Plutarchus, qui in libro de loquacitate. ¶ *MULTA*, inquit, audire volunt loquaces, vt multa

*Loquacitas
comes in-
ſidentia.*

Plutarchus.

multa habeant quæ dicant; ac maximè abscondita, & arcana scrutantur, atque inuestigant. Sunt autem puerorum instar, qui glaciem neque tenere volunt, neque dimittere: imò veluti serpentibus in sinum collectis non continent, sed ab ijs perroduntur. † Sapiens autem. Prouer. XXV. adeo fugiendam esse perfidiam docet, vt ne scelus quidem, quod ipse videris, proferri velit in vulgus. *Quæ viderunt oculi tui, ne proferas in iurgio citò; ne postea cum dehoneſtaueris amicum emendare non possis.* Sunt enim plerique mortaliū, adeo pueri & imbelles, vt cum ab amico abalienauerint se, & inimicari cœperint, pleni rimarū, vt aiebat comicus, hac & illac perfluant; neque fide, neque amicitia, neque infamiæ, quam sine dubio contrahunt maximam, metu, ab enunciandis aliorum arcanis deterreantur: tu si sapiens, sapientem audies, Ecclesiastici. XIX. *Audisti verbum aduersus proximum tuum, commoriatur in te; fidens quoniam non te disſipet. Sagitta infixæ in femore carris, sic verbū in corde stulti.* Sed aduersus istorum perfidiam non paulo post Horatius armat.

Protinus vt moneam, (si quid monitoris eges tu)

Horatius.

Quid de quoque viro, & cui dicas, sape videto.

Sape enim, vt ait Cicero in Sallustium, grauius offendunt animos auditorum, qui aliena flagitia aperte dicunt, quam qui committunt. Quam graue atq; molestū hoc sit, docet Sapiens Ecclesiast. XXVII.

Cicero.

Denudare autem amici misteria, desperatio est animæ infelicis.

Ecclesiastici.
22. lux.

Qua si dicas. Es para hazer desesperar vn desdichado. Quanquam & alias interpretari possis. Esto no lo puede hazer sino algun desesperado, o algun enyado.

ET

¶ ET VINO TORTVS ET IRA. Torquebantur enim quodammodo homines vino, & ira; potique, & irati arcana sibi commissa interdum enunciant. Ita Ode. XXI. lib. III.

Tu lene tormentum ingenio admoues

Plerumque duro: tu sapientium

Curas, & arcanum iocoso

Consilium retegis Lyæo.

Rectè verò Plato. I. de legib. Nullum, ait, esse tormentum minus sumtuosum, minusque noxium ac periculosum quam vinum, ad explorandos hominum affectus, & mores. Appositè Horat. ad Pisones:

Reges dicuntur multis vrgere culullis,

Et torquere mero, quem perspexisse laborant.

Vnde Omistis Dionysos, idest, crudelis Bachus, Græcis dicebatur, non tam quia olim viui homines ei sacrificarentur; quam quòd excrutiet, qui sese illi dicarunt: idest, ebrios. Anacharsis in conuiuio apud Platonem ita dormiens decubuit, vt quæ procreationis causa natura corpori affinxit, sinistra manu, os verò dextra comprimeret: quod benè poti hominis linguam, valentiore freno existimaret indigere.

¶ Hanc vini naturam, & vim mirificè expressit Sapiens cum eam Prouer. XXIII. cum Colubri morſu contendit. *Ingreditur blandè, & in nouissimo mordebit vt coluber.* Cuius ego sententiam sic explico. Què admodum vbi corpus ac mentem vinum occupauit, omnia perturbata & confusa cernimus: ex vna duas flammulas videmus, firmissimæ columnæ nutant: ita etiã, quæ sunt in mète rerū figuras atq; imagines, siue phantasmata turbat, ac miscet; facitque vt amici

X

arcanum

Vini tormentum.

Horatius.

Plato.

Horatius.

Crudelis Bachus.

Prouer. 23.
locus illustratus.

arcanum, quod cum esset integer visum est dulcissimum amicitiae pignus, in ebrietate sit vipera, quae viscera dirumpat, ut exeat: deinde cum exierit, & auctorem perdit primum, & alios deinde discruciat. Conuenit cum hac sententia Plutarchus, qui in Comentar. de loquacitate, quem supra laudauimus. *Belonas, inquit, pisces, & vipers partu rumpi aiunt, arcana autem eos, qui non continent, foras elapsa perdunt.*

Plutarchus.

¶ NEC TYA LAUDABILIA STUDIA. Mirum certe dictum est, quam molestum, quam odiosum, & inuisum sit omnibus genus quoddam hominum, qui sese intolerantius iactant, & æquabilitatem communis iuris, præstantia quam habere se putant, dignitatis suæ transeunt, aut fortunæ. Nam cum minimè quisque sibi notus sit, difficillimèque de se quisque iudicare possit; nemo de se satis honestè ac sine multorum inuidia loqui potest. Accedit etiã ut minor sit fides, minor auctoritas, qui sapiunt, Homerum audiunt in Odyss.

Ostentatio sui odiosa.

Homerus.

Possideat tacitus si qua adsunt munera Diuum.

Iuuenalis.

Sed horum hominum insolentiam Iuuenalis summo cum lepore perstrinxit; mores & ingenium multo cum sale describit. Is Sat. III. de lapsus ad Græculos gloriosos homines, & ineptos, ita canit.

Gloriosorum ingenium.

*Ingenium velox, audacia perdita, sermo
Promptus, & Isæo torrentior. ede quid illum
Esse putes? omnem hominem secum attulit ad nos.
Grammaticus, Rhetor, Geometres, pictor, aliptes,
Angar, Schænobates, medicus, magus, omnia nouit,
Græculus esuriens: in cælum iusseris, ibit.*

Non dissimile illud de Sycophanta Plauti in Trinummus, qui roganti Charmidi, quo esset ex Arabia

ad.

ad quam se venisse etiam nugabatur: ¶ AD caput, inquit, amnis, quod de cælo exoritur sub folio Iouis. CHAR. Sub folio Iouis? Syc. Ita dico. CHAR. Ecce Iouis? Syc. Atque medio quidem. CHAR. Eho, an etiam in cælum ascendisti? Syc. Imò horiola aduecti sumus; vsq; aqua aduersa per flumen. † Salissimum profecto nugatorem. Sed audiamus aliquando etiam Xenophontem, cuius hæc sunt: ¶ LAVS ab alijs profecta, suauissima est auditu; alijs autem ea molestissima, quam sibi quisq; tribuit. Primū enim impudētes eos arbitramur, qui se ipsos laudāt; quia decebat eos pudor, etiã si ab alijs laudarētur. † Sed incidit sæpe tēpora, quæ nos cogāt de nobis ipsis dicere, & nostrā dignitatē apud alios cōmē dare. Nā qui suspecti sunt, ut ait Plutarch. et calūnijs onerati, virtute sua nō possūt uti nec vim facere ipsorū beneficiū fugientibus. Quare cauēdū, inquit, est diligētissimè cum id agemus, ne hoc agere ut nos laudemus, sed eo ipso aliud aliquid moliri, videamur: & aut calūniā & accusationē depellere, ut Pericles, aut studiū, & æmulationē virtutū in auditoribus excitare: quod est maxime proprium præceptorum. Plutarchum legat, qui plura volet in eo, qui inscribitur. *Qua ratione quis citra inuidiam laudare se possit.*

Molesti, & impudētes qui se laudāt

Nisi honesta de causa fiat.

¶ Ego tantum addo; nihil tam cognatum arrogantiae quam inuidētia; nihil tam cōiunctū elationi sui, quam aliorum contemptio. Ideo continenter Horatius vbi dixit: *Nec tua laudabilis studia. dicit, Aut aliena reprendes.*

Arrogantia comes inuidētia.

Etenim cæcus amor sui admirationem rerum suarum parit, contentum alienarum. Quare non minus

aptè quam cætera Horatius, cum arrogantiam in nostris vitandam esse docuisset; obrectationem cōtinuo fugiendam dicit in alienis. Plerique autem mortales, vt scribit ad Cæsarem Sallustius de Rep. ordinanda: ¶ AD iudicandum satis ingenij habent, aut simulant: verumtamen ad reprehendenda aliena facta, aut dicta, ardet omnibus animus. † Credunt enim ita se demum emerfuros, si eos, qui extant, de-

Sallustius.

Iuuenalis.

Sed

*Quis calum terris non misceat, & mare calo?
Si fur displiceat Verri, homicida Miloni;
Clodius accuset mæchos, Catilina Cethegum.*

CAPVT XIII.

PRÆCLARÆ QVÆDAM SENTENTIÆ
ex Sat. IIII. lib. I. Horatij explicatæ, & locupletatæ:
In his multa ad mores, maximè in calumniatores, & perfidos, fraterni amoris pestes.

QVANDO in Horatio fumus non ingratum, opinor, faciam, si quatuor ex eo versus totidem præclaras sententias complectentes in medium produxero; quibus vitiorum quinque genera perstringit Horatius, quæ ciuilem statum, & ciuium coniunctionem maximè oppugnant, & communis vitæ societatem, & omnes tuendarum rerumpub. rationes, non labefactant modo, sed etiam penitus euertunt. Primum eorum, qui illarum instar auium, quas

quas rapaces dicimus, in absentium vitia, siue illa vera sint, siue etiam falsa, & à se conficta; non secus atque in mortuorum cadauera inuadunt. Secundū illorum, qui alios tametsi ipsi non carpant, neque calumnientur; cum carpi ab alijs videant, remissius ferunt, & auctoritatem afferunt peccandi tacendo, neque ab improborū calumnijs quos debeāt, tuentur. Sequitur tertium, eorum, qui dum alijs placere dicendo student, & risus, & cachinos, scurrarum in morem elicere, ac dicacitatis laudem (si laus ea dicenda est, quæ ex aliorum contumelia decerpitur) cauillando aucupari conantur; neque aliorum honori parcunt, neque suæ dignitati. Atrocissima sunt postrema duo, cum alicui non quæ ipse peccauerit, sed quæ nos per naturæ malitiam, & improbitatem ingenij, aut etiam per inuidiam suspicamur, impurissimis artibus affingimus: aut cum arcana quæ sunt euulgamus, quod genus est perfidiæ singularis. Eos autem omnes, in quos hæc vitia cadant, nigros appellat, cauendos monet Horatius. versus hi sunt,

Absentem qui rodit amicum.

*Qui non defendit alio culpante; solutos
Qui captat risus hominum, famamque dicacis:
Fingere qui non visa potest: commissa tacere
Qui nequit; hic niger est, hunc tu Romane caucto.*

Singula mihi breuiter explicanda vt ad notam, quã his omnibus inurit poeta, deueniam. Erit enim diligentius inuestigandum, quid nigri nomine accipiat.

¶ ABSENTEM QUI RODIT AMICVM. Impium genus hominum ac nefarium, qui amicis præsentibus

Vitiorum genera intolerabilia.

Detractorum, & calumniatorum.

Calumniatores fouentium.

Dicacium siue mordacium.

Falsa crimina affingentium.

Arcana prodentium.

Horatius.

Amicos qui rodunt absentes.

egregiè sese venditant, studium, operam, quidquid aut sunt, aut possunt lubentes deferunt, blandiuntur, obtemperant, obsecuntur, lenocinantur; dicta, facta, cogitata laudant, probant, suspiciunt, supra lunam tollunt, nihil non agunt, vt eorū quibus cum agūt, gratiā venētur. Sed simul atque respexerint, nō acrius, non celerius in obuiū quēq̄, efferati in rabiē canes inuadūt, quam in eorum illi dignitatem inuehūtur, famā lacerāt, & quibus possunt modis omnibus in inuidiā trahunt. Iltiusmodi sanè hominibus, si modo sanus es, respōdero tu quod Lysander ille apud Plutarchū dicēti, Laudo te, & defendo; Duos se ruri habere boues, quibus tacentibus satis ipse nosset, vter eorum piger esset, vter industrius.

Lysandri accūsū respōsū

Qui alijs culpantibus non defendant.

In lib. de discrimine adulat. & amic.

Isocrates.

Amici custodia tutissima

¶ QUI NON DEFENDIT ALIO CULPANTE. Hunc inter innumerabiles alios iucundissimum, & maximum habet amicitia fructum, vt eorum quibus cum officiorum, & benevolentiae coniunctione astricte sumus, studio, amoreque aduersus inimicorū fraudes, insidias, & calumnias tecti, atque muniti simus. Amico enim, vt aiebat Plutarch. nihil iucundius est, quam cum multis amare, atque amari; in idque perpetuo dat operā, vt amicus à quā plurimis diligatur, atq̄; colatur. Cōtra quā ijs faciūt, qui pueriliter amāt, qui vt quēq̄; maximè diligunt, ita molestissimè ferunt, aliorum amicitijs, etiam vtilissimis implicari. Isocratem audiamus, qui ad Nicoclem ita scribit:

Custodiam corporis esse puta tutissimam tum amicorum virtutem, tum civium benevolentiam, tum tuam providentiam.

Quare qui hoc amicos fructu defraudāt, id eripiūt, quod est in amicitia maximum, & pretiosissimum.

Quam

Quam humaniter amicus Nēuij apud Horat. lib. I. Sat. III. cum à Mœnio quodam in absentia carpi videret, grauiter, & acutè perstrinxit:

Horatius.

Manius absentem Mœnium cum carperet, Hec tu Quidam ait; Ignoras te? an vt ignotum dare nobis Verba putas?

Monet Plutarchus in eo quem scripsit de fraterno amore, vt suspiciones, ac calumnias inuidorum r. fatemur. ¶ CREDANT fratres, cum alia esse vera, quæ de Castorum fraterno amore fabulis sunt prodita; tum quod Pollux quemdam de fratre nescio quid rumusculi insulurrantem pugno impacto trucidauit. Quid enim fraterna charitate præclarius? quid pretiosius excogitari potest? † Id adeò liberale, & magnificum duxit Memnon, vt ne de hoste quidem detrahi apud se passus sit. ¶ MEMNON, qui Darij exercitum aduersus Alexandrum duxit, militem quendam suum, qui multis, & impuris opprobrijs Alexādrum profcindebat, lancea corripuens, Ego, inquit, te alo, nō vt maledicas Alexandro, sed vt cōtra eum pugnes. † Cum ad Pelopidam fortis quidā miles deferretur, quod ei conuiciatum dicerent: Equidem, inquit, facta eius video, dicta non audiui.

Calumnia re futanda.

Plutarchus.

Fraterno amore nihil præclarius.

Plutar. in A pophtegm.

¶ Sed emerfit genus quoddam hominū improborum, qui improbitati, ac perfidiæ suæ, amicitiae, ac beneuolentiæ speciem obtendunt: cumq̄; de amicorum vicia, ac moribus sermo infertur, quæ nihil ad rē pertinent, laudant: ea verò de quibus quæruntur, carpunt, ac vituperant. Ita Horatius:

Amicitie proditores eiusmodi.

Sinistri laudatores.

De Capitolini furtis iniecta. Perilli.

Te.

Te coram fuerit, defendas vt tuus est mos.

Horatius. In eam videlicet sententiam & formulam quæ sequitur.

*Me Capitolinus conuictore vsus, amicoque
A puero est. caussaque mea permulsa rogatus
Fecit; & incolumis letor quod viuît in vrbe.
Sed tamen admiror quo pacto iudicium illud
Fugerit.*

Catullus. O insignem perfidiam! o virus, o pestem amicitia! Vultis videre quam hoc doleat Catullus? accipite.

*Ruse mihi frustra, ac nequicquam cognite amice:
Frustra? imo magno cum pretio atque malo.
Siccine subrepsi mi, atque intestina perurens
Sic misero eripuisti omnia nostra bona.
Eripuisti, eheu, nostra crudele venenum
Vitæ; Eheu, nostræ pestis amicitia.*

*Venenavita
& pestes ami-
citiæ.*

*Amicorū ca-
lūniæ vt ani-
mū vrant.*

Immanis hic dolor: nulli enim acrius vrunt, quam qui nobis sese venditant, vt nos vendant. Caussa hæc, opinor: nam nostra omnia siue ioca, siue seria cognita habent, arcana omnia, occultaque consilia explorata illis sunt: si quid peccauimus, eos arbitros adhibemus: pectus illi nostrum callent; ingenium norunt, ijs non modo verba, facta, cogitata committimus; sed ea, quorum vel species aliqua menti obicitur aliquando concredimus. Hinc est, vt nemo quisquam sit, quem aut magis amare si fidus sit; aut magis timere debeamus, si contra. Posterior hæc caussa: Nam quæ illi de nobis loquuntur, probabiliora sunt amicitia commendatione: maximè si non pro nobis, sed contra sint. Tunc enim qui audiunt, facilè sibi persuadent amicum hominem, nihil indig-

dignum de amico dicturum; primum nisi verum, de inde quod sine religione tacere non possit: quare atrocissimæ sunt, & firmissimæ suspiciones ab his cõcitata, atque eiusmodi, vt nisi apud candidos atque intelligentes homines eleuari non queant. Quare Horatius hoc genus proditiõis nefarium, & inexpiable, meram appellat æruginem: quæ acuto, & splēdenti gladio cum adhærescit, & aciem, & nitorem eius occultat; ita vt neque perspicui, neque capi possit ab oculis etiam intentissimis. Nec secus ij suis dictis amicorum egregias virtutes obscurant, vt in media luce præclarissimarum actionum, neque nitere possint, neque cognosci.

¶ Eo autem sceleratius Iudæ factum, eo peccatū atrocius, quod magistrum discipulus, parentem filius, amicus amicum tradidit. Nam qui de Christo IESV tam impiam conceperant opinionem, vt illum impium aduersus Deum, & aduersus homines pestilentem existimarent, in ea sunt sententia confirmati. Huiusmodi quiddam acerbissimè indignatur Iuuenalis Sat. III. in P. Aegnatio Stoicæ disciplinæ sectatore non re, sed specie, qui Baream Soranum amicū & discipulum, etiam patronum suum (nam eius cliens fuerat, vt scribit Tacitus) per fraudem circumuenit.

*Grauis-
sima
suspiciones ab
amicis conce-
tate.*

*Mera erugo
Horatio quid*

*Iudæ prodito-
ris scelus quæ
atrox.*

*Iuuenalis
Sat. 3.*

*Transi.
Gymnasia, atque audi facinus maioris Abollæ:
Stoicus occidit Baream: delator amicum:
Discipulumque senex.*

IN IMPORTVNE DICACES, ET QVI
falsum alijs crimen obiectant, ex Horatij sententia. A. Ce-
cinnæ locus in lib. VI. Famil. de calumnia timoris & cæcæ
suspicionis tormento.

AEVIVS hoc quod sequitur
vitium, modo ne ad iniuriã
delabatur, sed in audiendi
voluptate resistat. Sunt enim
quidã hominũ, qui vt alij ali-
as, ita ipsi artẽ salis profiten-
tur, quorũ nihil interdum a-
liud, nisi ipsa insulitas ri-
deatur. Quanquam negare non possum natura fac-
tos homines, & creatos imitatores, & narratores fa-
cetos, & vultu adiuuante, & voce, & ipso genere
fermonis. Sed festiuitas, sed dicacitas, sed cailla-
tio, sed hilaritas, sed iocus atque facetiæ sint eius-
modi, in quibus nulli aculei contumeliarum insint,
nulla verborũ asperitas, nulla acerbitas sententiarũ.
Parcatur maximẽ charitati hominũ, ne temere dica-
mus in eos, quos reuereri aut diligere debeamus, ca-
ueatur diligẽter ne in vitium scurrile, quod turpissimũ
est homini præsertim graui, & erudito delabamur.

In facetijs
quæ ratio ser-
uanda.

Dicacitas in
geniũ.

¶ Sunt enim quidam adeo inepti, eorũ, quos di-
cimus, ipsos se audire, cũ dicant, ad læcessendũ prõti,
ad perstringendũ procaces, qui dum placẽdi studio
auridius iusto ferantur, amicũ maliat, quam dicteriũ
amitte-

amittere: & flammam, quod dixisse aiunt Ennium,
facilius ore in ardente opprimant, quam dictum te-
neant. Indignum genus hominum societate, qui v-
nius dicti venustatem thesauri opulẽtissimi, hoc est,
amici vnus iactura sibi coemendam putet. Curianã
Grassi venustissimi, & vrbaniissimi hominis pariter-
que grauisissimi, & feuerissimi defensionem contra
Scenolam, Cicero dilaudauit, quod dicterijs absti-
nuisset, quæ aduersario ruborem afferrent; & cum
aliorum, tum etiam suæ in dicendo grauitati, atque
dignitati consulisset: quam omnẽ ij qui festiui ha-
beri volunt, sapiensimẽ labefactant. ¶ PARCEBAT ad-
uersarij dignitati in quo ipse seruabat suam; quod est
hominibus faceris, & dicacibus difficilimũ, habere
hominum rationem, & temporum, & ea quæ occur-
rant, cũ falsissimẽ dici possint, tenere. † Sed iam hic
versor inuitus, quia de his quilibet possit: sed ne quid
trãsisse viderer incõsulto, hæc etiã attingẽda putauit.
Deinceps res erit cũ calũniatoribus: cũ quibus mihi
perpetuũ bellũ. Hos maximẽ nigros appellat Poeta.

Cicero.

Dicteriũ
tenere diffi-
cillimũ.

*Fingere qui non visa potest, commissã tacere
Qui nequit, hic niger est.*

Horatius.

Plerumque enim eiusmodi homines non quid vide-
rint, sed quod videre voluissent, aut etiam quod ipsi
habent vitij, per summã inuidiã insectantur. Nã vt quisq;
bonus est, inquit Cicero, ita difficilimẽ alios esse improbos suscipi-
tur. Isti vero Sycophãta nihil videt, nihil audiunt,
quod eorũ qui dicunt, aut faciunt virtute, moribus, cà-
dore, sed libidine sua, sed naturæ malitia, sed sua tur-
pitudine metiatur, nec persuadere sibi possunt ijs alios
vitijs vacare, quibus ipsi mâcipati sunt. oculorum illi

Probi mini-
mẽ suspiciosi.
cõtrã improbi

Improbi ex se
alios astringunt

nutus obseruant, verba captant, gestus interpretantur, atque in eam ipsam partem, inquam ipsi peccant; quoniam ex se alios aestimare didicerunt. Faciunt autem hoc natura, non caussa: habeant enim vel non habeant quid loquantur; loquuntur tamen. Quare scite Demosthenes Viperarum, ac Scorpionum similes eos dicere solitus est; qui mordent quidem, & veneno afflant eos, in quos incurrunt, non quia irritentur, aut laceffantur, sed quia natura feruntur ad morsus, & ad venena fundenda. In Orat. l. contra Aristog. ¶ NEMINEM VNQUAM vestrum fortasse vipera momordit, neque phalangium; & absit vt mordeat vnquam: sed tamen omnia eiusmodi animalia vbi conspexeritis, mox interficitis. Itidem, & cum delatorem, & crudelem; & hominem videritis, viperinam habere naturam, ne expectate donec vestrum aliquem mordeat; sed cum primum occurrerit, puniatur. †

Viperarum, & Scorpionum similes.

Demosthenes.

Calumnia vulnus est atrocius quod occultius.

Mendacia tam diu se tuetur, quoad in tenebris sunt.

¶ Hoc autem genus vulneris, eo periculosius, quo sine vlllo doloris sensu infligitur, & accipitur: nam, vt diximus, inuruntur incauti. Quis vero ad sanandum infamiae vulnus incumbat, quam contractam ignorat? Nam cum veras datur audire, & reddere voces, & pro se quisque respondet, facile diluuntur obiecta; & omnes illae suspicionum moles, quas excitauit inuidia, vel ratione aliqua tanquam ariete impresso labefactantur; vel ipsa etiam veritate affulgente euanescent. Enim vero architecti, & machinatores isti tam diu conflare ac tueri mendacia possunt, quam diu in obscuro versantur; & de sinu suo calumniatores apponunt, qui, quae ipsi criminose

nosse ac suspiciose confingunt, ea iactent illi occultis sermonibus; & spargant in vulgus, aut in aures iudicum infusurent.

¶ Rectè Famil. VI. lib. in Epist. A. Cecinnae sic scribitur: ¶ IN hac igitur calumnia timoris, & caecae suspicionis tormento, cum plurima ad alieni sensus coniecturam, non ad suum iudicium scribantur; quam difficile sit euadere, si minus expertus es, quod te ad omnia summum atque excellens ingenium armauit, nos sentimus. † Vbi calumniam timoris dixit: nam vt calumniator ea fingit quae vera non sunt, ita timor saepe falsa proponit: & caecam suspensionem, tormentum appellauit; nam quam diu caeca est, & in eorum animis a quibus est commota comprimitur, torquet non sentientem, id est, illi damnum creat aduersus quem tempestas inuidiae concitatur. Quod si male agitur, vt queritur hic Cecinna, cum eo, cui scribenti cogitandum est, non quod ipse probet, sed quid alij probaturi sint; quam pessime cum illo agitur, qui in ea vitae ratione quam tenet, non tam prouidere cogitur vt conscientiae suae, & virorum de rebus bene iudicantium opinioni seruiat; quam vt alienae suspicioni, & paucorum hominum errori, aut perfidiae obsequatur. Quod certè intolerabile est, & omnino factu difficillimum. Audi Calliclem in Trinummo Plauti, qui dicenti Megaronidi;

Omnes bonos bonasque accurare addeceat,

Suspicionem & culpam vt ab se segregent. Sic respondet.

Non potest vtrūq; fieri. MEG. Quapropter? CALL. Rogas?

Ne admittam culpam, ego meus sum promus pectori;

Suspicio est in pectore alieno sita.

Cicero explicatus Famil. lib. 6.

Calumnia timoris.

Improborum suspicioni seruire durissimum.

Plautus.

Improborum suspensiones declinare difficillimum.

Nam nunc ego si te surripuisse suspicer
Ioni coronam de capite, è Capitolio
Quod in culmine astat summo: si id non feceris,
Atque id tamen mihi lubeat suspicariet,
Quid tu id prohibere me potes, ne suspicer?

Luciani de
hoc vitij gene-
re præclarum
fragmentum.

¶ Adiciam adhuc Luciani fragmentum; quo pro-
xima confirmantur. ¶ CALVMNIATORES cum irruer-
int, cuncta pro viribus euertunt; nec magno emi-
tur victoria, vbi nemo repugnat, nemo vim tormē-
torum sustinet; aut iaculis iacula mutat: sed qui auf-
cultat, ipse sese sponte sua in manus hostium dedit.
Interim ignarus est, qui accusatur; nam haud aliter
qui deferuntur, atque qui captis vrbibus pereunt,
dormientes trucidantur. Et quod est in primis mira-
bile, nescius se reum haberi, neque cuiusquam sibi
sceleris conscius, amico candide concreditur; fa-
miliariter compellat, facitque pro amore iam ante
circumuentus insidijs miser. &c. Sapenumero item,
quorum sese reum calumniator fieri metuit, socium
insimulat, vt cum anteuertit accusando; suspicio-
ne culpæ, aut crimine elabatur. † Philocomasium ita
feruo comminatur apud Plaut. in Milite, Scen. V.
quod diceret nescio quid se vidisse suis oculis. Care-
bis credo; qui plus vident, quam quod vident. Huius-
modi multos ego oculos vidi, qui plus vident,
quam quod vident, etiam quæ non vident. At Pe-
riplectomenus ad Sceledrum sic. ¶ NAE tu Hercle,
si te Dij amant, linguam comprime posthac; & illud
quod scies, nesciueris; Ne videris, quod videris. †
Sed non abutar diutius operam, venio ad notam,
qua eiusmodi homines à Poeta inuruntur.

CAP.

CAPVT. XV.

NIGER QVIS DICATUR. IS COLOR
mortis, malitia, sceleratorum, infelicitatis symbolum
sunt in sacris, quam in externis litteris. Albus contra.
Atrati apud Iudæos rei. Christus candidatus fessit.
Vt bonus Candidatorum titulus. Cicero explicatus.

IGROS appellat Horatius omnes il-
los, in quos superiora vitia cadunt.
Hic niger est, hunc tu Romane caueo.
Vbi nigrū pro mortuo accepisse vide-
tur Seruius, qui illud Eglog. V. edisse-
rens.

Nigrum pro
mortuo.

Candidus insuetum miratur limen Olympi.
Candidus, inquit, idest Deus, vt contra mortuos ni-
gros dicimus. cuius rei vt fidem faciat, laudat car-
men istud Horatij. Facit ab eo Iuuenalis Sat. I.
Instituitque rudes melior locusta propinquas
Per famam, & populum nigros efferre maritos.
Nam & mortē nigrā vocat Statius lib. IX. Thebaid.

Seruius.

Iuuenalis.

Nigra mors
Statio.

Vrgent præsagia mille
Funeris, & nigra præcedunt nubila mortis.
Et nigro etiam vino roguis extinguebatur, vbi cada-
uer abisset in cineres. Homer. de pyra Hectoris lib.
XXIII. Iliad.

Nigro vino
roguis extinc-
tus.

Nigroque ignes extinguere vino Incipiunt.
Albū autē viuentis symbolū esse, docet Hieronymus
in Isaia. L X VI. cap. vbi de equo albo. Apoc. XI X.
sic scribit. ¶ EQVO rufo sedebat Dominus atque sal-
uato

Album vitæ
symbolum.
B. Hieron.

uato

uator humanum corpus assumens; &c. Equo autem sedebat albo, quando post resurrectionem, immortale, & incorruptum corpus assumit. Et quicumq; eum sequebantur, candidis utebantur equis: incorruptis videlicet, immortalibusque corporibus. †
Virgilius. Huc etiam spectat illud Virg. Eglog. V.

Candidus insuetum miratur limen Olympi.

Candidus pro immortalis.

Id est, immortalis atque beatus, relatusque inter Diuos. Quare ex horum sententia sic explicabitur Horatius: Tu verò eiusmodi homines non minus tertos, atque horribiles quam sunt mortui, diligenter fugito: ne tetri aliquid haurias, aut corruptus te circumfusus aer inficiat. Hinc tu intelligas illud Regij vatis, cum de eiusmodi loquens, ita censet. *Sepulcrū patens est guttur eorum: venenum aspidum sub labijs eorum.* quia isti sunt, qui mortuorum ossa effodiunt: dum ne mortuis parcunt. *Son los desentierrahuessos.* Hanc ob causam Plutarchus de his. ¶ **V**ELUT vrbes portas quasdam habent nefastas & sinistra ominis, per quas educunt supplicio capitis destinatos; purgamenta et sordes ejiciunt: nihil autem purum, aut sacrum per eas vel ingreditur, vel egreditur; ita per horum aures nihil probum aut laudabile transit, sed sermones de cædibus aditum inveniunt, atque ibi versantur impuras & falsas de aliorum vita, & moribus fabulas componentes. Cuiusmodi certè digni sunt tragicis imprecationibus,

Male pereas mortalium excerptis mala. †

Sed neque id videtur significare voluisse per nigrum Horatius, qui ad animum potius, quam ad corpus respexit. Nigrum autem veteres pro malo, album siue

Sepulcrū patens Davidi quid.

Calumniato rescuiscere rei similes fecerit Plutarchus.

Nigrum pro malo.

siue candidum pro bono vsurparunt. Ita Persius.

Sed quid opus teneras mordaci rodere vero

Auriculas? per me sint omnia protinus alba.

Id est: *Sean muy ennorabuena sus cosas, por my tan san-tas y tan buenas, como ellos las hazen.* Iuuenal. Sat. III.

Maneant, qui nigrum in candida vertunt. Et Ouid.

Candida de nigris, & de candentibus atra.

Quos explicat Terentius in Phormione cum dicit: *Hic pretium nunc est, qui recta praua faciunt: ex quo certè loquendi more illud Isaia sumtum videtur.*

Ve qui dicitis bonum malum, & malum bonum; penentes lucem tenebras, & tenebras lucem. Candor enim lucis est, tenebrarum nigror. ita etià illud Virg.

accipio, Candidus insuetum. &c. id est, bonus. ita infra, *Amat bonus otia Daphni.* Album enim puritatis, fidei, castimonie, & eius generis aliarum virtutum nota: ideoque religio accommodum. Cicero. II.

de legib. Color albus præcipuè decorus Deo est, cum in ceteris, tum maxime in textili. Nempe quia virtutes inter se aptæ, atque connexæ esse debent; ideo gratiora sunt textilia Deo, siue quia castitas, fides, aliæque virtutes, nisi cum caritate iungantur, quæ in auro textili significatur, gratæ Deo non accidunt.

¶ Ideò candidæ olim in sacrificijs vestes, cuius causam tradit Plato quam diximus, & Plutarchus in lib. de Iside, & Osir. Et apud nostros etiam nescio quid eiusmodi reperimus. B. Chrysof. Homil. LII.

in Math. ¶ **I**N nonnullis ecclesijs hunc morem corroboratum videmus, vt diligenter multi studeant quomodo manibus loti, candidis induti vestimentis in Ecclesiam ingrediatur. † Nec prætermittendus

Candida in sacrificijs vestes.

B. Chrysof.

Z can-

Z can-

Z can-

Persius.

Iuuenalis.

Ouidius.

Terentius.

Isaias.

Candidus bonus.

Albū quarū rerum nota.

Cicero.

Albus color in textili cur decorus Deo.

Candida in sacrificijs vestes.

B. Chrysof.

178

SINGVLARIVM

candidatorum mos, qui eo cultu, integritatem, probitatemque ex colore omnium purissimo, & simplicissimo significantes, se populo commendabant. vnde & boni viri titulo salutabantur. Seneca ad Lucillium Epist. III. *Tu illum amicum appellasti, vt omnes*

Seneca.

Candidati viri boni.

Mortuorum vestis candida

Rei cur atrati.

Christus cur candidatus in dici sinitur.

Pythagoræ symbolum.

Nigrum in sacris quid.

Psal. 71.

Hamos. 9.

B. Hieron.

Hieremia.

candidatos viros bonos dicimus. Et mortui, vtiã secretam à corpore animam puram, & omni labe carentem ostenderent, alba toga amiciebantur.

¶ Sed atrum siue nigrum contra, vitiorum ac scelerum argumentum. itaq; rei criminis in atra prodibant. vt Cornel. Lætul. prætor ob facinus cõiurationis; Plutarch. in Cicer. & Cicero delatus à Clodio atram assuit. Qui etiã mos solènis apud Hebræos auctore Ioseph. Sed Christus Op. M. admirando planè Dei cõsilio, nõ atratus, quia nullius criminis reus, sed candidatus, quia innocētissimus Pilato sinitur. Qua dè re illustrissim^o atq; doctissim^o Baroni^o Cardinal. vt nihil supra.

¶ Monebat Pythagoras, Ne gustaremus de his, quibus nigra est cauda, quo vetabat cum ijs versari, qui nigri essent morum improbitate. In sacris etiam litteris Nigrum, eiusdem rei symbolum gerit. Etenim Idololatriæ scelere cõtaminatæ gentes, Aethiopes appellantur: Psal. LXXI. *Coram illo procident Aethiopes. Chaldeus. Proceres coram illo procident.* non igitur ad colorem, sed ad mores spectat. Hamos. IX. *Nunquid non vt filij Aethiopum vos estis mihi filij Israhel?* Vbi Hieronymus. *In omnibus, inquit, scripturis Aethiopes dicuntur, qui penitus in vitia demersi sunt.* Jerem. Thren. III. Nazarei candidiores niue, & nitidiores lacte dicuntur: scilicet cum purè viuebant, cum castè Deum colebant, cum secus: *Denigrata est*

faci.

facies eorum super carbones. Ita cum peccatorum consortia, consuetudinesque vitandas, docere vult Sapiens, eiusmodi symbolis vtitur. *Qui tetigerit picem, inquinabitur ab ea: & qui cõmunicauerit superbo induet superbiam.* cuius generis innumera leguntur in sacris. Hoc vnum dicam. in Psal. VII. titulo, Saul chv̄s dicitur, idest niger: quæ vox omni inuido, & calumniatori, maximè accommodatur. quo sensu à Poeta niger dicitur.

¶ Nec cenfeo aliter explicandum Ciceronem pro Cæcinnâ: *Sextus Clodius cui nomen est Phormio, nec minus niger, nec minus confidens, quam ille Terentianus est Phormio.* Vbi Manutius. ¶ CONFIDENS quidem apud Terentium appellatur Phormio, non tamen niger, sed habet rationem Cicero histrionis colore nigro parasitum agentis in Scena. † Sed ego longe aliter: nam hic Cicero non ad cultum corporis, sed ad animiordes respexit, cum illum tanquam minus probatæ fidei testem perstringeret. Significat igitur Sextum Clodium Phormionem, nec minus improbum, & æquè audacem, atque comicus Phormio. Hinc illud Prouerb.

Dat veniam corcis; vexat censura columbas.

Et illud alterum: *Albus an ater sis nescio.* cuius generis tam multa sunt: vt librum complere possint.

¶ Nigrum interdum pro infausto, infelici, misero, luctuoso, inauspicato: vt contra, candidum siue album pro fausto, felici, beato, lato, & pro victoria signo. Hic igitur niger est; *Es vn desdichado.* Quid enim eo miserius, qui inuisus omnibus accidit? quem canes peius, & angues omnes oderint? quæ

Z a nemo

Cicero explicatus.

Manutius.

Nigrum pro infausto.

*Nigra in luc-
tu vestes.* nemo congressu, nemo aditu, nemo fermone, nemo
ciuili societate dignum putat. Ideò nigrae in luctu
vestes: qui ritus etiam seruatus Graecis. nam apud
Homerum, Thetis Achillis filij necem deplorans a-
tram fumit vestem.

Sic fata, nigerrima sumens

Vestimenta operit sese, sequiturque volantem.

*Aliquando
etiã cãdida.* Et apud Euripidem, Iphigenia matrem Clytemne-
tram monet, ne comam laniet suam ob mortem, ne
ve atram induat vestem. Nec me fugit albas etiam in
luctu vestes, deprauata nimirum consuetudine, ve-
teres vsurpasse, vt de Argis Socrates, & de Roma-
nis scripsit Plutarchus in Quæst. Roman. Hinc dies,
*Soles atri,
aut cãdidi.* soles atri, nigri, aut cãdidi, eodem sensu. Hinc equi
nigri, & candidi apud Prophetas, miseriam, & felici-
tatem populi portendebant: Album etiam victoriæ
omen esse, significat Virgil. lib. III.

*Albũ victo-
riæ omen.*

Virgilius.

Quattuor hic (primum omen) equos in gramine vidi.

Tondentes campum latè candore niuali.

Ita qui re bene gesta in bello, cum triumpho in vrbẽ
ingrediebantur, in curru equis albis tracto vehebã-
tur. vnde natum Prouerbiũ: *Equis albis præcurrere.*

Apocal. 6.

VI. etiam Apocalip. ¶ *ECCE* equus albus; &
qui sedebat super illum, habebat arcum:

& data est ei potestas; & exiuit

vincens vt vinceret.

(† § * †)

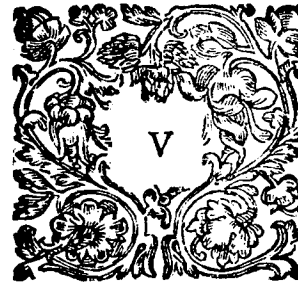
(* * *)

§ * §

CAP.

CAPVT XVI.

*CHARTA, MANVS DENTATA. CHAR-
ta olim dente, concha ve leuigari solita. Cicero, &
Petronius Arbiter explicati.*

IDI ego eruditos viros quæ-
rentes inter se de Ciceronis
loco ex Epist. vltima lib. II.
ad Q. Fratrem: vidi in diuer-
sas ire sententias, & me arbi-
trum adoptantes. Quare iu-
re meo sententiam proferã,
vbi quid illi dixerint expo-
suero. Locus hic est: *Calamo, & atramento temperato, Cicero.*
charta etiam dentata res agetur. Chartam dentatam,
aiebat alter, acrem sibi videri, atq; mordacẽ: aucto-
res laudabat Erasmus in Adagijs, Ioannem Tislinũ
in suis collectaneis; thesauros denique omneis lin-
guæ latinæ, quorum in eandem sententiam summa
consensio: Alter læuem ac nitidam censebat, vnus
tantum auctoritate fretus, sed locupletis & grauis:
Manutij nimirum, qui in hunc locum ita scribit:
¶ *DENTATA*, apri, aut etiam equi dente lauata, quod
item nunc vbi quid scribimus accuratius, facere so-
lemus; ad inæqualitatem chartæ complanandam;
quo calamus quasi currat expeditius. &c. † Iui pe-
dibus in hanc sententiam, & auctorem dedi Plinium
lib. XIII. cap. XII. qui chartas olim dente, concha ve
leuigatas scribit. *Scabritia leuigatur dente, concha ve,*

Manutius.

Plinius.

sed caduca litteræ sũnt, minus sorbet politura charta; magis splendet.
 Tametsi iam malleo cœpta sit poliri papyrus, vt læuorem pariter, atque nitorem contrahat, ne rebellet; vt ait Plinius. Hispanè: *Papel brahido.* Quæ certè explicatio, vt ad veritatem propius accedit, ita cum Ciceronis mente magnopere congruit. Questus enim fuisse videtur Q. Fr. litteras ad se datas prauè descriptas, vt litteras ne an lituras diceret, dubitaret; id quod occupationibus, aut etiam perturbationi animi, aut iracundiæ Ciceronis ascripserat. Hanc illè suspicionem ita diluit, vt dicat se ita scripsisse, non quia occupatus, aut perturbatus, aut iratus esset alicui, sed quia semper id faceret, vt quicumque calamus daretur in manus; eò sic vteretur tanquam bono. Deinde ne suspicioni deinceps locũ relinqueret, pollicetur se calamo bono, & atramento tẽperato, charta etiam leuigata, & nitida ad scribendum vsurum. Ita Cicero: *Neque enim occupatus eram, neque perturbatus, neque iratus alicui, sed hoc facio semper. &c.*

Cicero.

¶ Ex his lux ad Petron. Arbit. apud quem dentata manus dicitur læuis, & nitida, siue mollis ad mulcẽdũ, nã de muliercula caput fratris demulcẽte, sic: *Ex lacrymis in visum mota descendentes ab aure capillos meos dentata manu duxit.* Sic enim lego, non vt in aliquibus habetur, temptata. Dentatæ enim manus dicuntur, vt Gypsatæ apud Ciceronem & marmoreæ ceruices apud Arbitrum, & marmorei olores apud Lucretium: omnes enim ad candorem, & nitorem spectasse certum est: & forsan etiam ad læuorem, quod blanda & mollis esset,

Petron. Ar.

CAP.

CAVTV XVII.

MOREM SCRIBENDI ELOGIA PRO foribus, vel in pariete, maximè in laudem, à prisco seculo ad nostrum etiam manasse. Sopitionibus, ve Scipionibus scribere; quid? Veteris ludi mos. quo dormientibus ora fulgine oblinuntur. Catullus, Petronius Arbitr illustrati.

ORIS est apud nostros vbi quis palmã in litterario certamine competitoribus præripuit, elogijs victoriæ testibus parietes, tota vrbe, cõplere: quorũ stata & solemnã verba: ANTONIVS VICTOR. cuius simile quiddam apud veteres fuisse, Plautus docet in Mercat. Scen. llll. vbi Demipho senex non vult, vt ancilla, quam Charinus matri Rhodo aduexerat, domi fiet; cuius rei causam proximè reddit:

Elogiorum mos antiquus

Plautus.

Quia illa forma; matrem familias Flagitium sit, si sequatur: quando incedat per vias. Contemplant, conspiciant omnes, nutent, nictent, sibilent; Vellicent, vocent, molesti sint, occentent estium. Implentur mea fores eclogiorum carbonibus: Atque, vt nunc sunt maledicentes homines, vxori meæ; Mibi que obijcient lenocinium facere.

Elogiorum autem carbones, intelligo dicta quædã, breuesque sententias siue in laudem, siue in vitupe-

Elogiorum car- bres quid.

ra-

rationem carbonibus conscripta: quæ etiam Græcis in vsu. Aristophanes de Demo Pyrilæpis filio qui valde pulcher habebatur scribit, ianuas elogijs pulcritudinis inscriptas. Si viderit alicubi scriptum in ianua: *DEMON PVLCRVM*. quem locū græcè laudavit Lambinus. Idem fecisse Phidias scribitur à Clemente Alexandrino in Adhortat. ad gent. ¶ *ATHENIENSIS* quidem Phidias, qui inscripsit in Iouis Olympij digito *PANTARCES PVLCER*. Non erat ei pulcher Iuppiter, sed is, qui ab eo amabatur. † Pueri huius mentionem facit Pausanias Eliacorum. V. & VI. Arnobius etiam lib. VI. ¶ *INTER* significes, inquit, ille memoratus Phidias & primus, cum Olympij formam Iouis molimine operis extulisset immēsi, super Dei digito, *PANTARCES* inscripsit *PVLCER*: nomen autem fuerat amati à se pueri, atque ob scœna cupiditate dilecti: neque vllō metu est aut religione commotus, Deum nomine prostibuli nuncupare: quinimo exoleto Iouis numen, simulacrumque sacrare. † Nec ad ianuas solum, sed ad arbores etiam Elogia sæpe leguntur. Apud Theocrytum enim in Epithalamio Helenæ Eidyll. XVIII. sic canūt puellæ.

Et prima tibi ex argentea pyxide liquidum vnguentum

Accipientes, stillalimus sub vn. brosamplatanum.

Littera verò in cortice scribenur (vt quis prateriens

Legat) Dorice: Venerare me, nam Helena arbor sum.

Item Oenone Paridi, apud Ouidium, Epistol. V.

Incisæ seruant à te mea nomina fagi.

Et legor Oenone salce notata tua.

Et quantum trunci, tantum mea nomina crescunt.

Crescite, & in titulos surgite rite meos.

Populus

Populus est (memini) fluuiali consita ripa,

Est in qua nostri littera scripta memor.

Popule viue precor, qua consita margine ripæ,

Hoc in rugoso cortice carmen habes:

Cum Paris Oenone poterit spirare relicta,

Ad fontem Xanthe versa recurret aqua.

Elogia etiam siue honorarios titulos in templis reperias; Plutarchus enim Aristidem narrat in Liberi patris templo, victoriæ monumēta Gymnicæ, tripodas choragicos reliquisse, cum hoc elogio: *TRIBVS ANTIOTCHIS VICIT, ARISTIDES CHORAGVS EVIT, ARCHESTRATVS DOCVIT*. Sed de eiusmodi titulis, Historiæ passim. Quare hoc solum de elogijs addā, quæ ad columnas & parietes interdum etiam inscripta. Plinius lib. VIII. Epist. ad Romanum de Clitumno fonte. ¶ *NEC* defunt, inquit, villæ, quæ secutæ fluminis amœnitatem, margini insistant. In summa, nihil erit, ex quo non capias voluptatem. Nā studebis quoque, & leges multa multorum, omnibus columnis, omnibus parietibus inscripta, quibus fōs ille, Deusq; celebratur. Ad eundē morem Catullum respexisse, Scaliger censuit, in Epigrammate, quod scripsit in contubernales; quibus in hunc modum comminatur:

Namque totius vobis

Frontem tabernæ Scipionibus scribam.

Vbi ille. ¶ *MINATUR* haud dubie Catullus se elogiorum carbonibus, vt Plautus loquitur, frontem tabernæ scripturum. Sed quomodo Scipionibus id fieri possit, non video. Suspicio hic mendum latere, quod diuinare non potui. Viderint ergo doctiores.

Aa res.

Clemens Alexandrin.

Arnobius.

Theocritus.

Ouidius.

Plutarchus.

Plinius.

Catullus.

Scaliger.

res. Nam certum est Catullum contubernalibus interminari, nisi reddant Lesbiam, famoso carmine, quod fronti tabernæ scribes, se illos traducturum. † Quod in Scipionibus mendum latere putat, assentior; si tamen ad hunc modum Catullus respexit, quod vero simile est. Quod dicit se diuinare nō potuisse: deterret me tanti viri auctoritas, & cohibere me iudicium cogeret, nisi petenti viro graui, atque erudito morem gerere debuiffem. Itaque cenfeo legendum: *frontem tabernæ titionibus scribam.* vt verè sint elogiorum carbones, ad quos respexisse Catullum arbitratur. nam vltis lignis huiusmodi elogia conscribuntur. Sed Muretus hic Scipiones interpretatur ligna, è quibus in taberna merces appenderentur.

Muretus. *Eis igitur, ait, se scripturum contubernalibus frontem; id est, ita valide percussurum, vt cicatrices imprimantur.*

Plautus. Quod mihi non ita placet; quanquam & probabilis coniectura. nam & apud Plautum minatur ille tandiu se alterius terga cæssurum: *Vt ne peristromata quidem aequè picta sint Campanica: Neque Alexandrina belluata, consutaque tapetia.* Parthenius alio retulit; nempè ad soporiferam virgam. atque ita interpretatur.

Parthenius. † OMNIUM vestrum frōtem ita soporifera virga percutiam, vt omnes in soporē solutos ludificare possim. Virgulti genus quoddam est, cuius virga si cui piã tēpora tãgātur, statim in profundū soporē resoluitur. De quo virgulto Silius in X. loquēs de sōno.

Silius.

Occuloque quietem

Irrorat, tangens lethæa tempora virga.

† IDEOQUE apud Virgiliū sōnus fingitur ramo lethæis aquis madido Palinuro tēpora percussisse, atq; in al-

altissimum soporem resoluisse. † Sed hæc fabulosa omnia, & ideo nihil ad historiam: tametsi ad coherentiam cum antecedentibus non ineptè: vt quibusdam visum est.

† Sed venio iam ad Petronium, apud quem nescio quid simile video, quod prælucētem operam desiderat. † CVM Ascyltos grauatus tot malis in somnū laboraret, illa, quæ iniuria depulsa fuerat ancilla, totā faciem eius fuligine longa perfricuit; & non sentiētis labra humerosque sopitionibus pinxit. † Vbi veteris primum ludi morem expressit, quo dormiētibus ora ridiculi gratia pingūtur. ita apud Plaut. in Pœnulo.

Stulta soror es, magis quam volo, an verò pulcra videre obsecro.

Si tibi illic non os oblitum est fuligine.

Sed illud de sopitionibus quid est? Dusa in Præcidaneis, hæc de sopitionibus. † RESTAT, vt, *Sopitionibus,* quæ sequūtur manum applicem: quas lubèter equidem, *Scipionibus,* commutarim; si tamē quid id esse verbi dicam, *Scipionibus,* pro comperto haberem. Nam in Catullo auxiliij quæ specula, grauis simam adeo hæc pœnam puellæ suæ de prædatoribus intermināte? *Nanque totius vobis. &c.* Qua enim ratione frons tabernæ conscribillari possit, non video. † Sed faciam, vt potero medicinam si quod hic vulnus; aut saltem sanum ostendam. Sopitiones enim interpretari possit aliquis penicillos medicamine aliquo imbutos, & soporatos. Ita paulo ante. *Illinc puella penicillo, quod & ipsum Satyrio tinxerat, Ascyltum oprimebat.* Soporatum autem pro intincto, aut madidato, siue delibuto sumi, Virgilius docet in V.

Arbiter explicatus.

Plautus.

Dusa in Præcid. ad Arbitrum.

Sopitiones quid.

Virgilius.

*Ecce Deus ramum Leiba rore madentem,
Vique soporatum Stygia, super viraque quassat
Tempora. Et in VI.
Melle soporatum, & medicatis frugibus offam
Objicit.*

Sed ego nec tam religiosus sum in auctore tam non religioso, nec tam sacrosancta duco illius scripta, vt non putem licere, quod in sanctioribus licet, mutaresyllabam, aut etiam dictionem, modò probabili coniectura id fiat; & lux auctoribus afferatur. Itaque pro *Sopitionibus* suppono *Sublitionibus*. quæ propriè ad picturam. Sunt enim rudes illi colores, quibus quasi primum tectorium tabellis inducitur, vt viuos colores arripere possint. à sublinendo dictæ *Sublitiones*. Itaque os alicui sublinere, & oblinere, dicimus. Os igitur sublitionibus pinxit; id est, subleuit colore aliquo turpi ac fædo; vel eadem fuligine tinxit. nam & fuligo aqua dilui solet in hanc rem. Ideò madidam dixit Iuuenalis Sat. II.

Iuuenalis.

*Ille supercilium madida fulgine tinctam
Obliqua producit acu, pingitque trementes
Attollens oculos.*

Demeretricum titulis, siue elogijs dictum à nobis aliàs est, in Singularium. III.

CAP.

CAPVT. XVIII.

*HORATII LOCVS ALITER ATQVE A
Lambino & Budæo explicatus, & illustratus ex eo D.
Paulus ad Ephes. VI. Luctam apud Hebræos, ex puluere signifi-
ficari. Gymnasium etiam apud eos fuisse.*

LAMBIVS multæ eruditionis & ingenij vir; Horatij locū ex Epist. I. lib. I. *Quis circum pagos, & circum cōpita pugnax
Magna coronari cōtemnat Olympica? cui spes,
Cui sit conditio dulcis sine puluere palma.* ita interpretatur. ¶ *QUIS* in paruis, & vulgatis certaminibus ætatem suam consumere, viresque conterere velit: certamina autem nobilissima, qualia sunt Olympica contemnat? † Hactenus assentior: sed in eo, quod sequitur, non item. ¶ *PRAESERTIM*, inquit, cui vincendi spes proponatur, conditioque feratur, nō magno admodum labore suscepto? profecto nemo. † Sine puluere enim, sine labore interpretatur; siue sine certamine, vt Budæus. quod certè quia non satis cum ijs quæ sequuntur, cohæret, aliter explicandum censeo. Scitū autem est luctaturos, oleo, dein puluere conspergi solitos, siue vt Hippocrates III. de dieta scribit, quia pulueris frigore, & siccitate, olei æstus, & humiditas temperaretur: siue, vt Alexander in. I. Problem. CXIX. quia membra emollita, labores sine rupturæ vllius periculo, melius sustinerent: siue etiam, vt Lucanus sensisse videtur, quia puluere corpora fortiora redderentur: nam cum de

*Horatius.**Lambinus.**Sine puluere,
sine labore.**Luctatores o
leo & puluere
conspersi.
Hippocrates
Alexander.*

Aa 3 Her-

Hercule, & Antæo sermonem faceret, ita canit.

Lucanus.

Auxilium membris calidas infundit arenas,

Plutarchus.

Quamquam Plutarchus ad refrigeranda calefacta corpora, & cohibendum sudorem, ne nimium diffluerent luxata exercitationibus membra, comparatum puluerem arbitretur. Sed Lucianus omnia hæc complexus, illud addit; Pulueris vsus inductum, ne oleo laberentur luctatorum manus lubrico tactu, neque se mutuo comprehendere non possent; sed asperso puluere tenerentur. Hinc ille puluis *Aphe* hoc est tactus, appellatus, quasi tangendi & tenendi sese potestatem luctatoribus faceret, cum oleum tollere videbatur. vnde etiam natum prouerbium, *Citra pulueris tactum*, quod perinde est, ac sine certamine; quoniam qui luctabantur, puluerem tangerent necessè erat. inde factum est, ut qui aduersarios inunctos in morem oleo, sed non consperso puluere, qui ad apprimendas manus, & tenendas in prehensione iuaret, superassent, ij verò maiore digni gloria censerentur.

Prou. Citra pulueris tactum

Horatius explicatus.

¶ Ita Rectè Horatius. *Quis magna coronari contemnat Olympica.* &c. id est, Quis sese in Palæstra potius Olympica nõ exerceat; præsertim si spes affulgeat vincendi aduersarium, etiam si inunctus sit, nullo puluere consperso. Tunc enim gloriosior erit victoria, cum minoribus ad eam auxilijs aspirarit. Ita stultum est pecuniarum, & inanissimarum rerum gratia, totam vitam in molestissimis curis, ac laboribus traducere, animorum autem sanandorum, & sapientiæ parandæ causa, discendi laborem perferre nolle. Male autem, & ineptè contendisset Horatius facilitatè

vin-

vincendi in Olympijs cum difficultate discendi. Imo argumenti vis in eo inest, quod nemo fugit certamè & si difficillimum, & laboriosissimum sit, quale est sine puluere, discendi autem laborem, qui minor etiam est, perferre non vult.

¶ Hæc cum maximè scriberem, amicus quidam, Mercurialis viri doctissimi Gymnasticam mihi dedit in manus: qua mihi hætenus videre non contigerat diligentissimè conquirèti. Is lib. I. cap. VIII. meam sententiam confirmare videtur, & *Aconitus* Græcè dictos putat; qui aduersarios sine puluere vincerent, contra quam *Budæus* interpretatur in suis ad *Pandætas* annotationibus. Vnde autem puluis hic Romam comportari soleret, & quo loco asseruari in Gymnasticis, ab illo condiscas. Atque ab hac opinor consuetudine ductum apud Hebræos, vt, *ABAQ*, in voce passiva, hoc est, puluere aspergi, vel, vt ita dicam, Puluerizari, pro luctari vsurpetur. Vnde XXXII. vbi nostra habent. *Luctabatur Jacob cum Angelo.* Hebraicè legitur: *Puluerizabat se cum Angelo.* Vox enim Hebræa puluerem significat, ideoq; *Forsterus* vertit, *In arenam descendere.* Inde etiam modus ille loquendi apud Hispanos, *Sacudirse el polvo.* Hoc est inter se decertare, & quoquo modo depugnare. Gymnasium autem habuisse olim Hebræos, & in palæstra sese exercuisse, cursu, hasta, disco, pugillatu, pila, ceterisque Græcorum, certaminibus. II. *Machab.* cap. III. ostenditur, vbi de *Iasone Oniæ* fratre scriptum est in hunc modum. ¶ ET ENIM ausus est sub ipsa arce Gymnasium constituere, &c. Ita vt Sacerdotes non iam circa altaris officia dediti essent; sed contempto templo,

Hieronymus Mercur.

Luce nomē apud Hebræos ex puluere Genes. 32.

Prouerbiū Hispanicum.

Gymnasticæ artes quando apud Hebræos. 2. Machab. 4.

&

& sacrificijs neglectis festinarent participes fieri palæstræ, & præbitionis eius iniustæ, & in exercitijs dilci. Et patrios quidem honores nihil habentes, Græcas glorias opimas arbitrabantur; quarum gratia, periculosa eos contentio habebat; & eorum instituta æmulabantur: ac per omnia his consimiles esse cupiebant, quos hoites, & peremptores habuerant.

Paulus expli-
catus ad E-
phes. 6.

¶ Ad hanc igitur consuetudinem respexisse videtur Paulus Apoit. cum Ephs. VI. Christianum militem instruit, ac componit ad pugnam. ¶ **INDVITE** vos armaturam Dei, ut possitis stare aduersus insidias Diaboli; quoniam non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus principes, & potestates, aduersus mundi rectores, & tenebrarum harum; aduersus spiritualia nequitiae in cælestibus. † Quod perinde est ac si diceret; *Armas, no os vengays, como dizen, las manos en el seno, à vista de vuestro enemigo: porque no lo auemos con hombres de carne y sangre, &c. no pensays que esta lucha es como las ordinarias, in quibus nudi homines committuntur, nudique decertant, non cum hostibus, sed cum amicis, vel ad exercenda corpora, vel ad ostentandas vires, vel ad spectatorum oculos oblectandos. Non in palestram venimus, sed in prælium; non in arenam descendimus, sed in campum; non cum ciuibus ad periclitandas vires, sed ad effundendas cum hostibus depugnamus; non cum ijs, quos aut gladius feriat, aut scutum repellat, aut impressa vulnera frangant, aut sanguis sine modo diffusus debilitet, res nobis est; sed cum ijs, ad quos petitiones nostræ pertingere, arma*

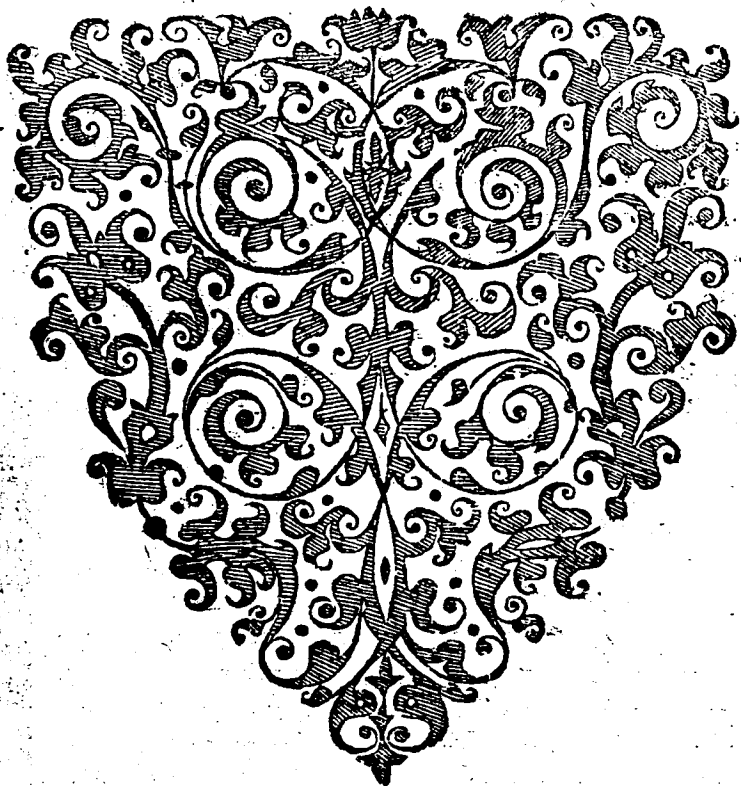
pe-

penetrare non possunt. Nec verò hic de luctandi peritia, de fortitudine brachiorum, de celeritate pedum, de projectionum vi, de calliditate supplatandi, aut de spectantium agitur voluptate. *In Cælestibus*, hoc est, de Cælestibus dimicatio est; quod cum dico, de capite dico, de fortunis omnibus dico, de honore, de aris, & focis; non ijs, quos aut vis humana conuellit, aut labefactat tempestas, aut temporis longinquitas soluit, sed qui sempiternis defixi radicibus, ad æternitatem gloriæ cælestis spectabunt. Ideo nos omnibus armis tegit Apostolus, eo loco quem dixi: ubi alij legunt, *Induite totam armaturam Dei*. Quasi dicat in lucta mortalium toti nudi concertant; in palæstra spirituali toti sub armis. *De punta en blanco*. His & alijs Apostolus ex gymnasio ductis allegorijs libenter vsus est, quoniam ex his quæ apud se gerebantur, facillè, quæ vellet intelligi æstimare poterant auditores. Per id autem tempus Theatra, & Amphitheatra, & Gymnasia Hierosolimis condita scribit Iosephus Antiquit. Iudaic. lib. XV. cap. X. ¶ **PRIMUM** quidem certamen quinquennale Cæsari constituit, (Herodes Rex) & theatrum Hierosolimis condidit: rursus in campo maximo Amphitheatrum, vtraque conspicua, à moribus verò Iudaicis aliena, & athletas, & musicos thymelicos, & quadrigas, & bigas, & equos singulares, & venationes dedit; & argentum, vestem, vasa, lapides pretiosos, pro præmijs largitus est. † Quam in sententiam complura cum ab eodem, tum etiam ab alijs eius ætatis scriptoribus memoriæ prodita sunt. Et quemadmodum Apostolus, ita etiam alij ex Hebræis auctoribus

Theatra, &
Amphithea-
tra Hieroso-
lymis.
Iosephus.

Bb bus

bus non raro Gymnastica s. v. surpauere similitudines: quas quoniam apud alios reperias, & secunda hæc pars satis continet litterarum, quæ restant in reliquis dicemus.

APPENDICES

QVORVNDAM LO

CORVM, QVAE PRAETER

MISSA SVNT AB OPERIS, AVT

IN ADVERSARIIS DE-

LITVERVNT.

AD CAPVT PRIMVM.

¶ Vbi de thesauris qui hodie in tēplis ad cōdēdas stipes. adde Iosephi locum ex lib. I. X. Antiquit. cap. VIII. ex quo faciliē videas vnde arcularum mos, quæ in nostris templis, defluerit. Nam cum ad restaurationem templi collatitia pecunia opus esset. Ioiadas Pontifex ¶ FRET ligneam arcam, & vndique muniens eam, vnum ei foramen aperuit: quam ponens in templo iuxta sacrarium, iussit singulis, vt quantū vellent, in eam mitterent per foramen, pro templi reparatione. †

¶ Cum dicerem morem illum ex Hebræis acceptum, vt hostium spolia, & de seruitute catenas in tēplis suspenderent, fugit operarum oculos Iosephi locus in margine adiectus: quo docet Agrippam Iudæorum Regem catenam auream, eius argumento qua Roma victus fuerat, in templo Hierosolymis suspendisse. Scribit igitur, Caium cum latum donis (inter quæ aurea catena ad eius instar, cui alligatus in carcere fuerat) Agrippā ad propria remisisse;

Bb 2

¶ AV-

*Theauri ad
stipē iacēda
in templis.*

Iosephus.

*Vincula olim
in Hebræorū
tēplo dicata.*

¶ AVREAM verò, inquit, catenam, quam ei dederat Caius, factam ad instar ponderis ferreæ catenæ, in qua manus regis fuerant obligatæ, vt triftis fortunæ memoriam reuocaret, & testimonium de rebus melioribus perhiberet, in templo suspendit supra Gazophilacium, vt & maximum eius indicaret casum, & simul ostenderet, & posse eum qui corruerit, de nouo fuscitari. † De hostiū autē spolijs lib. 15. cap. 14. Circa omnem verò sacrarij orbem spolia barbarorum fixa, quæ Rex Herodes deuouit: addēs etiā quæ & inde ab Arabis ceperat.

*Et hostiū spolia,
vt Iosephus scribit.*

*Bestiæ ex quibus
nouitas dicata in
templis.*

Xiphilinus.

¶ Hic etiam addi velim morem nostrum, quo exquisitæ magnitudinis bestias, aut remotissimæ regionibus asportatas in templis dicamus, vetustum etiam esse. Xiphilinus in Adriano. ¶ EODEM tempore Adrianus templum Iouis Olympij, in quo ipsius quoque statua posita fuit, Athenis ædificauit: iussitq; in eo draconem allatū ex India collocari. †

AD CAPVT 2.

*Rit⁹ bene precandi
inter pocula.*

Xiphilinus.

¶ Vbi de ritu bene precandi inter pocula, quod fieri solitum, BENEDICENDI, verbo diximus: adde etiam factum hoc verbo, VIVAS. Xiphilinus in Commodo. ¶ BIBEBAT defessus in medio certamine, capiebatque poculum vini dulcissimi refrigerati de manu mulieris. Quo exhausto; statim multitudo, nosque omnes, id quod in conuiujs dici solet, dicebamus magno clamore, *Ζεῖας, VIVAS.*

AD CAPVT 4.

¶ Judæis quidem natalitiæ celebritates non vide-

debantur in more fuisse nisi Regibus; neque aliorum quam suæ: non etiam filiorum. De Regibus Herodestestis est in sacris litteris, & Agrippa apud Iosephum lib. Antiq. XIX. cap. VII. ¶ DIE siquidem festiuo natiuitatis suæ, dum cuncti quibus imperabat in letitia magna consisterent, Sylam reuocari iussit: secum scilicet comessurum. † Sed hoc ex Romano ritu, quem ille Romæ didicerat, atque adeo in Iudæa, vbi Hebræos ad natalitia imperatorum celebranda coactos legimus, quemadmodum & alij prouinciales. Aliàs enim Iosephus lib. II. contra Apionem ita scribit de Mose legislatore. *Sed neque in filiorum natiuitatibus concessit epulationes aggregari, & fieri occasiones ebrietatis.*

De Hebræorum more in natalitijs celebrandis Iosephus lib. 19. Antiq. cap. 7

Et lib. 2. contra Apionē.

AD CAPVT 7.

¶ Cautum diximus ab Imperatore Claudio, ne quis pro sua salute gladiatores votiuos daret: votos enim interdum legimus. Non deerant enim qui (vt sunt proni in assentationem principum homines) qui sese arenæ pro eorum salute deuouerent. Quæ in re Caligulæ sæuitiā merito Suetonius notat cap. XXVII. ¶ VOTVM exegit ab eo, qui pro salute suæ gladiatoriam operam promiserat: spectauitque ferro dimicantem, nec dimisit nisi victorem, & post multas preces.

Votiuus gladiatores pro salute principum.

Suetonius.

AD CAPVT 8.

¶ Vbi de potestate verbi, *Curo*, prætermisere operæ

Curare in sacris quid.

3. Reg. 18. peræ quæ sequuntur. In facris etiam litteris eadem interdum huius verbi potestas. III. Reg. XVIII. de Hebraea dicitur, *Quod curabit altare Domini.* Nempe ædificando illud pariter atque sacrificando; ut contabit ex proximis.

AD CAPVT. 20.

Natalis celebras apud Sinas.

Maphæus.

¶ Ostendi natalem diem summa hilaritate, muneribus vltro citroque missis, epulis, ludis, festo ornato concelebratum: addo apud Sinas etiamnum eundem vigere morē. Maphæus cultissimus è nostris atque omni dignus nomine scriptor rerum indicarum, lib VI. Histor. hæc scribit. ¶ ANNUM è lunariis periodis duodecim ita cōficiunt, ut tertio quoque anno, ad duodecim vnam addant. Principiū à Martij mensis nouilunio auspiciantur, cum diem publica hilaritate, natalem quisque suum priuata gratulatione concelebrant: munera sibi, & sportulas inuicem mittunt: apparatusim deinde epulis, noctu præsertim, exquisitissimi interponuntur ludi. Comœdias ac tragœdias exhibent sumtuosas, vel fabulis in præsens à poeta confictis, vel actionibus è veteri historia repetitis. Petoristæ, aretalogi, præstigiatores, mimi non desunt; parietes, fornicesque viridi fronde, micantibus rosis, & pretioso peristromate vestiuntur, fragrant odoramentis, ac floribus viæ, accensis funalibus ac laternis Arbores, pergula, fenestæ collucent; neruorum pulsu, tiliarum, vocumque concentu omnia personant.

Lucernate arbores, pergula, fenestæ.

AD CAPVT. 17.

Dixi

¶ Dixi Natalem mundi celebratum, atque ex Philonis auctoritate ostendi Sabbatum quasi natalē orbis in honore habitum. Sed audi etiam adhuc quæ aptè ad natalitios ritus ea de re philosophetur lib III. de vita Mosis. ¶ ANIMADVERTIT præterea septimanam virginem, nec è matre natam, nec matre ipsam, nec è corruptione oriundā, nec ipsam corruptibilē: denique intellexit hanc esse mundi natalē, cælo, terræque festā, & omnibus terrestribus, exhilaratē cuncta concinnissimo septenario. Hanc ob rem ille maximus Moses æquum censuit, ut omnes ascripti eius ciuitatibus, ius naturæ sequentes, celebrarent hunc diem otio, festisque hilaritatibus, intermissis laboribus & opificij quæstuarijs negotijsque victum parantibus; ablegata etiam tantisper ceu per inducias solitudine anxia, ut vacarent non ludicris, (sicut quidam) ridēdisque spectaculis mimorum saltatorumque, quæ insanum vulgus amat perditē. &c. †

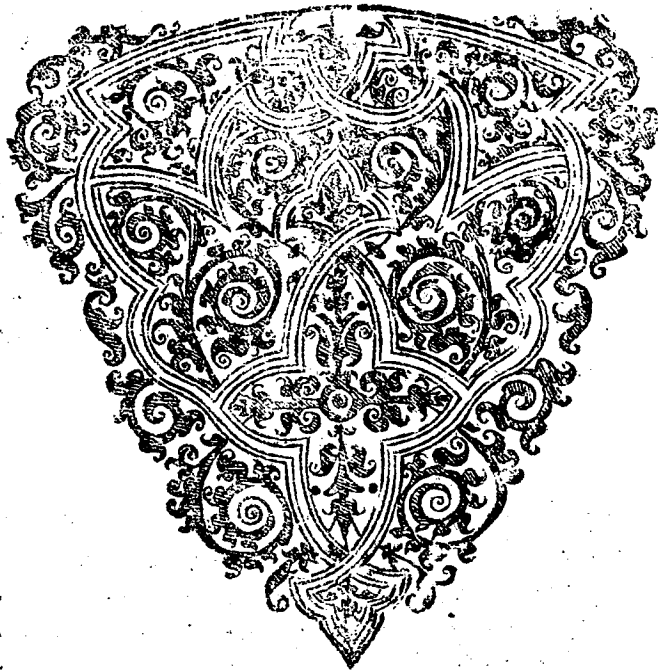
Mundi natalis.

Philo Iud.

AD CAPVT. 19.

¶ Conuiuia diximus in Martyrum, tēplorumque natalitijs à nostris celebrata. De his quid statuatur B. Gregorius Papa cognomento Magnus lib. IX. Epist. LXXI. Ad Mellitum Abbatem, hic iuuat ascribere. Nam cum de Idolorum fanis in Ecclesias consecratis, & demoliēdis simulacris decreuisset; ¶ ET quia, inquit, boues solent in sacrificio Damonum multos occidere, debet ijs etiā hac de re aliqua solēnitas immutari, ut die dedicationis vel natalitio sanctorum Martyrum, quorum illic reliquæ ponuntur, tabernacula

cula sibi circa eandem Ecclesias, quæ ex fanis commutatae sunt, de ramis arborum faciant, & religiosi conuiujs solemnitatem celebrēt. † Cuius rei hanc redditationem. ¶ Vt dum eis aliqua exterius gaudia referuantur, ad interiora gaudia contentare facilius valeant,

I N D E X

Q V O R V N D A M

LOCORVM SACRAE SCRIPTVRAE,

QVI AVT EXPLICANTVR, AVT

ILLVSTRANTVR.

G E N E S I S.

32. cap. *Luctabatur Iacob cum Angelo.* 191.

E X O D I.

7. *Et fecerunt etiam ipsi per incantationes Aegyptiacas & arcanas quædam similiter.* 156.

N V M E R O R V M.

17. *Dixitq; Dominus ad Moysen, Refer virgam Aaronis in tabernaculum testimonij.* 5.15. *Ne sequerentur cogitationes suas, & oculos per res varias fornicantes.* 95.

P S A L M O.

5. *Sepulcrum patens est guttur eorum, linguas suis dolose &c.* 179.

¶ 19.

SACRÆ SCRIPTVRÆ.

19. Hi in curribus, & hi in equis, nos autem in nomine Dei nostri innocabimus. 9.
 43. In te inimicos nostros ventilabimus cornu. 10.
 68. Placebit Deo super vitulum nouellum cornua producentem, & vngulas. 128.
 71. Coram illo procident ethiopes; & inimici eius terram lingent. 178.
 77. Iuvenes eorum comedit ignis. 48.

PROVERBIORVM.

23. Ne intuearis vinum, &c. Ingreditur blandè & in nouissimo mordebit vt coluber. 161.
 35. Quæ viderunt oculi tui, ne proferas in iurgio cito. 160.

ECCLESIASTES.

9. cap. Vade ergo, & comede in letitia panem tuum, & bibe cum gaudio vinum tuum, quia Deo placent opera tua. 85.

ECCLESIASTICI.

19. Audisti verbum aduersus proximum tuum, commoratur in te. 160.
 22. Denudare autem amici arcana desperatio est anima infelicis. ibidem.

ISAIAE.

31. Et iuvenes eius vestigales erant. 48.
 45. Dabo tibi thesauros absconditos, & arcana secretorum. 157.
 57. Et post ostium, & retro postem posuisti memoriale tuum. 94.
 5. Ve qui dicitis bonum, malum, & malum bonum, ponentes lucem tenebras, & tenebras lucem, &c. 177.

IERE-

INDEX

IEREMIAE.

- Thren. 3. Denigrata est facies eorum super carbones. 179.

EZECHIELIS.

16. Oleum meum & thymiana meum posuisti coram eis, &c. Oleum & mel, quibus conuicias te posuisti in conspectu eorum, in odorem suauitatis. 70.
 Ad omne caput via edificasti signum prostitutionis tue. 95.
 Edificasti tibi lupanar, & fecisti tibi prostibulum in cunctis plateis. ibid.
 20. Vnusquisq; offensiones oculorum suorum abiciat. 94. & 95.

AMOS.

9. Nunquid non vt filij Ethiopeum vos estis mihi filij Israel? 178.

MACHABEORVM.

- Lib. 1. cap. 1. Per vniuersas ciuitates Iudæ in circuitu adificauerunt aras, & ante ianuas domorum, & in plateis incendebant thura, & sacrificabant. 94.
 Ibid. c. 6. Et audiuit esse ciuitatem Elymaidem, &c. Templūq; in ea locuples valde, & illic velamina aurea: & loricas, & scuta, quæ reliquit Alexander Philippi, &c. 4. & 98.
 Lib. 2. cap. 12. At illis, qui cum Esdrin erant diutius pugnantibus & fatigatis, inuocauit Iudas Dominum adiutorem, & ducem belli fieri, incipiens voce patria, & cum hymnis clamorem extollens, &c. 9.

ADEPHESIOS.

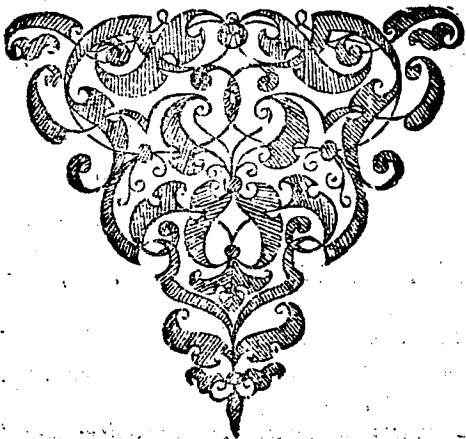
3. & Philip. 2. Vt in nomine Iesu, omne genua flectatur. caelesti, terrestrium,

I N D E X

- restrium, & infernorum. 100.
 Ibid. 4. Tenebris habentes obscuratum intellectum propter cecitatem cordis ipsorum. 147.
 Ibid. 6. Induite vos armaturam Dei, ut possitis stare aduersus insidias Diaboli: quoniam non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, &c. 192.

A P O C A L Y P S I S.

6. Ecce equus albus, & qui sedebat super illum, habebat arcum & data est ei potestas, &c. 180.

I N D E X

LOCORVM QVI

EX HVMANIORIBVS LITTERIS, ET
 AVCTORIBVS EXPLICANTVR.

ARBITER.

- De Trimalcione loquens. Circaq; oneratas veste cervicis laticlaviam immiserat mappam, &c. 53.
 Cum Ascyltos, &c. Illa quæ iniuria depulsa fuerat ancilla totam faciem eius fuligine longa perfricuit, & non sentientis labra humerosq; copitionibus pinxit 187.
 In Satyr. Descendentes ab aure capillos meos dentata manu duxit. 182.

- fit per ignorantiam lorum; aut terram tenere non potuit. 118.
 Lib. 7. MACTVS HOC VINO INFERIO ESTO. 142.

CATVLLVS.

- Lib. 1. Eleg. 4. Sive vtrumq; Inpter simul incidisset in pedem. 150.
 In Epigrammate in contubernales. Namq; totius vobis Frontem tabernæ Scipionibus scribam. 185.

ARNOBIVS.

- Lib. 4. aduersus Gentes. Si patrimus ille, qui vocitatur puer, omi-

CICERO.

- Lib. 6. Famil. in Epist. A: Cecinna. In hac igitur calumnia tmoris,

& caeca suspitionis tormento. 132.
 Lib. 2. ad Q. Fratrem. *Calamo, & atramento temperato, charta etiam dentata res agetur,* 181.
 In Orat. pro Cecinna. *Sextus Clodius, &c. Nec minus niger, nec minus confidens quam ille Terentianus est Phormio.* 179.
 De Harusp. responsis. *An si ludius consiit, aut ibidem repente conticuit, aut si puer ille patrimus, & matrimus, aut terram non tenuit, &c. Vbi de instaur. a. rone ludorum ex professo.* 133. & deinceps.
 Post reditum ad Quirites, & pro P.ancio, & 2. Offic. *Atq; in officio persolueno, dissimilis est ratio & pecunia debita, &c.* 132.

HORATIUS.

Lib. 1. Epist. 1. *Cui sit cōditio dulcis sine puluere palm. &c.* 189. & deinceps.
 Lib. 2. Epist. 2. ad Lolium. *Ar. canum neq; tu scrutaberis vnquam, &c. Vsq; ad. Nec tua laudabis studia,* 153. & deinceps.
 Lib. 1. Satyr. 3. *Cum tua peruideas oculis male lippus inunctis, &c.* 145.
 Ibidem Sat. 4. *Absentem qui rodit amicū.* 165.
 Ibidem. *Hic niger est, hunc tu Romane caueo.* 175. & deinceps.
 In Epodo, Ode. 5. *Arcana cum*

fiunt sacra. 156.
 Lib. 3. Carmin. Ode ad Aelium Lamiam. *Cras Genium mero curabis, &c.* 32. & deinceps.

IUVENALIS.

Satyr. 1. *Qui testamenta merentur Noctibus.* 155.
 Satyr. 2. *Et natalitium cognatis ponere lardum.* 34. & 35.
 Satyr. 2. *Donant arcana Cylindros.* 156.
 Ibidem. *Ille supercilium madida fuligine unctum.* 188.
 Satyr. 3. *Mantant qui nigrum in candida vertunt.* 156.
 Satyr. 6. *Pendentia liquit vela domus, &c.* 102.
 Satyr. 11. *Pro offesi, Neronis. ibid.*

LEX.

Julia Maiestatis. ff. *De custod. & exhibit. reorum. Quis alius est ille qui imbellis cesserit, aut arcem non tenuerit.* 119.
 Lex 4. Athletas. ff. *De his, qui notantur infamia. Neq; xistiti, nec agitatores, nec qui aquam equis spargunt.* 139.

LUCRETIVS.

Tum portas propter abena. Signa manus dextras, &c. 99.

MAR-

MARTIALIS.

Lib. 1. ad Decianum 8. *Et nihil arcano, qui roget ore Deum.* 156.
 Lib. 8. De ludis Stellæ. *Omnis habet sua dona dies, nec linea diues, &c.* 136.
 Ibid. *Nunc veniunt subitis, &c. Vsq; ad. Sortitur dominos, nec laceratur auis.* 137.
 In Diodorum. *Nemo tamen natum te Diodore putat.* 57.
 Et lib. 8. in Clytum. *Natum te Clyte nec semel putabo.* ibid.

OVIDIVS.

Qui nigrū in candida vertunt. 177.

P. PAVLINVS.

In Nat. S. Felicit. 3. *Sanctæ ad præfixis obducant limina laminæ.* 102.
 In Nat. 3. *Qui pulcra tegendis, vel laferant foribus, &c.* 96.

PERSIVS.

Sat. 5. *Dum Chrysidis vdas Ebrius ante fores, &c.* 90.

PHILO IVDÆVS.

Deleg. ad Cai. *Taceo deletos a furemibus &c. Clypeos, coronas.* 100.

Ibidem de Augusti tēplo apud Alexandriam. *Ingens ac conspicuum, &c. circumquaq; ornatum auro, argentoq;.* 101.

PLAVTVS.

In Mercat. *Impleantur mea fores elogiūm carbonibus.* 183.

PROPERTIVS.

Lib. 4. Eleg. 3. *Quot sine aqua Partibus millia currat equus.* 132.
 Ibid. Eleg. 7. *Lygdamus vratur, &c.* 141.
Sensi ego cum insidijs pallida vna bibi. 143. & 144.
 Ibid. *Aut Nomas arcanas tollat versuta salinas.* 157.
 Ibid. *Dicit damnatas ignea testis manus.* 143.
 Ibid. *Grasa salina meri.* ibid.

PRVDENTIIVS.

In Hyppolito. *Ædificula argenti fulgurat ex solido.* 102.

SENECA PHILOSOPHVVS.

Lib. 1. De benef. c. 1. *Reddit beneficium, qui libenter debet.* 135.
 Ibid. cap. 5. *Beneficium eripi non potest, &c.* 134.
 Epistol. 5. *Cur purpuram colo-*

I N D E X

rem improbum dixerit. 148. *dam, Sapetali.* 155.
 Epist. 116. *Colitur autem non tau-
 rorum opimis corporibus contruci-
 datis, nec auro, argentoq; suspen-
 so.* 101.

SENECA TRAGICVS.

In Hercule Oethæo. *Sequitur
 dira lampade Erymnis, Quorum po-
 puli coluere diem.* 24.

TERTULLIANVS.

In lib. de Ieiunio. *Officia curan-
 tia Deum. Vbi etiam Arnobio in
 lib. 6. lux.* 33.

TIBVLLVS.

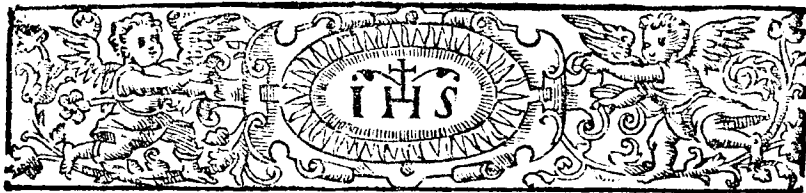
Huc veniat natalis auis. 41.

STATIVS.

Lib. 1. *Thebaid. Noctemq; nefan-
 In Iulio. Teneo te, inquit, A-
 frica.* 119.

Multis præterea alijs auctorum locis lux offertur, quæ non
 vilum est persequi oportere singillatim. quoniam
 passim offenduntur, & ex his, quæ indicata
 sunt, æstimari facile possunt.

..*.*.*

I N D E X

R E R V M, E T V E R-
 B O R V M.

A Aronis virga consecrata in
 tabernaculo. 5.
 Acclamatio virorum illuf-
 trium in bello. 8.
 Acubitus olim in templis quor-
 sum. 86.
 Aegyptiorum in sacrificijs ritus. 26.
 Agapæ, quid. 85.
 Albus color vitæ symbolum. 175.
 Multarum virtutum nota. 177.
 Decorus Deo. *ibid.*
 Victoria omen. 180.
 Alexandri nomen veluti Numē in
 prælio Macedones innocant. 9.
 Amatorum limina cur coronent a-
 mantes. 91. & 148.
 Amici custodia tutissima. 166.
 Amici grauissimas suscitant suspi-
 ciones, cum de nobis male loquū-
 tur. 169.
 Amicorum calumnia vt animum
 vrant. 168.
 Amicos qui rodunt absentes, cuius-
 modi habendi. 165.
 Et qui non defendunt. 166.
 Amicitia proditores cuiusmodi. 167.
 Amicitia pestes, & venena vite,
 quæ. 168.
 Amicitia specie qui alios ledunt, cur
 nigri habendi. 165. & 175.
 Amoris stulti, & improbi damna.
 147. & 148.
 Amore fraterno nihil præclari⁹. 167.
 Anima, animalisq; mors, quæ. 14.
 Anima carcer corpus, quomodo in-
 telligendum. 17.
 Anima in corpus non sunt inclusa
 supplicij ergo, vt quidam Hære-
 tici affirmarunt. *ibid.*
 Anteiij Demones, qui. 90.
 Antigoni pulcrum responsum, inep-
 tum alterius. 153.
 Annulli ferrei seruorum Saturno, &
 Laribus dicati. 5.

Apollo Tyræus offij præses. 90.
Apollini precibus tantum non vi-
ctima, ubi factum. 27.
Apollinis Genetoræ, siue Genitri-
ara. 27. & 28.
Aqua honestè pro vrina. 138.
Aqua frigida recens natos Ægyp-
tij cur mergant. 140.
Aquam equis spargi solitam in Cir-
ceisibus. 139.
Aqua vis multiplex. *ibid.*
Aque lastralis mos vetus. 3.
Eius vasa in templis. *ibid.*
Aras tangere, aut tenere. 117.
Ara apud Græcos inuentæ. 27.
Arbitræ correctus & explicatus. 187.
Arcana non scrutanda. 154.
Arcana sacra, idest, magica. 156.
Arcana secretorum Isai. 45. 157.
Arcana tegenda. 160.
Arcanum os. 156.
Arcana qui prodit, cuiusmodi. 160.
Arcanæ salinæ. 143.
Arcanum pro arcæuo scelere. 155.
Argei, simulacra hominû scirpea. 6.
Arma laribus dicata. 4.
Herculi etiam. *ibid.*
Item Ioui reduci. 5.
Arrogantia. Vide, ostentatio.
Arrogantia comes inuidetia. 163.

B.

Bachus crudelis cur dictus. 161.
Bellum cum cantu initum. 9.
Beneficia in animis, non in rebus

sita. 134.
Beneficij merces aliud est à benefi-
cio. *ibid.*
Beneficium bene accipiendo perscl-
uitur. 135.
Beneficium non est, sed beneficij ti-
tulus, res donata. *ibid.*
Beneficium reddit, qui libenter de-
bet. *ibid.*
Bene precatum inter pocula. 8.
Bene precandi formula. 8. & 196.
Bestiæ exquisitæ magnitudinis, aut
novitatis ditatæ olim intèplis. *ibid.*
Bona verba in festis imperata. 81.
& 123.
Brachia in navi, quæ. 151.

C.

C*alendarum Ianuarij super-*
stitio damnata. 2.
Calendis Ianuarij, & quibusdam a-
lijs festis soluti vincti. 31.
Calen. Ian. à supplicijs veteres absti-
nebant. *ibid.*
Caligula Gladios Marti cõsecrat. 5.
Calumniæ refutandæ. 167.
Calumniæ amitorum grauitè v-
runt. 168.
Calumniæ vulnus eo atrocius, quo
occultius. 172.
Calumniatores viperarum, & scor-
pionum similes. *ibid.*
Calumniatores velut nefaste vrbis
portæ ad quæ sterquilinia, &
sordes. 176.
Calum-

Calūnia timoris, cuiusq; tormētū. 173.
Candidus immortalis. 176.
Candidus bonus. 177.
Candidatus Pilato Christus fislitur,
quia innocens. 178.
Candidati viri boni dicti. *ibid.*
Candidæ mortuorum vestes. *ibid.*
Candidæ in sacrificijs vestes. 177.
Cantu pralia inita. 9.
Capite velato, aut aperto quibus Dijs
sacra fierent. 125.
Carmina Ioui dicata. 55.
Carmina, quid. 123.
Carmina & libelli inter muneræ na-
talitia. 54. & 104.
Catenâ aureâ cur Agrippa in Dei
templo suspenderit. 196.
Celebratas sacra, quæ. 22.
Cena, vide Epulæ.
Cenæ lautiorum cuiusmodi. 57.
Cenarum olim pestremum serculum
assum vitulinum. 64.
Cenæ præmium, quid. 63.
Cenæ cur adiuncta symphonia. 65.
Cenæ ad tubam, quam obrem. *ibid.*
Cenæ sacra natalitia. 83.
Cenæ Natalitia. 45.
Cenatoria vestimenta. 51.
Charta dentata, quid. 181.
Christi ab Ægypto reditus natalis
dies celebratus olim in Græcorum
Ecclesia. 106.
Christi crucis natalis siue Resurrectio
à Græcis celebrata. 108.
Clypei in templis dicati cum impe-
ratorum imaginibus. 99.
Clypeorum dedicatio vt fieri soli-
ta. 100. & 101.
Clypeum aureum grâdi pondere He-
bræi Romæ deuenerunt. *ibid.*
Clypeorum in dedicatione epulum
datum. 100.
Clypei Alexandri in templo. 98.
Clypei interdum sine imagine. 99.
Cocytus, quid Philosophis signifi-
cet. 17.
Color. V. Albus, & Niger.
Conuiniuum. vide, Cena.
Conuina poscunt quæ volunt, & do-
num reserunt. 57.
Conuini detus talerum lusus. 58.
Coronæ triumphantium dicatæ in
templis. 4.
Coronæ ex floribus inter muneræ na-
talitia. 55.
Coronati lares in festis. 39.
Coronata fores templorum, aræ, hos-
tia, ministri. 82. & 89.
Coronat amatorû limina amâtes, &
vinguentis spargunt. 90. & 91.
Coronati, & vncti Dij. 91.
Corpus sepulcrum, 15.
Corpus carcer. *ibid.*
Corpora Inferi appellata. 16.
Crucis exaltatio, quasi natalis vic-
toria. 108.
Crucis Resurrectio, Græcis quod fes-
tum. *ibid.*
Cubitaria vestimenta. 51.
Curare genium. 32.
Curare, quid. 33.
Curare Deos. 33. & 197.

Curiositas vitiosa. 153. *Dij vncti & coronati.* 91.
Curiositatis comes infidentia. 159. *Dij ludis pollutis offensi.* 118.
Curiosi iidem loquaces. *ibid.* *Dij victimas hilaras lubentesq; pos-*
curiosorum ingenium impro- *cant.* 128.
bum. 158. *Detrahitio. Vide, Calumnia.*
Curiosi ventis molestiores. *ibid.* *Detractionis vitium intolerabile.* 165.
D. *Detractores nigri.* *ibid.*
Decembris ioci, qui. 52. *Viperarum, & scorpionum simi-*
Dedicationes templorum. 120. *les,* 172.
Epulis celebratae, & donaria in *Dicaces inepti.* 170.
templis collata. 110. *Dicacitatis quis modus habedus.* *ibid.*
Dedicationes statuarum. Vide sta- *Distertum tenere difficillimum.* 171.
tuas. *Dies festi V. Feriae, & Festus.* *ibid.*
Dedicationes Clypeorum; vide Cly- *Dies funesti.* *ibid.*
peus. *Diuorum thensa in pompis.* 7.
Dentata charta, quae. 181. *Diuorum tutelarium acclamatio in*
Dentata manus. 182. *bello.* 8.
Deos curare, quid. 33. & 197. *Donum. Vide, Munera.*
Deorum simulacra coronata & inu- *Donum & munus quid differant.* 51.
sta. 39. & 91. *Dona imperatores quidam natali*
Qui mos vnde deriuatus. 40. *suo imperarunt.* 59.
Deorum simulacra pro foribus. 89. *In donis quanta profusio.* 54.
 & 94. *E.*
Deorum Idola ad ianuas, & in com- *Ecclesia cur Sanctorum potius obi-*
pitibus apud Hebraeos. 94. *tum, quam ortum cie-*
Deorum excitationes, quid. 10. *biet.* 18.
Deorum idola Isatae. 57. *Elogia olim cuiusmodi pro fori-*
Memoria- *bus.* 183.
le appellata. *ibid.* *Elogia in statuis.* 184.
Item offensiones oculorum. 95. *In arborum truncis.* *ibid.*
Dei nomen horribile gentibus. 10. *In columnis & parietibus.* *ibid.*
Deum ante pocula inuocandi mos. 7. *Elogiorum carbones apud Plantum,*
Deus mortis cur Dis appellatus. 14. *quid.* 183.
Dij praecipui foris, liminis, &c. 39. *Epicuri natalis post eius mortem,*
Dij mane sauitabantur. 10.

ex testamento celebratus. 47. *acceptum beneficium.* 21. &
Epulae sacrae in natalibus Martyrum. 22.
 85. & deinceps. *Feriarum qua iura.* 23.
Probata in sacris litteris. 84. *Ferire, quid.* 50.
Commendata ab Ecclesiae patri- *Ferramenta quibus equus Troianus*
bus. 85. *compactus est ad Mineruae tem-*
Agapae dictae. *ibid.* *plum vbi consecrata.* 4.
Data intra Ecclesias aliquando *Festorum praecipua munera.* 52.
antiuxta eas permixta. *ibid.* et 199. *Festorum dierum ratio.* 22.
Sublata postea. 86. *Festis diebus insunt sacrificia, epulae,*
Epulae natalitiae. V. Cena. *ludi, feriae.* *ibid.*
Equis olim aqua cur, aut quando *Festis diebus nec vincere, nec ple-*
spargi solita. 138. *tere hominem licuit.* 127. &
Equi nigri & candidi apud Prophe- 128.
tas, quo symbolo. 180. *Festum luminum apud Hebraeos,*
Equi albis praerurrere. *ibid.* *quis.* 110.
Equi albi victoriae omen. 180. *Festi dies quomodo facti funesti.* 131.
Error in verbis ludos & sacra pol- *Festorum dierum indicendorum, for-*
luit. 122. *mula.* 24.
Item in nutibus. 125. *Flectere genua, quid.* 10.
Error quorundam Hereticorum re- *Floribus primum atq; herbis sacrifi-*
futatus. 15. *catum, etiam odoribus.* 34.
Ethnici multa in moribus optima *Floribus & vnguentis sparsa Mar-*
habuere. 11. *tyrum sepelera.* 103. et 104.
Excitationes Deorum, quid. 10. *Item Ethnicorum.* *ibid.*
 F. *Flores & ferta ad templorum limi-*
 na. 102.
Formula libationis in sacris. 141.
Frontem cur tangant Genium ve-
nerantes. 36.
Fulgine pingere, aut perficere. 187.
re. 188.
Fuligo madida, 131.
Funesti dies, qui. 221.
Funesti pollutum. 127.
Funesti sacris abstinent. 127.
 Genia

G.

Genio Natali factum. 25.
 Genium curare, quid. 22. & deinceps.
 Genij singulis dati. 35.
 Genium Imperatoris iurabant. 36.
 Genium venerantes frontem tangunt. ibid.
 Genij qui, & eorum origo. 37.
 Genij singulis rebus dati. ibid.
 Hominibus, plantis, locis, ædificijs, mensis, libris, Senatui, populo, exercitui, &c. 38.
 Genij veri, qui. ibid.
 Genus fertis, vnguentisque curant. ibid.
 Genio quæ sunderentur natali die preces, ratas fuisse creditum. 41.
 Posteritas maximè & vita ab eo diuturnitas postulata. ibid.
 Gentium pleriq; mores ad Christianos translati. 2.
 Genas flectere, quid. 10.
 Germanorum mos in prælio. 9.
 Gladiatores arma Herculi dicabant. 4.
 Gladiatores in nataliis non danti. 29.
 Dedit Antonius, & Titus. ibid.
 Dari vetuit Claudius. 30.
 Gladiatores votiui pro salute Principis. 197.
 Gladios in suam necem paratos

Caligula Marti vltori consecrauit. 5.

Gladium quo se Otho Imp. occiderat Vitellius Marti dedicauit. ibid.
 Gladium quo fratrem interfecerat, in templo Serapidis Antonius dedicauit. ibid.
 Gladij de bello cruenti in templis consecrati. ibid.
 Gloriosi ostentatoris ingenium molestissimum. 162.
 Gratia & pecunia debitio vt differant. 132. & deinceps.
 Gustatio, & gustatoria quid. 62.

H.

Hebrai in iuri prælia canūt. 9.
 Vincula & catenas in templo dicarunt. 196.
 Vestes sacras, sacra vasa, & alia omnia vnguentis spargebat. 40.
 Luctandi artem, & gymnasia habuere. 191.
 Hebræorum femina ad templum excubabant. 87.
 Hebræorum in templo arcule, siue thesauri ad stipis collatione. 195.
 Ibidem spolia hostium. ibid.
 Hebræorum mos in nataliis celebrandis. 197.
 Hebræis natalitia celebritates non permiffæ primum, sed usurpatæ deinde ab Romanis. ibid.
 Herbis initio sacrificatum & floribus. 34.

Herculi

Herculi Gladiatorii arma dicata. 4.
 Herculis sagittæ ad Apollinis, vbi dicata. ibid. 148. & 149.
 Herculem in bello an canant Macedones. 9.
 Hominum effigies in compitis dicata laribus, pro victimis. 6.
 Hostium spolia in templis. 195.
 Hymni & laudes cur adhibita inter sacrificandum. 124.

I.

Idolū, vide, Deus, & Simulacra.
 Idola in sacris offensiones oculorū dista. 94.
 Ignis noui excitandi ritus. 7.
 Ignis sattu traiectus Palilibus, quo symbolo. 72.
 Igne olim verum extortum. 144.
 Imperatorum nomina veluti. Numina in prælio inuocata. 8.
 Imperatorum Natales Coss. edicebant. 71.
 Imperij natalis in vrbe. 75.
 Etiam extra urbem in prouincijs. ibid.
 Ad eum celebrandū edicto coacti prouinciales, etiā alienæ religionis. 74.
 Iusurandum eo die militibus præstitum. 75.
 Imperatorum lex de epulis in Natalibus Martyrum. 84.
 Imperatorum statuæ ad urbium portas. 94.

Imperatorum statuæ. V. Statuæ.
 Improbis amor, anser, anguis, labor. 148. & 149.
 Improbi suspiciosi. 171.
 Improbi ex se alios æstimant. ibid.
 Improbi sua alijs vitia affingunt. 174.
 Improborum suspiciones. Vide Suspicio.
 Inferi cur appellata corpora. 17.
 Infernum vinum, quid. 141. & deinceps.
 Inflationis ludorum cause. 114. & deinceps.
 Inter libendum bene precatum. 8.
 Inuidia comes arrogantia. 163.
 Inuocatio Diuorum, atq; fortium virorum in prælio. 8.
 Inuocare nomen Domini, quid. 9.
 Ioci Decembris, qui. 52.
 Ioui reduci arma dicata. 5.
 Ioui carmina dicata. 55.
 Indæ proditoris scelus quam atroc. 169.
 Iudices. Vide, Magistratus.
 Iuno feminis Genus. 35.
 Iupiter pro aere. 150.
 Iupiter seruator ante pocula inuocatus. 8.
 Iura Dierum festorum, ac feriarum. 23.
 Iusurandum per imperatoris Genium. 36.
 Iusurandum à militibus præstitum in Imperij Natali. 75.
 Iuuenes qui olim dicti. 48.

I.

L *Aeneae hominum effigies in com-
pitis.* 6.
*Lapis lubricatus, victus, odoratus,
pinguis.* 39.
Laribus arma dicata. 4.
*Item catenae & annuli de serui-
tute.* 5.
*Et hominum simulacra pro vi-
ctimis.* 6.
Laticlavium mappa, 53.
Lares inuncti & coronati. 39.
Laudatores sibi. 167.
Laudatores sui odiosi. 162.
Laudum preces in templis. 10.
*Laurus triumphantium dicatae in
templis.* 4.
Unguento perfusa. 39.
Lethaeum flumen, quid. 17.
Lex de muneribus. 51.
Lex Saturnaliorum. 55.
*Lex Cincia de donis & muneri-
bus.* 61.
Lex Iulia de Muneribus. *ibid.*
Leges de repetundis. *ibid.*
*Lex 4. de paganis sacrificijs et tem-
plis.* 84.
*Lex imperatorum de epulis in
Natalibus Martyrum.* *ibid.*
Lex Iulia Maiestatis. 119.
*Lex Thurvensium in adulteros, &
curiosos.* 154.
Libandi formula in sacris. 141.
*Libatum ante statuas Imperatorum
in eorum Natali.* 48.

*Libri & carmina inter munera na-
talitia.* 54.
*Qui mos etiam in Natalibus
Martyrum.* 104.
Librorum Genius. 38.
*Limina amatorum coronata, vr.lla,
& adorata.* 90.
*Limina templorum. Vide tem-
plum.*
Linea dives, quid. 136. & deinde.
Lubricatus lapis. 39.
*Lucernata, & coronata templa in
Martyrum Natalibus.* 82.
*Item arbores, fenestrae, et alia ap-
ud Sinas in suis natalibus.* 198.
*Luctatores oleo, et pulvere conf-
persi.* 189.
*Lucta nomen apud Hebraeos ex pul-
vere.* 191.
Luctandi ars apud Hebraeos. *ibid.*
Luctus inhonorus Daemon. 129.
*Ludi veteris mos, quo ora fuligine
dormientibus oblinuntur.* 187.
*Ludi non intermissione, sed omisso-
ne violati.* 130.
Ludi cur intermissi. 126. et 130.
*Ludis pollutis, violatisq; postula-
tiones decretae,* 115.
Ludorum quanta superstitio. 115.
et 116.
*Ludorum instaurandorum cau-
sa.* 114.
*Ludi natalitij. 66. & deinceps.
Dati etiam post mortem.* 67.
Ludorum notae in fastis. *ibid.*
*Ludi sacra, epulae, in dedicatio-
nibus*

nibus templorum. 77. & 78.
Ludi pro victoria. 79.
Lugentes sacris cur abstineant. 126.
Item funesti. 127.
Luminum festum Hebraeis quod. 110.
*Lusus talorum Dominorum sumtu
coniuiis datus.* 58.
*Lustralis aquae usus, & vasa in te-
plis.* 3.

M.

M *Acedonum mos in praelio.* 9.
*Magistratus ne munera qui-
dem natalitia accipiebant.* 60.
*Magistratum auaritia damna-
tur.* 61.
Magistratus natalis. 74.
*Magistratus tribunal messis au-
rea.* 61.
*Manumissi catenas & annulos Dijs
dicabant.* 5.
Manus dentata, & Gypsata. 182.
Mappa laticlavium. 53.
*M. Antonij pulchra de liberalitate
sententia.* 134.
Marmoreae cernices, Olores, &c. 182.
Marti vltori arma dicata. 5.
*Martyrum natalitia, vide Nata-
lis.*
*Martyrum sepulcra mero lau-
ta.* 86.
*Martyrum peruigilia, vt olim ce-
lebrata.* 87.
*Martyrum in peruigilijs excuba-
tum ad templa.* *ibid.*
*Martyrum sepulcra floribus, & vn-
guentis sparsa.* 103.
*Martyrum de sepulcris unguenta &
liquores sauiberrimi.* 104.
*Martyrum vela, & tituli cuius-
modi.* 99.
*Pro templorum foribus colloca-
ti.* 101. & 102.
*Martyrum natalitij conuiuia cele-
brata.* 83.
Muneradata, & accepta. 96. & 104.
*Martyrum interuentu multa a Deo
impetrata.* 115.
Martinae preces in templis. 10.
*Mellis similes remissi homines ac
faciles.* 153.
*Memoriale pro Idolo in sacris lit-
teris.* 94.
*Mendacia tandem se tuentur, quan-
diu in tenebris sunt.* 172.
Mercurij Natalis. 75.
Minervae Natalis. 71.
Mos antiquus sigillorum. 6.
*Mos Deum seruatorem ante pocu-
la inuocandi.* 7.
Mos praelij cum cantu ineundi. 9.
*Mores Gentium in Deorum culin-
V. Deus.*
*Mores in Natalitij agendis, vide
Natalis.*
Mortuorum vestes candidae. 178.
Mortui cum cantu elati, 14.
*Mors ex philosophorum sententia
duplex, animae atq; animalis.* *ibid.*
Mundus, vide Vita.
Mundi Natalis. 78. & 199.

Munera natalitia, cuiusmodi. 51.
Mune. a quorundam festorum præcipua. *ibid.*
Munera missa his, qui natalitia celebrabant. 50.
Munerum quanta profusio. 53. & 54.
Munera data & accepta. 56.
Munus, & donum quid differat. 51.
Munera nulla accipiunt magistratus. 60.
Munera Carani Macedonis in conuivio. 59.
Munera Antiochi. *ibid.*
Munera L. Veri. 58.
Munera Hiircani ad Ptolemeum Egypti Regem. 54.
Munera in Natalibus Martyrum. 96.
Munera pauperibus data. 104.
Munera suis natalitijs ipsi etiam Martyres dederunt. *ibid.*

N.

N *Asterna cuiusmodi vas.* 139.
Natalis dies Persis maximè Romanisq; festus. 13.
Natalè qui lectu prosequantur. *ibid.*
Natalis cur legendus. 14.
Natales quidam publicè festi, feruitiq;. 23.
Deorum imprimis. 23. & 71.
Regum, atq; imperatorum. 24.
Imperij, Magistratus. 71. & 75.
Natali die gladiatores primum non

dati. 29. & *vide Gladiatores.*
Natali die à supplicijs veteres abstinebant. 31.
Depositi è patibulis noxij. *ibid.*
Soluti vinciti. *ibid.*
Natalis Iuno. 35.
Natalis anis, quæ. 41.
Natalis sacri, & precum ratio. 42.
Natali die, quis ædium cultus. 43.
Coronata & lucernata fores. *ibidem.* & 44.
Privatim quisq; sacrificat. *ibid.*
Amici & famuli diligentius culti. 45.
Epulæ splendidius paratae. 46.
Data etiam post mortem. *ibid.* & 47.
Munera inuicem missa. 50. & *deinceps.*
Cuiusmodi illa. 51. & *deinceps.*
Lectiferum ante statuas. *ibid.*
Natales amicorum, & insignium virorum à priuatis celebrati. 79. & 70.
Natales filiorum parentibus culti, & contra.
Natales vrbiu. 71.
Natalis imperij. *V. Imperij.*
Natalis magistratus. 74.
Natalis reditus. *ibid.*
Natalis lacorum. 75.
Natalis Mercurij. Idest templi. *ibid.*
Natalis templi apud Hebræos. 76.
Natalis salutis. Idest Templi. *ibid.*
Natalis

Natalis statuarum. 76. *V. Statuæ.*
Natales temploru vt celebrati. 77.
Natalis Mundi. 78 & 199.
Natalis victoriae. 78.
Natalis vrbis, dies quo à coniuratione liberata est. 79.
Natalis Martyrum. 80. & *deinceps.* *V. Martyrum.*
Natales Diuorum, obitus dies. 81.
Multi in his ritus antiqui. *ibid.*
Templa magnificè ornata. 82.
Sertis, & lucernis intra, & extra Ecclesias. 96.
Data, & accepta munera. *ibid.*
Natalem Virgilij celebrabat Silius Italicus. 69.
Natalis Christi reditus ab Egypto olim celebratus. 106.
Natalis Cathedræ dies etiam anniuersarius. 106. 108. 111.
Natales Pontificum, & Episcoporum. 107.
Quanta in his celebritas. *ibid.*
Natalis B. Hilarij, & aliorum, dies ordinationis. *V. Ordinatio.*
Natalis sanctissimæ Crucis. 108.
Natalis victoriae. *ibid.*
Etiam anniuersarius, epulis & muneribus celebratus ab Hebræis per totam prouinciam. 109.
Natalis celebritas apud Sinas quantæ. 198.
Natalitiæ celebritates Hebræis concessæ. 197.
Natalitia celebritas honoris ergo aliquibus concessa. 70.
Ablata ignominia causa. 71.
Natalitia sacra sine victima. 38. & 30.
Natalitium lardum. 34.
Naui pedes, vela. 150.
Nauales pedes, qui. *ibid.*
Naui cornua. 151.
Naui brachia. *ibid.*
Niger quis Horatio. 175. & *deinceps.*
Niger Phormio Ciceroni cur dictus. 179.
Nigra mors. 175.
Nigrum mortis symbolum. *ibid.*
Nigro vino rogi extingui olim solitus. *ibid.*
Nigrum pro malo. 176.
Nigrum in sacris litteris quid. 178.
Nigrum pro infausto, inauspicato, misero. *ibid.*
Nomen Domini inuocare quid. 9.
Nominibus malis abstinebant in sacrificijs. 124.
Nomina imperatorum pro Numinibus in prælio innocata. 8.
Novi ignis excitandi ritus. 7.
Nox pro nocturno scelere. 155.
Nox pro nocturnis conuiujs. *ibid.*

O.

O *Bsonia distributa.* 50.
Oculi improborum plus nimio vident. 174.
Oculorum offensiones in sacris litteris, idola. 94. & 95.
 555 2 *Odoribus*

Odoribus primum sacrificatum. 34.
 Oleum pro unguento in sacris litteris. 40.
 Oleum Dijs oblatum. *ibid.*
 Oleum in lucta. 189.
 Ordinatio B. Hilarij, id est, Natalis Episcopatus. 107.
 Item Aurelij Episcopi Carthaginensis. *ibid.*
 B. Basilij, S. Gregorij Papæ, *ibid.*
 S. Ambrosij Episcopi. 108.
 S. Zenonis Episcopi. *ibid.*
 Oscilla, quid. 6.
 Ostentatio sui odiosa. 162.
 Ouum cenæ initium. 64.

P.

Palilia vr̄bis Natalis. 71.
 Palilibus ignis saltu traiecit. 72.
 Pallida vina Propertio, quæ. 142.
 & 143.
 Pecuniæ, & gratiæ debitiæ, quod discrimen. 132. & deinceps.
 Per, quid propriè significet. 146.
 Peruigilia Martyrū. V. Martyrū.
 Peruidere, quid. 145. & deinceps.
 Pes in naui, velum. 150.
 Pedem facere. 151.
 Pedem proferre. 152.
 Pedes nauales, remiges. 150.
 Phlegeton, quid. 17.
 Philippi comis pulcrè dictum de arcanis. 154.
 Philippi Regis nomen pro Numine

inuocatum in bello. 9.
 Pila, & effigies hominum laxe. 6.
 Platonicus error de animis in corpora inclusis. 17.
 Postulationes quid. 115.
 Postularia fulgura. *ibid.*
 Præire verba. 123.
 Preces matutinæ, & vespertiæ in templis. 10.
 Profani à sacris arcebantur. 124.
 Prouerbiū Hispanum. Sacudirse el poluo. 191.
 Pulueris vsus in lucta. 189. & deinceps.
 Citra pulueris iactum, quid. 190.
 Pythagoræ pulcrum dictum in ambitiose se ornantes. 16.

R.

Reges Persarum natali suo munera mittunt. 59.
 Regum dies Natalitij. Vide Natalis.

S.

Sacra nouendialia. 7.
 Sacra celebritas, quæ. 23.
 Sacra Natalitia sine victima. 25.
 Sacrificia olim ex herbis, & floribus. 27.
 Salis ars. Vide Dicacitas.
 Saliuæ vsus in veneficijs. 143.
 Saliuæ arcana. *ibid.*
 Salutationes, & laudes Deorum. 10.
 Saluta-

Salutationes matutinæ. 92.
 Etiam in bello seruata. *ibid.*
 Non Romæ solum sed in provincijs. 93.
 Qui mos euauit Romæ, sed reuocatus est à Sergio. *ibid.*
 Salutata Deorum simulacra. 94.
 Saturnaliorum lex de muneribus. 55.
 Saturno cur aperto capite sacra fiant. 125.
 Saturno, & Serapi victima factum apud Ægyptios. 26.
 Saturno Catenas, & annulos à seruitute liberati dabant. 5.
 Scribere frontem scipionibus, quid. 185.
 Scrutari, quid. 158.
 Scutum. Vide Chypens.
 Secretum. Vide Arcanum.
 Seneca explicatus. Vide in indice litterar. Humaniorum.
 Sepulcrum Martyrum. Vide, Martyrum sepulcra.
 Sepulcra olim floribus coronata. 103.
 Sepulcrum patens David, qui sint. 176.
 Sertæ & tituli ad templorum limitum. 102.
 Seruator Iupiter ante pocula innocatus. 8.
 Sigilla cerea vnde. 6.
 Sigilla ad aram Saturni. 6.
 Signa in bello iuncta. 39.
 Silentium & fauer in sacrificijs imperata. 124. & 125.
 Simulacra hominum scipica Saturno dicata. 6.
 Sinarum mos in Natalitij celebrationis. 198.
 Sine puluere victoria. 189. & deinceps.
 Soles atrii, aut candidi. 180.
 Soporibus fingere, quid. 187.
 Sportula, quid. 49.
 Sportula tenuiorum initio, deinde etiam potentiorum. *ibid.*
 Statuarum natales. 76.
 Statua coronata. 91.
 Ad eas thus, & cerei. *ibid.*
 Liba, & lectisternium. 47.
 48.
 Statuam ante imperatoris nudari capitale mulieri fuit. 91.
 Statue ad ianuas pro Dominis salutate. 92.
 Statue cur velatæ. 125.
 Sublitiones, quid. 188.
 Superbia. V. Arrogantia.
 Suspiciones ab amicis cœcitata gratissimæ. 109.
 Suspiciones aliorum declinare, diffidillimum. 173.
 Suspicionibus improborum seruire, durissimum. *ibid.*
 Suspicionis cœca tormentum. *ibid.*
 Suspiciosi improbi: contra probos. 171.
 Symphonia in conuiujs. 65.
 Sympulo aberrare, quid. 125.

T.

Tabella picta in templis. 4.
 Talorū lusus cōiuius datus. 58.
 Tangere terram. 116.
 Tangere aras. 117.
 Tangere res sacras, pars quaedam religionis. 121.
 Tangere funem. ibid.
 Tangere, siue contingere vitas. ibid.
 Tangere vestes, religionis ergo, & reuerentiæ. ibid.
 Templorum ornatus ex prisco ritū. 2.
 Templorum natalis. 110.
 Templorum fores, hostiæ, aræ, ministri coronati. 82.
 Templorum limina coronata, vincta, & adorata. 89. & 102.
 Item adium priuatarum. ibid.
 Templorum limina adorata à nostris. 88. & 102.
 Ornata fertis. 89.
 Templorum vela. Vide, vela.
 Tenebrarum filij, qui. 157.
 Tenere terram. 116.
 Tenere aras. 117.
 Teneo te Africa. Cæsaris dictū. 119.
 Tenere arcem. ibid.
 Teneri aliquo. Id est, inniti. 117.
 Terram tenere, quid. 116. & 117.
 Terram tangere. ibid.
 Theatra & Amphitheatra quando Hierosolimis. 193.
 Thensas Diuorū equi ducebant. 122.

Thensas septemviri curabant. 120.
 Thensa quid. ibid.
 Thensas qui deducebant, in veste triumphali. ibid.
 Thensa Diuorum in pompis. 7.
 Thesauri ad stipem iaciendam olim in templis. 4.
 Etiam apud Hebræos. 195.
 Thesauri tenebrofi aurum, & argentum. 157.
 Thus, & vinum solemnia in sacrificijs. 25. & 26.
 Thure ac precibus Egyptij sacrificant. 26.
 Tituli à tuendo dicti. 99.
 Tituli ex argento, quid. ibid.
 Titulus pro Ecclesia. ibid.
 Tituli pro imaginibus Martyrum. 99.
 Tituli eiusmodi pro templorum foribus vt collocati. 101. & 102.
 Tutelarium Diuorum acclamatio in prælio. 8.

V.

Vda fores Persio cur. 90.
 Vela, quid. 96.
 Vela olim ad cubicula imperatorum. 97.
 Vela ad sepulcra Martyrum. ibid.
 Vela ante sanctiores aras, & statuas. ibid.
 Vela etiam apud Hebræos in templo. ibid.
 Eorum custos sacerdos. ibid.

Ex

Ex trabe aurea grandi pondere appensa. ibid.
 Vela interdum pura, interdum picta. 98.
 Vela picta in templis. ibid.
 Vela cur tituli appellata. 99.
 Vela, & rami pro foribus. 102.
 Velatæ statuæ. 125.
 Velato capite cur sacrificarent. ibid.
 Veneficia. V. Arcana sacra. 123.
 Verba concipere, præire. 123.
 Verba bona in sacrificijs imperata. ibid.
 Verborum lapsus ludos & sacra violabat. 122.
 Verum igne extortum. 144.
 Vestimenta cubitoria, siue cenatoria. 51.
 Vestem tangere. 121.
 Vestes candida in sacrificijs. 177.
 Victoria natalis. 78. 108. 109.
 Victoria omen albus color. 180.
 Vittima in sacris natalitijs quando Cæsa. 28. & 33. & deinceps. 180.
 Vittimas Dij hilaras lubentesq; possunt. 128.
 Vincula in templis dicata. 5. & 196.
 Vincti festis olim diebus solati. 31.
 Vinum inferium. 141. & deinde.
 Vina pallida. 142. & 143.
 Vini salina. ibid.
 Vini tormentum. 161. & 162.
 Vinum colubri morsus. ibid.
 Virga Aaronis in templo dicata. 5.
 Virgilij Natalem Silius celebrabat. 69.
 Vita mortalis incommoda. 15.
 Vitiorem genera intolerabilia, quæ. 165.
 Vitas contingere. 121.
 Vitulus nouellus cornua producens, quo symbolo. 128.
 Vnguenta ex Martyrum sepulcris. 104.
 Vnguenta iisdem inspersa. 103. & 104.
 Vnguenti sacri vsus apud Hebræos. 40.
 Vnguentis Dij & signa in bello delibuta. 38. & 39.
 Hic mos vnde sumtus. 40.

Z.

ZEnonis Episcopi Natalis, siue ordinatio. 107.

REGESTVM.

† †† A. B. C. D. E. F. G. H. I. K. L. M. N. O.
P. Q. R. S. T. V. X. Y. Z. Aa. Bb. ꝑ. ꝑꝑ. ꝑꝑꝑ.

C O R D V B A.

Apud Franciscum de Cea.
c15. DC.

